

The background of the cover is a collage of various images related to Ukrainian culture and rural life. At the top, there are three panels: a woman in a red dress, a white folk costume with a red headscarf, and a woman's face. Below these, there are faint, larger-scale images of a woman in a white dress, a windmill, and a rural house. The overall color palette is warm, dominated by shades of orange, red, and brown.

Ю. С. САБАДАШ, Ю. М. НІКОЛЬЧЕНКО

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

ПРАКТИКУМ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Ю. С. Сабадаш, Ю. М. Нікольченко

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Практикум

для студентів ОС «Бакалавр»
спеціальності 034 «Культурологія»

Київ
Видавництво-Лшра-К
2024

УДК 930.85 (477)

*Рекомендовано вченою радою історичного факультету
Маріупольського державного університету
(Протокол № 2 від 31 жовтня 2023 року)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Герчанівська П.Е., докторка культурології, професорка, завідувачка кафедри філософії та культурології Київського національного університету технологій та дизайну

Петрова І.В., докторка культурології, професорка Київського Національного університету культури і мистецтв.

Історія української культури. Практикум для студентів ОС «Бакалавр» спеціальності 034 «Культурологія» денної та заочної форм навчання / Укл.: проф. Ю. С. Сабадаш, доц. Ю. М. Нікольченко. За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. – Київ : Видавництво Ліра-К., 2024. – 110 с.

ISBN 978-617-520-741-3

Історія української культури – навчальна дисципліна, що концентрує та формує у собі такі взаємопов'язані речі як національна мова, традиції, історична пам'ять, ідентичність та національна самоповага. Пропонований практикум підготовлений на кафедрі культурології МДУ на підставі розробленої програми і відповідно до вказівок та рекомендацій МОН України щодо запровадження навчальної дисципліни «Історія української культури» на спеціальностях галузі знань 03 Гуманітарні науки. Теоретичною базою практикуму є курс лекцій з історії української культури, укладений авторами та виданий київським видавництвом Ліра-К.

Структурно практикум складається із трьох модулів – «Етапи українського культурогенезу», «Традиційна культура українців», «Історія українського мистецтва» – побудований за тематико-хронологічним принципом. Уводячи студента-культуролога у світ української культури з її основними науковими проблемами і дискурсами, укладачі намагаються представити головні історичні віхи, специфіку і загальні напрямки розвитку української культури.

Практикум передбачає підготовку студентів до: семінарських занять; виконання письмових завдань – самостійної роботи та індивідуального навчально-дослідного завдання; до підсумкового контролю. Укладачі прагнуть допомогти студентам розглядати історію української культури крізь призму трьох основних проблем: творення українського культурогенезу, традиційну культуру українців як чинника національної ідентичності, становлення і розвитку українського мистецтва. Завершує видання список рекомендованої навчальної літератури та словник термінів і понять.

Практикум буде корисним не тільки для студентів гуманітарних спеціальностей закладів вищої освіти, але й для вчителів гуманітарного циклу в ЗОШ, гімназіях та ліцеях, для працівників галузі культури та для всіх, не байдужих до історії культури України.

УДК 930.85 (477)

ISBN 978-617-520-741-3

© Сабадаш Ю. С., Нікольченко Ю. М., 2024

© МДУ, 2024

© Видавництво Ліра-К, 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
1. ПЕРІОДИЗАЦІЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ	8
2. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	11
3. СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ	14
4. ПИСЬМОВІ ЗАВДАННЯ	48
5. КРИТЕРІЇ ТА ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТА	56
6. НАПРЯМКИ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	58
7. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	59
8. РЕКОМЕНДОВАНА НАВЧАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА	74
9. СЛОВНИК ТЕРМІНІВ І ПОНЯТЬ.....	75
ДОДАТКИ.....	99

ПЕРЕДМОВА

Нагальні завдання всебічного удосконалення вищої культурологічної освіти в Україні актуалізували проблему її професіоналізації – набуття молодими спеціалістами достатнього обсягу знань із культурології, історії світової та української культури, музеєзнавства, збереження культурної спадщини, культурно-дозвілєвої діяльності тощо. Вирішення цього актуального завдання передбачає уведення до навчального процесу на спеціальності 034 Культурологія курсів, здатних не лише підвищити якість професійної підготовки майбутніх спеціалістів вищої кваліфікації, але й суттєво вплинути на розширення їхнього світогляду. Саме таким є курс «Історія української культури», спрямований на формування у майбутніх культурологів уявлення про історичну логіку культурних процесів на українських землях у контексті розвитку культури людства.

Українська суспільна думка розглядає національну культуру як нагальну потребу і дієвий аспект самоусвідомлення й самоствердження себе як народу, який має глибоке історичне коріння, і як такого, що здійснив великий внесок у загальний розвиток культурного процесу Європи. Без високого рівня національної культури держава і народ не мають майбутнього.

Національна культура – це осмислення місця нації у загальному процесі розвитку людства, а для українського народу – історичне відкриття, яке утверджує його як самодостатню структуру у співдружності народів світу і визначає належне місце, роль і значення в історичному контексті, особливо в умовах драматичного сьогодення.

Війна, яку російська федерація розпочала ще у 2014 році, набула жахливого розмаху 24-го лютого 2022 року. Цілі війни агресор формулює як «демлітаризація та денацифікація України» та «остаточне вирішення українського питання». За цими евфемізмами – очевидна істина: агресор заперечує право українців на самовизначення, на власну ідентичність, мову та культуру.

Сьогодні українська культура – на передовій жорстокої війни, український народ воює за національну державу, ідентичність, культуру. Без них територія держави – це лише квадратні кілометри. Прицільні удари по об'єктах нашої культурної спадщини є безперечним доказом того, що росія цілить прямо в самобутність українців. А перше, що роблять окупанти на захоплених українських територіях, – демонтують національну пам'ять, знищують культурну спадщину, мову, церкву.

Українська культура – це фундамент нашої національної ідентичності. Ось чому вона не менше, а подекуди й більше, ніж інші сфери, потребує фокусу уваги та підтримки у сьогоденні на найвищому державному і політичному рівні. Наразі витрати на культуру не здаються нагальними. Зараз головне – наша армія, якою ми всі безмежно пишаємось, та в яку віримо.

В умовах воєнного стану та російської агресії важливо створити таку модель вітчизняної культури, яка б у стратегічній перспективі всебічно підтримала українську державність, цілісність країни, національний духовний поступ.

У цьому контексті увага до питань історії української культури значно посилилась, про що свідчить розширення тематики наукових досліджень, поява словників, монографій, навчальної, методичної та науково-популярної літератури.

У Маріупольському державному університеті (МДУ) питання, пов'язані з вивченням історії та особливостей розвитку української культури, посідають чільне місце в системі гуманітарних дисциплін, що вивчаються студентами спеціальності 034 «Культурологія, організація культурно-дозвілдової діяльності». Опанування історією української культури – невід'ємна ознака інтелекту майбутнього культуролога, випускника університету. Від цього значною мірою залежить його творчий потенціал як особистості.

Навчальна дисципліна «Історія української культури» дає уявлення про етапи культурного розвитку, забезпечує розуміння системного зв'язку всіх духовних цінностей українського народу, а також важливих складових культури – культурогенезу, традиційної культури, мистецтва, формує світогляд. Курс передбачає висвітлення проблем розвитку культури українського народу у взаємозв'язку з іншими культурами світу.

Практикум із навчальної дисципліни «Історія української культури» упорядкований відповідно до освітньої програми підготовки фахівців-культурологів освітнього ступеня «Бакалавр» та курсу лекцій. Значущість теми обумовила актуальність означеного навчального видання, яке дозволить студентам-культурологам закріпити виконанням практичних завдань теоретичні знання із базових питань історії української культури у контексті розвитку європейського культурницького процесу.

Завдання для семінарів і теми для самостійної роботи студентів та індивідуальних навчально-дослідних завдань подані за трьома модулями, що тематично відповідають робочій програмі з інтегрованої навчальної дисципліни «Історія української культури»:

- «Етапи українського культурогенезу»;
- «Традиційна культура українців»;
- «Історія українського мистецтва».

Завданням практикуму є закріплення теоретичних засад вивчення культури українського народу, формування системи знань про закономірності культурно-історичного процесу, його основні етапи, національні та регіональні особливості.

Основна мета практикуму – вивчення етапів, процесів і подій історії української культури з давніх часів до сьогодення у контексті основоположних тенденцій розвитку світу; ознайомлення студентів із сучасними підходами до історії національної культури, особливостями історичного розвитку української культури; виявлення її зв'язку з

цивілізаційними, соціальними, мистецькими явищами і процесами; вільне оперування сучасними концептами історичної культурології та широким фактологічним матеріалом, і на цій підставі поступове підведення теоретичної, практичної підготовки студентів до відповідного кваліфікаційного рівня, формування творчо-інтелектуальної активності майбутніх молодих фахівців-культурологів.

У процесі виконання практичних завдань студенти повинні засвоїти:

- джерела, наукову літературу, історіографічні концепції, сучасні методологічні підходи до вивчення історії української культури;
- періодизацію історії української культури;
- етапи українського культурогенезу, зокрема особливості культурних епох, їхні духовні цінності та пріоритети;
- специфіку традиційної культури українців, міфологію і усну народну творчість;
- історію українського мистецтва, його жанри та їхню художню мову;

Прикладне значення практикуму полягає у наступному:

- уміння самостійно узагальнювати й аналізувати набуті знання з історії української культури;
- аналізу явищ духовного життя;
- усвідомлення природи різних жанрів художньої творчості й видів мистецтв; орієнтування у багатому світі духовної культури;
- уміння розрізняти світобачення і світорозуміння кожної культурно-історичної епохи;
- збагачення власної духовної культури шляхом самоосвіти, творчої праці над поглибленням і вдосконаленням культурно-освітніх знань;
- формування у студентів здатності самостійно осмислювати та оцінювати процеси культурного розвитку України, вміти застосовувати набуті знання для формування власної громадянської позиції, вироблення чітких ціннісних орієнтацій в умовах сучасного суспільно-політичного життя.

Виховні завдання практикуму полягають у наступному:

- посилення національно-патріотичної, гуманітарної та гуманістичної складової освітнього процесу на спеціальності 034 «Культурологія, організація культурно-дозвілєвої діяльності» в МДУ; усвідомлення майбутніми культурологами важливості всебічного духовного розвитку особистості; усвідомлення особистої причетності та відповідальності за майбутнє країни, її народу;
- формування наукового світогляду, високого рівня культури особистості;
- усвідомлення студентами пріоритетного значення ідеалів демократії, прагнення до загальнолюдських цінностей;
- виховання моральної й естетичної культури особистості, сприяння ствердженню у свідомості молоді принципів загальнолюдської моралі, розвитку зрілих естетичних смаків.

Практикум тематично співвідноситься із навчальними виданнями, підготовленими на кафедрі культурології Маріупольського державного

університету у 2020-2022 роках, що є важливим підґрунтям у процесі підготовки студентів до практичних занять та організації самостійної і наукової роботи:

– Історія української культури. Курс лекцій для студентів спеціальності 034 Культурологія / Укладачі: проф. Ю. С. Сабадаш, доц. Ю. М. Нікольченко, доц. Л. Г. Дабло; За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 168 с.

– Історія української культури (від стародавніх часів до XIX століття): ілюстрована хрестоматія. У 3-х частинах / За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Ч.І. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 320 с.

– Історія української культури (Українська культура XX століття): ілюстрована хрестоматія. У 3-х частинах / За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Ч.ІІ. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2022. 292 с.

Практикум допоможе підготувати фахівців, добре обізнаних із історією та сучасними проблемами українського культурного розвитку та спроможних застосовувати базові знання у професійній діяльності. Зважаючи на специфіку аудиторії, укладачі практикуму зацентрували особливу увагу на культурологічній термінології з історії української культури.

1. ПЕРІОДИЗАЦІЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

1. Перший період розвитку української культури охоплює часовий відтинок від її витоків до прийняття християнства (дохристиянський період) у 988 р. Початки передісторії української культури сягають у первісне суспільство, ранній залізний вік, перші століття н. е., ранне Середньовіччя. **У світовій культурі відповідно: Первісна культура. Антична культура. Дороманська культура.**

2. Другий період (XI–перша половина XIV ст.) розвитку української культури припадає на час існування Київської Русі та Галицько-Волинського князівства. **У світовій культурі відповідно: Романська культура. Готична культура.**

3. Третій період розвитку української культури припадає на Литовсько-польську добу в історії нашого народу (середина XIV ст.–1648). Розвиток української культури позначений взаємозалежністю та взаємопереплетінням національно-визвольної боротьби і руху за формування національної державності. У процесі цього руху формувалися ідеологічні передумови Національно-визвольної війни 1648–1658 рр., створювалися культурні цінності, які слугували підґрунтям розвитку української культури протягом наступних століть. **У світовій культурі відповідно: Ранній, Класичний і Пізній Ренесанс. Початок Бароко.**

4. Четвертий період розвитку української культури припадає на козацько-гетьманську добу, яка визначається новим історичним контекстом, зумовленим завершенням Національно-визвольної війни у 1658 р. і поступовим обмеженням, а згодом і втратою автономії Україною наприкінці XVIII ст. **У світовій культурі відповідно: Бароко. Просвітництво.**

5. П'ятий період розвитку української культури охоплює часовий відтинок – від часів зруйнування Гетьманщини у 1764 р. і до початку XX ст. Його доцільно поділити умовно на два підперіоди, зокрема:

5.1. Кінець XVIII–кінець 50-х рр. XIX ст., що є часом становлення української культури як новітньої з народним демократизмом і народною мовою. **У світовій культурі відповідно: Класицизм. Романтизм.**

5.2. 60–90-ті рр. XIX – початок XX ст. – час входження української культури у загальнослов'янський та світовий культурний простір та утвердження як великої національної культури європейського значення й резонансу (період національно-культурного відродження). **У світовій культурі відповідно: Реалізм. Модернізм.**

Упродовж XIX і на початку XX ст. українська культура здійснила великий крок уперед у своєму розвитку, виявила свою здатність: по-перше, синтезувати багатовіковий світовий художній процес; по-друге, всім своїм мистецьким арсеналом запропонувати самобутнє вирішення багатьох суспільних, етико-філософських і художніх проблем, які хвилювали людство;

по-третє, створити такі художньо-естетичні цінності, які піднесли українську культуру до рівня світової.

6. Шостий період розвитку української культури є часом міжвоєнного та повоєнного примусового включення українських земель до складу її східних та західних сусідів й охоплює часовий відтинок від початку ХХ ст. до кінця 80-х рр.

Високий рівень розвитку та історичної зрілості української культури, з яким вона вступила у ХХ ст., зумовили її активну і плідну участь у загальноєвропейському культурному процесі. Це й українська народна пісня, розгалужена жанрова система в літературі, демократизація і модернізація мови мистецтв (образотворчого, графіки, скульптури, музики), цілісність загальнонаціонального культурного розвитку, видатні здобутки нашої культури, що збагатили не лише свою, а й європейську художню культуру (соціальний роман, імпресіоністична та експресіоністична новела ХХ ст., театр корифеїв, гуцульське народне мистецтво і багато іншого).

Цей період доцільно розподілити на кілька підперіодів, які, у свою чергу, відрізняються один від одного соціально-економічними, ідеологічними та політико-психологічними факторами, зокрема:

6.1. Національно-демократична революція 1917–1920 рр. і здобуття Україною національної державності (УНР, ЗУНР), незважаючи на їхню поразку в 1919–1920 рр., дали потужний історичний імпульс для національно-культурного будівництва навіть за умов радянської державності 20-х рр. (український Ренесанс, трагічно обірваний у 1930 р.).

6.2. Період 30-х–початку 50-х рр. – час особливо жорстокого комуністичного тоталітаризму. Він позначений у суспільному житті України гострими суперечностями, трагічними подіями, породженими антинародною сталінською диктатурою. Загинули сотні талановитих українських майстрів, були ліквідовані численні наукові і творчі інституції та заклади.

6.3. Роки Другої світової війни (1939–1945) для значної частини діячів української культури стали періодом творчого піднесення. У воєнні роки українська культура збагатилася цілою низкою творів, що увійшли до її класичного фонду, хоча і тут було чимало агітаційної пропаганди.

6.4. Не являючи на те, що українська культура повоєнного періоду (1945–1950-ті рр.) мала чимало досягнень, її ідейно-змістова, сюжетна, стильова та емоційна реальність виявилися досить звуженими і збідненими. На багатьох творах лежав відбиток певної соцреалістичної заангажованості, а не вільного самовиявлення таланту.

6.5. Під тиском комуністичної системи (1960–1980-ті рр.) інтелігенція розпочинає рух, що переріс у боротьбу за демократичні права й свободи (зокрема й свободу творчості), за сприятливі умови розвитку національної культури (дисидентський рух «шістдесятників» та «семидесятників»).

6.6. Період «перебудови» (1985–1991). Ера постіндустріального, надзвичайного інтенсивного розвитку, в який надто стрімко втягується все людство, не сприймає надцентралізованого, державно-бюрократичного

управління усіма сферами суспільного життя; українська культура була поставлена (та ще й до цього часу перебуває) в умови боротьби за самозбереження і постійного потягу до відродження. **У світовій культурі відповідно: Неореалізм. Неомодернізм. Неоміфологізм.**

7. Сьомий – сучасний період, що охоплює часовий відтинок від проголошення Незалежності України і до сьогодні. За цих умов з'явилися нові риси і нові характеристики української культури: неабияке розширення меж творчої свободи митця, наявність яскравого творчого досвіду і творчих сил, тенденція до консолідації національних мистецьких шкіл, широкі й різноманітні зв'язки з мистецтвом інших народів тощо.

Важливо визначити особливу роль і місце національної культури у відсічі російській військовій агресії проти України, утвердженні національного менталітету, збереженні культурної спадщини в умовах війни тощо. **У світовій культурі відповідно: Постреалізм. Постмодернізм.**

Практикум сприятиме підготовці фахівців-культурологів, добре обізнаних із історією і сучасними проблемами українського культурного розвитку та спроможних застосовувати базові знання у професійній діяльності. Зважаючи на специфіку аудиторії, укладачі практикуму зацентрували особливу увагу на культурологічній термінології з історії української культури.

2. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МОДУЛЬ 1. ЕТАПИ УКРАЇНСЬКОГО КУЛЬТУРОГЕНЕЗУ

Змістовий модуль 1. Теоретичні засади культуuroгенезу

Тема 1.1. Культурогенез як процес становлення культури

Поняття культуuroгенезу. Теорії культуuroгенезу. Трудова теорія. Ігрова концепція Й. Гейзінга, Г.-Г. Гадамер. Символічна теорія Е. Кассіерер. Психоаналітична концепція З. Фрейда. Рушійні сили культуuroгенезу.

Тема 1.2. Культурогенез та теорії походження українського народу.

Взаємозв'язок культуuroгенезу та етногенезу. Теорії походження українського народу: міграційна, автохтонна, компромісна. Сучасний стан проблеми прабатьківщини слов'ян в історичній літературі. Походження етнонімів «Русь» та «Україна». Культурно-історичні зони України.

Змістовий модуль 2. Основні етапи культуuroгенезу українського народу

Тема 2.1. Виникнення культуuroгенезу на українських землях

Загальна характеристика первісної епохи. Культура збирання та полювання. Неолітична революція та культура раннього землеробства. Феномен Трипільської культури. Проблема культурної спадщини трипільської цивілізації.

Тема 2.2. Культурогенез на теренах України за часів античності

Кочові народи на півдні України та їх роль в формуванні української культури: киммерійці, скіфи, сармати. Народи «Геродотової Скіфії». Грецькі міста-колонії (апойкиї) у Північному Причорномор'ї. Поява християнської культури на українських землях.

Тема 2.3. Слов'янські археологічні культури I тис. н. е. на землях України Писемні джерела I тис. н. е. про розселення, культуру та побут слов'янських племен. Зарубінецька культура. Черняхівська культура. Київська культура. Етнічнокультурна відповідність людності I тис. н. е. на землях України.

Тема 2.4. Український культуuroгенез доби Київської Русі.

Східнослов'янські «літописні» племена. Утворення Київської Русі. Прийняття християнства на Русі та його вплив на розвиток української культури. Місце Київської Русі в культурному просторі Європи. Галицько-Волинське князівство як правонаступник культури Київської Русі.

Тема 2.5. Український культуuroгенез доби Ренесансу та Бароко.

Експансія сусідніх держав на українські землі. Поширення давньоукраїнської культури на територію Великого князівства Литовського. Особливості Ренесансу в українській культурі. «Олельковицький» ренесанс Київського князівства. Вплив культури Балканських країн на процес відродження української культури. Місце православної церкви в

українському культурогенезі. Українське Бароко та його особливості. Остаточне формування українського народу. Завершення українського культурогенезу.

МОДУЛЬ 2. ТРАДИЦІЙНА КУЛЬТУРА УКРАЇНЦІВ

Змістовий модуль 1. Особливості етнокультурної регіональності українців.

Тема 1.1. Етнокультурна регіональність українців.

Етнічний склад населення України. Етнокультурна особливість розвитку українського етносу.

Змістовий модуль 2. Народна архітектура українців. Господарство. Побут. Родинні відносини.

Тема 2.1. Народна архітектура українців. Господарство і заняття населення.

Житлові споруди і двір. Основні галузі господарства. Підсобні заняття. Промисли. Розвиток ремесел.

Тема 2.2. Побут: народний одяг, народна кулінарія та система харчування.

Функції одягу. Класифікація та соціальні особливості народного одягу. Головні убори та прикраси. Щоденна їжа. Святкова та обрядова їжа. Режим та етикет харчування.

Тема 2.3. Сімейні відносини та родинна обрядовість.

Шлюб і сім'я. Шлюбні звичаї. Структура сім'ї. Функції сім'ї. Весільна обрядовість. Родинна обрядовість. Похоронні та поминальні обряди.

Змістовий модуль 3. Духовний світ українства.

Тема 3.1. Вірування, міфологія, демонологія українців. Народний календар. Символи та священні знаки.

Особливості української міфології. Український Олімп. Поняття про духів, демонів, демонологію. Формування та особливості літочислення в українців. Місячний і сонячний календарі. Давні знаки-символи в Україні. Родові знаки та символи, емблеми земель України. Традиції в сучасній українській символіці.

Тема 3.2. Усна народна творчість.

Народне образотворче і музичне мистецтво. Світогляд і усна народна творчість. Магічність пісні та обряди. Поняття про календарно-обрядову поезію. Пісні різдвяного циклу. Веснянки. Русальні пісні. Купальські пісні. Жниварські пісні. Народне образотворче мистецтво. Розвиток народного українського мелосу та народного музичного мистецтва. Думи. Народні музичні інструменти. Народний танець. Феномен фольклору українського козацтва. Український фольклор у сьогоденні.

МОДУЛЬ 3. ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА

Змістовий модуль 1. Староукраїнське мистецтво.

Тема 1.1. Шляхи формування мистецтва Київської держави

Традиції у розвитку мистецтва. Вплив християнства на розвиток мистецтва. Архітектура Київської Русі та її особливості. Художнє мистецтво: фреска, мозаїка, іконопис, книжкова мініатюра.

Тема 1.2. Український Ренесанс.

Мистецькі здобутки українського Ренесансу. Ренесанс в українській архітектурі. Образотворче мистецтво. Іконопис і портретний живопис. Музика і театр.

Тема 1.3. Українське мистецтво козацької доби.

Українське барокове мистецтво та його особливості. Архітектура. Образотворче мистецтво. Музичне мистецтво.

Тема 1.4. Особливості мистецького життя України у XIX ст.

Естетичні засади українського романтизму. Образотворче мистецтво. Творчість Т. Шевченка. Театр. Народне мистецтво. Мистецтво реалізму в українській культурі. Архітектура та образотворче мистецтво. Реалістичний театр в Україні. «Театр корифеїв». Музичне мистецтво. Творчість композиторів М. Лисенка, К. Стеценка, М. Леонтовича.

Змістовий модуль 2. Мистецтво України за новітньої історії.

Тема 2.1. Мистецьке життя в Україні у 1920–1940-х рр.

Мистецтво у період українського національно-культурного відродження (20-ті рр. XX ст.)

Український авангард в архітектурі та образотворчому мистецтві. Театр «Березіль». Розвиток українського кінематографу. Творчість О. Довженка та І. Кавалерідзе.

Тема 2.2. Мистецьке життя України 50–60-х рр.

Архітектура та образотворче мистецтво. Театральне мистецтво. Кіномистецтво та його здобутки. Музичне мистецтво.

Тема 2.3. Радянська політика у сфері мистецтва (70–80-і рр.).

Політика русифікації мистецтва. Українське дисидентство в кіно, театрі, образотворчому мистецтві. Вплив перебудови на розвиток українського мистецтва.

Тема 2.4. Мистецтво в Україні доби розбудови державної незалежності.

Тенденції розвитку сучасного українського мистецтва. Народне і самодіяльне мистецтво. Образотворче мистецтво – «Українська національна колоритна школа». Театр і кіно. Розвиток української національної музичної школи. Перемоги України на конкурсах «Євробачення» у 2004, 2016, 2022 рр. Декоративно-ужиткове мистецтво у сьогоденні. Національно-патріотична спрямованість у розвитку українського мистецтва в умовах військової агресії Росії проти України.

3. СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Методичні рекомендації для підготовки до семінарських занять

Фундаментом підготовки до семінарських занять при вивченні історії української культури є систематичне вивчення джерел і літератури, а її успіх значною мірою залежить від наявності у студента необхідних збірників документів і матеріалів, навчальних посібників і підручників.

Для того, щоб знайти потрібну книгу, студент повинен уміти користуватися каталогами бібліотек, зокрема Наукової бібліотеки Маріупольського державного університету. Вони становлять перелік літератури, яка зберігається в бібліотеці. Каталог складається з карток, які містять основну інформацію про те чи інше літературне джерело (автора, заголовок, місце видання, видавництво, рік видання, кількість сторінок, бібліотечний шифр тощо).

Для того, щоб зробити правильний запис, необхідно ознайомитись із змістом тексту. Конспективний запис слід поділити на частини відповідно до пунктів плану семінару; кожна частина має містити виклад одного з положень, а також його аргументацію. Конспективна форма запису вимагає не тільки фіксації найважливіших положень джерела, а й наведення необхідних міркувань, доведень. Інколи в конспекті, як зазвичай на полях, роблять власні зауваження. Ретельно занотовуючи історичні документи чи виписки з них, точно вказують бібліографічні дані публікації (автора, назву документа; місце та рік видання книги; сторінку, з якої зроблена виписка). Наприклад:

– «Сучасна культурологія: постмодернізм у логіці розвитку української гуманістики : кол. Монографія / Ю. С. Сабадаш, О. М. Гончарова, Л. Г. Дабло та ін. ; за заг. Ред. Ю. С. Сабадаш; ред.-уклад. Ю. С. Сабадаш, І. В. Петрова. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2022. – 432 с.»;

– «Нікольченко Ю. М. Шедеври вітчизняної культурної спадщини у курсі лекцій з історії української культури // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філософія, культурологія, соціологія. Збірник наукових праць. Випуск 24. 2022 рік. С. 59-66»;

– «Історія української культури. Курс лекцій для студентів спеціальності 034 Культурологія / Укладачі : проф. Ю. С. Сабадаш, доц. Ю. М. Нікольченко, доц. Л. Г. Дабло; за заг. Ред. Проф. Ю. С. Сабадаш. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. – 168 с.»

Творча, раціональна робота з книгою з метою глибокого та міцного засвоєння знань передбачає:

- по-перше, оволодіння методикою читання;
- по-друге, вміння аналізувати текст і записувати його.

Якість засвоєння прочитаного тексту значною мірою залежить від уміння:

- правильно читати;
- розуміти, усвідомлювати й закріплювати прочитане;
- відчувати, переживати прочитане.

Оволодіння студентом методу правильного читання пов'язане з повноцінним повторенням (відтворенням) і резюмуванням змісту тексту. Крім запам'ятовування конкретних фактів студент повинен уміти опрацювати отриману інформацію, письмово викладати власну думку щодо прочитаного.

Із метою цілеспрямованої та ефективної роботи з текстом студент має:

– не переписувати цілі речення чи абзаци, а лише фіксувати ключові думки, ідеї;

– затримувати увагу на вступному реченні кожного абзацу, особливо, коли це великі абзаци;

– не пропускати так звані слова-сигнали («отже», «таким чином», «підбиваючи підсумки» тощо), які застосовуються для того, щоб загострити увагу на чомусь важливому. Уміння виділяти слова-сигнали в підручниках, посібниках, статтях є дуже важливим для розвитку здатності засвоювати прочитаний матеріал у всій його смисловій цілісності, тобто не спрощуючи й не пропускаючи висновків та оцінок автора;

– уважно ознайомитися з висновками автора.

Одним із шляхів запам'ятовування та засвоєння матеріалу є ведення записів прочитаного. Основні форми записів – план, виписки, тези, анотація, резюме, конспект.

Одне з найскладніших завдань, яке має виконати студент, – підготовка доповіді. Ознайомившись і опрацювавши рекомендовані документи, матеріали, наукові статті, відповідний розділ підручника чи посібника, на завершальному етапі підготовки до семінарського заняття студент повинен підготуватися до доповіді й обговорення запланованих питань.

Доповідь, яку планується виголосити на семінарі, має відповідати наступним вимогам:

– методологічно правильно і всебічно розкрити зміст обраного питання;

– засвідчити самостійну роботу над історичними джерелами та літературою;

– продемонструвати вміння планувати чітко все те, що вивчається, й зрозуміло формулювати головні питання доповіді.

Слід також розрахувати, щоб час доповіді не перевищував 7-8 хвилин, інакше студент може не встигнути розкрити питання. Досвід проведення семінарських занять свідчить, що для студента-доповідача особливого значення набувають три чинники:

– володіння матеріалом;

– володіння собою;

– володіння аудиторією.

Звичайно, готуючи доповідь, студент повинен прагнути зробити її не тільки правильною за формою, а й цікавою за змістом. Для цього у виступі,

зокрема, необхідно уникати незрозумілих доповідачеві термінів, слів-«паразитів» (наприклад: «ну»), тавтологій (повторення одних і тих же слів), абстрактних понять. Натомість слід увести до своєї доповіді цікаві приклади, приказки, прислів'я, «крилаті» вислови; їхнє доречне використання поживавить виступ, зробить його емоційнішим.

МОДУЛЬ 1. КУЛЬТУРОГЕНЕЗ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ.

Семінар 1. Становлення та розвиток українського культурогенезу.

План

1. Загальні поняття культурогенезу.
2. Етнічна культура та її вплив на формування українського народу.
3. Теорії (наукові концепції) українського культурогенезу.
4. Етапи українського культурогенезу.
5. Особливості українського культурогенезу.
6. Назви і самоназви в українському культурогенезі.
7. Культурно-історичні зони України.
8. Регіональні особливості українського культурогенезу.
9. Значення мови в українському культурогенезі.
10. Проблема українського культурогенезу в сьогоденні.

Методичні рекомендації

Культурогенез (від слів «культура» і «генезис») – процес виникнення, формування й розвитку людської культури як системи буття загалом, а також культур, культурних форм і норм різних людських спільнот (етнічних, соціальних, релігійних тощо) зокрема. Культурогенез розпочинається тоді, коли у групи людей з'являється потреба в особливих загальних формах життєдіяльності, адаптованої до конкретних умов місця і часу, а закінчується виникненням форм та стандартів, закріплених у моралі і звичаях.

Культурогенез є відображенням здатності людських спільнот адаптуватися до мінливих зовнішніх і внутрішніх умов існування. У цьому сенсі визначальними ознаками культурогенезу є трансформаційні процеси всередині культур та у їхній взаємодії. Динаміку культури характеризує усталеність взаємодії компонентів, періодичність і стадіальність, що відрізняє її від культурних змін як довільних трансформацій соціокультурного процесу.

Елементи культури, що перебувають у стійкій рівновазі, закріплюються в культурній традиції. Накопичення протиріч у культурній системі призводить до її розбалансування і створення кризової ситуації, яка знаходить вихід в оновленні культурного досвіду, в культурних інноваціях. Культурогенез може призвести до збагачення ціннісних смислів культури, тобто мати прогресивний

характер. Проте можливі такі динамічні процеси, що спрощують культурне життя людської спільноти, призводячи до її занепаду і деградації.

Українська культура – органічна частина світової культури, має давні корені і характеризується поступальним, безперервним розвитком. Багато галузей культури, зокрема ужиткове мистецтво, дерев'яна архітектура, народна творчість мають тисячолітні традиції, пройшовши різні періоди становлення – трипільську культуру, черняхівську культуру, культуру доби Київської Русі тощо. Український культурогенез збагачувався надбанням сусідніх народів і племен – кімерійців, античних греків, скіфів, сарматів, германців та ін. Протягом тисячоліть різноетнічні народи створювали на теренах України певні культурні традиції, закладаючи підґрунтя для української культури.

Основні точки зору наукових студій українського культурогенезу:

– теорія «спокопвічності» – українці та їхня культура існують стільки, скільки взагалі існує людина сучасного типу, тобто від 35–40 тис. до 2–3 млн. років тому;

– теорія автохтонності, згідно з якою етнічну основу українців та їхню культуру складало населення пізнього палеоліту (35–40 тис. років тому), яке проживало на теренах України, а росіяни і білоруси мали свою окрему етнічну основу і територію проживання. Численні дослідження вітчизняних та зарубіжних археологів, етнографів, істориків та лінгвістів дають підстави вважати автохтонну теорію максимально наближеною до істини;

– теорія «єдиної колиски», яка була загальноприйнятною в СРСР у 30–80-і рр. ХХ ст.: зародження і розвиток трьох слов'янських народів та їхніх культур – українців, білорусів та росіян із єдиної давньоруської народності;

– теорія «незалежного розвитку окремих східнослов'янських народів та їхніх культур», тобто українців, білорусів та росіян, яка набула поширення останнім часом.

Переважно в сучасній літературі початком етногенезу українців вважається період Київської Русі (Х–перша чверть ХІV), хоча він і не досяг тоді завершення. Згодом внаслідок несприятливих історичних обставин цей процес був перерваний і поновився на повну силу в ХV–ХVІІ ст. У цьому, імовірно, і полягає специфіка етногенезу українців.

Український етнос остаточно сформувався на рубежі ХVІ–ХVІІ ст., причому каталізаторами цього процесу стали загроза фізичного знищення з боку Степу (утворення Кримського ханства – васала Османської імперії), національний гніт польської шляхти і внутрішня зрада еліти – перехід аристократії до католицизму та укладення церковної унії 1596 р., агресивні дії Московського царства, яке постійно зазіхало на східні українські землі, використовуючи при цьому не тільки військову силу, а й Московський патріархат православної церкви.

На хвилі національної боротьби росла національна самосвідомість. Остання виявилася на побутовому рівні в усвідомленні своєї приналежності до «руського народу», а на вищому, ідеологічному рівні – у боротьбі за

національні права, за православ'я, за створення українських національних державних інститутів і атрибутів.

Складність етнічної історії українців відбилася і в різноманітності самоназв (етнонімів), назв із боку інших народів, а також назв країни і держави. Із часу зародження українського етносу ключовим було поняття «Русь». Причому в різні періоди домінували такі його варіанти: VI–XI ст. – «Русь»; з кінця XIV ст. – «Мала Русь», «Рутенія», «Роксоланія»; у XVII–першій половині XIX ст. – «Галицька Русь», «Україна», «Гетьманщина», «Малоросія»; друга половина XIX ст.–початок XX ст. – «Україна-Русь».

Визнання назви «Україна» відбулося у XVII ст., але тоді воно співіснувало з іншим – «Малоросія», яке набуло розповсюдження після примусового приєднання Правобережної і Лівобережної України до Московської держави. Тільки з початку XX ст. етнонім «Україна» почав домінувати.

Стосовно самоназви «українець», то вона тривалий час була малопоширеною. Це багато в чому можна пояснити труднощами етносоціального розвитку. Синонімами виступали терміни «козак», «козацький народ», водночас продовжували існувати і старі самоназви «руський», «русин». Тільки в умовах національного відродження у другій половині XIX ст. остаточно утвердилася самоназва «українець». Отже, в етнічній історії українців можна виділити три ключові етнооб'єднуючі самоназви: «слов'яни (словени)»; «руси (руські, роси, русичі, русини)»; «українці (козаки)».

Сьогодні українці є домінуючим (титульним) населенням України. Це один із найбільших народів Європи і другий за чисельністю у слов'янському світі. Згідно з останнім переписом (2001 р.) українці становили понад дві третини населення (82,7%) в Україні. Українці належать до слов'янської групи індоєвропейської етнолінгвістичної сім'ї. Український етнос складається з основного етнічного масиву українського народу, який переважно співпадає з територією його формування і державними кордонами України; етнічних груп українців за межами основного етнічного масиву в ближньому і далекому зарубіжжі – діаспори; субетнічних груп, тобто спільнот у середовищі українців, відмінних специфічними рисами культури (гуцули, лемки, бойки, поліщуки та ін.).

Традиції і побут українського народу, які мають багато загальнонаціональних рис, і сьогодні зберігають ряд регіональних особливостей. Вони зумовлені наступними чинниками:

– характером історичного і культурного розвитку окремих регіонів України;

– природно-географічними умовами;

– історичними і культурними взаємозв'язками з сусідніми народами.

З історико-етнографічної та культурного точки зору на території України можна виділити наступні зони:

– Середнє Придніпров'я (Наддніпрянина);

– Поділля;

– Слобожанщина і Полтавщина;

- Полісся;
- Прикарпаття (Галичина);
- Волинь;
- Закарпаття;
- Буковина;
- Південь.

Поруч із українським населенням територія Півдня України була заселена декількома міграційними хвилями, і остаточно її людність сформувалася у XVIII–XIX ст. Це наймолодший з точки зору етнографії район України. Південь можна, своєю чергою, поділити на низку регіонів: Причорномор'я, Українське Приазов'я, Таврію, Донщину (Подоння, Донеччину).

Слід зазначити, що наведений розподіл багато в чому умовний. Більш точне районування можливе при всебічному вивченні історико-етнографічних і культурних явищ. Окрім того, ці райони не залишаються незмінними, як і критерії, що їх визначають.

В Україні досьогодні зберігаються етнографічні групи, які мають свої особливості в культурі і мові. Найбільш значні з них – українські горяни (гуцули, лемки, бойки) на Прикарпатті і поліщуки, пінчуки, литвини на Поліссі. Раніше серед українців було більше таких груп. Але з розвитком капіталізму, а потім і в радянський час поступово пішла у минуле частина традиційних етнографічних звичаїв і обрядів, набули розвитку нові елементи в побуті і духовному житті селянства, яке складало більшість українців. Значного поширення набули елементи міського одягу, нові типи житла, знаряддя праці. Тобто, соціально-економічні умови перетворилися на вирішальні чинники, які визначили формування сучасного вигляду української нації, вплинули на чисельність і географічне розміщення інших етнічних груп, на характер етнічних процесів в Україні загалом.

Найбільш важливою ознакою кожного народу є мова. Більшість українців говорять українською мовою, яка сформувалася на підґрунті територіальних елементів слов'янської мови. Загалом процес формування розмовної української мови продовжувався до XVII ст. На ранньому етапі розвитку української народності в її мові зберігалися традиції літературної мови Київської Русі. По суті, існувало дві мови: розмовна мова, яка формувалася на підґрунті місцевих територіальних говірок, і літературна мова, спільна для східних слов'ян і близька до сучасної мови південних слов'ян.

Із XVIII ст. в українській літературній мові все більше розповсюджуються елементи, які ґрунтуються на живій народній мові. При цьому українська мова зберігала внутрішній поділ на діалекти (середньопридніпровський, поліський, подільський, закарпатський тощо). Підмурівком сучасної української літературної мови на рубежі XVIII–XIX ст. слугував середньопридніпровський (полтавсько-київський) діалект. У зв'язку з тим, що західноукраїнські землі перебували у складі Австро-Угорщини, літературна мова в цих областях мала певні істотні особливості, але була зрозумілою і для населення Східної України.

Рекомендована література

1. Букач В. М. Історія української культури. Посібник: методичні рекомендації до самостійної роботи для здобувачів вищої освіти. Одеса: ПНПУ, 2021. 120 с.
2. Історія української культури (від стародавніх часів до XIX століття): ілюстрована хрестоматія. У 3-х частинах / За заг. Ред. Проф. Ю. С. Сабадаш. Ч.І. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 320 с.
3. Історія української культури. Курс лекцій для студентів спеціальності 034 Культурологія / Укладачі: проф. Ю. С. Сабадаш, доц. Ю. М. Нікольченко, доц. Л. Г. Дабло; За заг. Ред. Проф. Ю. С. Сабадаш. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 168 с.
4. Історія Української культури: у п'яти томах. Т. 1. Історія культури давнього населення України / Ред. В. А. Смолій. К.: Наук. Думка, 2000. 1136 с.: іл.
5. Качкан В. А. Історія української культури: Підручник для мед. ВНЗ IV р.а / В. А. Качкан, Н. М. Божко, О. Б. Велико. К.: Медицина, 2021. 368 с.
6. Культурогенез як процес зародження культури. Osvita.ua. Культура. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10975/>
7. Ніколова Н. І. Культурологія: культурогенез. Навчальний посібник / Н. І. Ніколова, М. О. Чмихов. Київ: ЦУЛ, 2019, 440 с.
8. Отрощенко В. В. Проблематика культурогенезу // Археологія і давня історія України, 2021, вип. 2 (39). С. 52–58. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/187483/06-Otroshchenko.pdf?sequence=1>
9. Попович М. В. Нарис історії культури України. К.: «АртЕк», 1998. 728 с.: іл.
10. Етнокультурологія. Українська культура і етнос. Історико-регіональна характеристика культури. URL: <https://elearn.nubip.edu.ua/mod/book/view.php?id=61593&chapterid=8554>

Семинар 2. Український культурогенез доби Київської Русі.

План

1. Схід і Захід в українському культурогенезі доби раннього Середньовіччя.
2. Особливості українського культурогенезу доби Київської Русі.
3. Роль християнства в культурному розвитку Київської Русі.
4. Писемність і освіта Київської Русі.
5. Література Київської Русі та її особливості.
6. Особливості архітектури.
7. Музика і тетральні дійства.
8. Образотворче мистецтво.
9. Розвиток культури на теренах Галицько-Волинської держави.
10. Традиції культурогенезу доби Київської Русі в сучасній українській культурі.

Методичні рекомендації

Вивчення проблеми семінару слід розпочати із загальної характеристики культурогенезу однієї з найбільших держав Середньовіччя – Київської Русі та

її ролі у формуванні української культури на перетині культур Сходу і Заходу.

Необхідно охарактеризувати напрямки розвитку культури Київської держави, звернувши увагу на питання, які зрушення в різних сферах суспільного життя зумовили високий злет її культури.

Культура Київської Русі складалася з різних субкультур, що отримали наукову назву елітарної («дружинної») та народної (фольклорної, сільської) культур. Відомий вітчизняний філософ та культуролог М. В. Попович виокремлює культуру чотирьох її «соціальних світів»: села, міста, князівського двору і церкви, що різняться ціннісною системою, основними заняттями, побутовими реаліями (житло, одяг, знаряддя праці чи озброєння), поховальними обрядами тощо.

Слід з'ясувати історичні передумови для запровадження християнства у Київській Русі, розкрити причини прийняття християнства та особливості християнського культу. У висновках слід зацентрувати увагу саме на значенні християнства для тогочасної культури та її еволюції в подальшому.

Необхідно дати характеристику основних центрів давньоруської культури; схарактеризувати культурні зв'язки Київської Русі з Візантією та іншими сусідніми державами. Слід прослідкувати процес взаємозбагачення культур європейських народів через християнізацію.

Задля ґрунтовної відповіді доведіть, що історично формування праукраїнської спільноти відбувалося під перехресним впливом західної та східної цивілізацій, що виявляється у структурі матеріальної й духовної культури України. В цьому контексті слід проаналізувати зв'язки Київської Русі зі Сходом і Заходом. Необхідно пояснити, яким чином вирішальні моменти еволюції Київської Русі збігаються з двома всепланетарними процесами: проголошенням Візантії і Риму як репрезентантів однієї зі світових релігій – християнства, та неперервною експансією татаро-монгольських орд у Європу.

Висвітліть наслідки цих процесів для Київської Русі. Проаналізуйте культурні відмінності різних земель Київської держави, особливості розвитку їхніх культурних процесів, формування їхньої самобутньої культури, і водночас зв'язок культури руських князівств із культурою Київської Русі.

Слід навести приклади, що свідчать про політичну культуру еліти (Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Володимир Мономах). Необхідно проаналізувати зміст та значення «Руської правди» як пам'ятки правової культури Київської Русі.

Необхідно проаналізувати, які літературні мови співіснували, активно і плідно взаємодіяли в Київській Русі, вказати їхні витoki. Слід довести, що вони були могутнім знаряддям духовної культури і об'єднуючим чинником у державі. Далі слід висвітлити історію слов'янської писемності: чинники, що сприяли виникненню писемності у східних слов'ян; абеток, що існували у слов'ян; кириличну систему письма. Слід звернути особливу увагу на місіонерській діяльності Кирила і Мефодія як справжніх просвітителів

південних і східних людей. Слід довести, що писемність, як основний компонент культури, була для Київської Русі могутнім фактором, засобом загального культурного розвитку всієї країни, розвитку самосвідомості. Прослідкуйте, як ідея єдності руських земель відбивалась у пам'ятках літератури. Зверніть увагу на розвиток книжної справи: написання та оформлення книг, різновиди написання літер, орнаменти, мистецтво книжної мініатюри, зовнішнє оздоблення.

У контексті цього питання доцільно зупинитися також на характеристиці системи освіти в Київській Русі, проаналізувати типи шкіл, які були поширеними у різний час. Зверніть увагу на будівництво шкіл, створення шкіл при церквах, шкіл для дівчат. Слід познайомити слухачів із особливостями існування світської школи. Необхідно проаналізувати роль монастирів, зокрема Печерської Лаври, в розвитку освіти і культури Київської Русі.

Студентам слід зрозуміти, що з появою своєї писемності розпочинається розвиток книгописання на Русі. Слід схарактеризувати роль бібліотек у культурному житті Київської Русі, назвати найвідоміші з них. Важливим є питання про значення виникнення писемності та освіти у розвитку наукових знань Київської Русі.

Слід мати на увазі, що підґрунтям для виникнення літератури в Київській Русі була усна народна творчість. Дайте характеристику основних її жанрів. Вивчаючи давньоруську літературу, необхідно структурувати матеріал: церковні, філософсько-публіцистичні, художні та інші твори. Розкажіть про перекладну і оригінальну літературу. Коли з'являється літописання? Визначте основні його етапи. Далі доцільно зупинитися на аналізі найвизначніших пам'яток давньоруської літератури. Необхідно схарактеризувати діяльність провідних мислителів Київської держави – митрополита Іларіона, Климента Смолятича, Кирила Туровського. Слід звернути увагу на мистецтво книжкової мініатюри, навести приклади.

Необхідно також навести інформацію про знання у наукових сферах. Дайте оцінку систематизації емпіричних знань, розвитку природничих наук, медицини, механіки, науково-технічних досягнень.

Аналізуючи архітектуру Київської Русі, слід окремо зупинитися на житлових, культових та оборонних спорудах, визначити вплив візантійської традиції в архітектурі, виникнення власних архітектурних шкіл – київської, чернігівської, переяславської, галицької, а також назвати найвідоміші архітектурні пам'ятки Київської Русі. Висвітлення питання необхідно розпочати з наведення матеріалу щодо містобудування. Які міста сучасної України засновані за доби Київської Русі? Який вигляд мало середньовічне руське місто? Дайте характеристику світської та церковної архітектури. Назвіть видатні пам'ятки храмового зодчества Київської Русі.

Слід розкрити особливості оборонно-фортифікаційної архітектури, розповісти про будівництво фортець та міських укріплень. При цьому слід визначити характерні риси давньоруського храмовбудування.

Охарактеризуйте хрестово-купольний стиль давньоруської архітектури. Розкажіть про Софію Київську як світоглядну ідею і художній шедевр.

Особливої уваги потребує розповідь про види мистецтва Київської Русі, пов'язані з культовою архітектурою. Як розвивалося образотворче мистецтво? Яким чином вплинуло прийняття християнства на розвиток мистецтва на Русі? Назвіть найбільш визначні пам'ятки. Якою була технологія виготовлення мозаїчних зображень? Як виконувався фресковий розпис? Наведіть приклади відображення загальноєвропейських традицій в образотворчому мистецтві Київської Русі.

Слід проаналізувати причини високого рівня декоративно-прикладного та ювелірного мистецтва Київської Русі. Як розвивалася ремісничка майстерність у цей період? Схарактеризуйте поширені види ужиткового мистецтва, зброярську справу, яка досягла в Київській Русі високого розвитку. Далі слід зупинитися на аналізі трьох музичних культур Київської Русі – народної, професійної (інструментальної) і церковної музики (церковних співів). Дайте характеристику музичних інструментів, народної пісенності, танців. Визначте, досягла музика професійного рівня чи перебувала на побутовому? Розкрийте значення культури Київської Русі.

На особливу увагу кожної освіченої людини заслуговують культурні здобутки Галицько-Волинської держави, насамперед, такі спектри проблеми, як писемність і освіта, розвиток шкільної справи за часів князів Володимирка та Ярослава Осмомисла. Необхідно розповісти про типи шкіл, про розвиток самоосвіти. Слід проаналізувати розвиток наукових знань, літератури та найвизначнішу літературну пам'ятку – Галицько-Волинський літопис. Пригадайте, на який час припадає «золота доба» культури Галицько-Волинського князівства. Доведіть свою думку на конкретних фактах.

Слід пам'ятати, що Галицько-Волинське князівство перебувало під впливом різних культурних традицій – Київської Русі і Візантії, Західної і Центральної Європи та азійського Сходу. Зазначаємо, що міста Володимир і Галич посідали провідну роль у культурному житті країни; тож варто визначити особливості культової архітектури цих міст. Синтезом яких стилів вона характеризувалася? Доцільно проаналізувати також оборонні споруди Луцька, Острога, міст Кремінець, Хотина, Білгород-Дністровського, Холма, Львова; визначити особливості розвитку живопису, декоративно-прикладного мистецтва цих споруд.

Необхідно звернути увагу на розвиток ремісничої справи, мініатюри, описані в літописах. Слід назвати галицьких діячів культури. Є нагальна потреба провести порівняльний аналіз культури Галицько-Волинського князівства та Київської Русі, розкрити значення культури Галицько-Волинського князівства для українського народу, роль Галицько-Волинської Русі у збереженні та розвитку давньоруської культури.

Необхідно назвати провідних діячів культури Київської держави, які здійснили значний вплив на її розвиток. Слід визначити, за яких умов культура Київської Русі досягла світового рівня. Необхідно довести, що

Київська держава була культурним центром Європи, частиною єдиної середньовічної цивілізації.

Після попереднього аналізу слід визначити високий рівень впливу українського культурогенезу періоду Київської Русі на культуру сучасної України.

Рекомендована література

1. Александрович В. С. Мистецтво ГалицькоВолинської держави. Львів: Інститут українознавства, 1999. 132 с.
2. Асеев Ю. С. Джерела. Мистецтво Київської Русі. Київ, Мистецтво, 1980. 213 с.
3. Богуш Т. М. Художня спадщина України. Мистецтво Київської Русі. К.: Мистецтво. URL: <https://ed.poippo.pl.ua/handle/022518134/695>
4. Брайчевський М. Ю. Утвердження християнства на Русі. Київ: Наукова думка, 1988. 259 с.
5. Букач В. М. Історія української культури. Посібник: методичні рекомендації до самостійної роботи для здобувачів вищої освіти. Одеса: ПНПУ, 2021. 120 с.
6. Історія української культури (від стародавніх часів до XIX століття): ілюстрована хрестоматія. У 3-х частинах / За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Ч. I. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 320 с.
7. Історія української культури. Київська Русь // Ізборник. URL: <http://litopys.org.ua/istkult/ikult.htm>
8. Історія української культури. Курс лекцій для студентів спеціальності 034 Культурологія / Укладачі: проф. Ю. С. Сабадаш, доц. Ю. М. Нікольченко, доц. Л. Г. Дабло; За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 168 с.
9. Історія Української культури: у п'яти томах. Т. 1. Історія культури давнього населення України / Ред. В. А. Смолій. К.: Наук. думка, 2000. 1136 с.: іл.
10. Качкан В. А. Історія української культури: Підручник для мед. ВНЗ IV р.а / В. А. Качкан, Н. М. Божко, О. Б. Велично. К.: Медицина, 2021. 368 с.
11. Культура Київської Русі: розвиток та характерні риси. // Osvita.ua. Культура. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/30330/>
12. Культура Київської Русі X–XIII ст. // Studies by magistr.ua. URL: <https://studies.in.ua/shpora-culture/555-28-kultura-kiyivskoyi-rus-h-h-st.html>
13. Культура України-Русі // Букліб by magistr.ua. URL: <https://buklib.net/books/24503/>
14. Літопис руський / за іпаг. списком пер. Л. Махновець; Київ: Дніпро, 1989. 590 с.: іл.
15. Попович М. В. Нарис історії культури України. К.: «АртЕк», 1998. 728 с.: іл.
16. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. К.: Критика, 2006. 584 с.

Семінар 3. Український культурогенез доби Ренесансу та Бароко.

План

1. Україна в культурно-політичній системі Європи доби Ренесансу і Бароко.
2. Український культурогенез доби Ренесансу.
3. Феномен Бароко в українському культурогенезі.
4. Місце православної церкви в культурі України доби Ренесансу і Бароко.
5. Берестейська унія та її вплив на український культурогенез.
6. Друкарство в українському культурогенезі останньої чверті XVI–XVII ст.
7. Освіта і наука у духовному поступі України останньої чверті XVI–першої половини XVII ст.
8. Козацтво як явище українського культурогенезу.
9. Національно-культурне відродження в українському культурогенезі останньої чверті XVI–першої половини XVII ст.
10. Завершальний етап українського культурогенезу (друга половина XVII ст.).

Методичні рекомендації

Процес формування культури України в XIV–XVI ст. відбивав творення української народності. Водночас відбувалося формування власне української культури, в якій дослідники виділяють два етапи:

– XIII–XV ст., коли культура загалом зберігала підґрунтя періоду Київської Русі в усіх сферах;

– XVI–II пол. XVII ст., який позначений виникненням стійких етнічних ознак та їх поєднанням у систему. Опинившись під владою Великого князівства Литовського (східна частина України разом із Києвом) та Польського королівства (Галичина та Поділля), прискорюється процес формування української народності. Слід визначити, у чому полягали відмінності політики литовців та поляків щодо українських земель, і як це позначилося на їхньому культурному розвитку.

Слід пам'ятати, що у XVI ст. чинником культурного розвитку України стають ідеї європейського Ренесансу. Підготовку питання доцільно розпочати з розкриття змісту понять «Ренесанс», «Реформація», «гуманізм». Зазначте, що Ренесанс та Реформація були загальноєвропейськими процесами, вкажіть на те, що в різних народів ці явища проявились нерівномірно і мали свої відмінності, визначте їхні характерні ознаки. Необхідно встановити причини пізнього проникнення гуманістичних ідей в українську культуру. Доведіть, що українська культура XVI–першої пол. XVII ст. також переживала етап свого Відродження, назвіть її основні центри.

У нових історичних умовах відбувається становлення ренесансно-реформаційних ідей в українській культурі та формується творчість

українських гуманістів XV–XVI ст. – вчених, філософів, культурних діячів, митців, людей європейської освіти, блискуче ерудованих, із широким колом інтересів: Ю. Дрогобича, П. Русина та С. Оріховського-Роксолана.

Необхідно визначити навчальні заклади, що функціонували на українських землях у XIV–першій пол. XVII ст. і проаналізувати стан шкільної освіти в Україні; розкрити значення слов'яно-руських та братських шкіл для розвитку освіти в Україні.

При розгляді питання про розвиток вищої освіти студентам необхідно звернути увагу на заснування та діяльність Острозького колегіуму та Києво-Могилянської колегії, їхнє значення як центрів розвитку наукових знань в Україні, згуртування найкращих наукових та літературних сил у першій половині XVII ст.

Необхідно висвітлити розвиток гуманітарних та природничих наук, а також зміни, які відбулися в науці під впливом гуманістичних ідей. Слід розповісти про здобутки філософії, астрономії, математики, правознавчі знання, найвідоміші урядові акти, законодавчі документи цього часу. Вкажіть, які прилади, механізми, конструкції, розробляли українські винахідники під впливом західноєвропейської наукової думки, розкрийте значення наукових досягнень і винаходів для суспільно-економічного життя суспільства окресленого періоду.

У контексті цього питання слід висвітлити тезу про розвиток літератури, подати характеристику оригінальної та перекладної літератури, літописання. Студентам слід зрозуміти, що важливим матеріальним чинником поширення освіченості й знань в Україні було книгодрукування. Розкрийте процес поширення книгодрукування на українських землях. Назвіть імена східнослов'янських першодрукарів та охарактеризуйте їхню діяльність. Проаналізуйте здобутки вітчизняного книгодрукування та його значення для розвитку культури. Визначте причини виникнення братств та напрями їх діяльності. Поясніть, у чому, на Ваш погляд, полягав реформаційно-гуманістичний характер братського руху.

Вивчаючи питання про літературу, музику і театр, насамперед слід звернути увагу на нові жанри уснопоетичної творчості. Назвіть особливості думи та історичної пісні – героїчного епосу України, їхній вплив на визвольну боротьбу народних мас. Розкрийте вплив фольклору на формування української мови, духовної культури.

Слід проаналізувати особливості розвитку української мови в другій половині XVI–першій пол. XVII ст. як могутнього фактору консолідації української народу та посилення опору зовнішнім ворожим силам. Охарактеризуйте рукописні книги означеного періоду, назвіть відомих переписувачів і власників книг. Розкажіть про рукописне Пересопницьке євангеліє – пам'ятку української книжної культури, найкращий зразок української мови того часу, про мистецьке оформлення книги. Дайте характеристику Пересопницького Євангелія – унікальної пам'ятки української культури середини XVI ст.

Слід визначити нові явища та характерні ознаки у розвитку української літератури XVI–XVII ст. У контексті цього питання дайте характеристику оригінальній та перекладній літературі, церковно-літературним творам.

Необхідно окреслити чинники, що сприяли розвитку полемічної літератури. Розглядаючи це питання, потрібно нагадати про складну конфесійну ситуацію в Україні кінця XVI ст.–поч. XVII ст., про хід підготовки і укладення Брестської унії 1596 р. Наведіть імена видатних полемістів та дайте характеристику їхньої творчості. Розкрийте значення полемічної літератури як оригінального явища української культури та її вплив на подальший розвиток красного письменства та філософської думки. Охарактеризуйте розвиток тогочасної поезії в Україні.

Пригадайте, які зміни відбулися у музичному мистецтві в означений період. Назвіть найбільш поширені народні інструменти та найбільш популярні танці. Охарактеризуйте розвиток світської музики. Визначте особливості розвитку українського театру, зокрема шкільного. Розкрийте значення діяльності мандрівних акторів та українського вертепу. Назвіть його характерні особливості. Розкажіть про розвиток народних ігор та мистецтво скоморохів.

Готуючись до відповіді на питання про архітектуру та образотворче мистецтво, доцільно вдатися до аналізу розвитку архітектури XIV–першої пол. XVII ст., зокрема з містобудування. Дайте характеристику культовій архітектурі. Назвіть характерні ознаки розвитку архітектури цього часу, українські архітектурні школи та основні риси ренесансного стилю, що проявляються в українській світській та церковній архітектурі цього періоду.

Дайте характеристику розвитку образотворчого мистецтва за його видами: монументальний живопис, іконопис, книжкова мініатюра. Визначте основні сюжетні спрямованості творів української художньої культури. Проаналізуйте нові явища та характерні ознаки у розвитку живопису в цей час, діяльність українських малярських шкіл.

Проаналізуйте нові мистецькі жанри, що набувають розвитку у XIV–першій пол. XVII ст. Визначте, які види мистецтва поєднував іконостас. Розкажіть про виникнення нового граверського жанру. Назвіть його основні центри. Наприкінці відповіді також слід звернути увагу на розвиток декоративно-прикладного мистецтва і такі його напрями, як декоративне оздоблення, різьба по дереву. З'ясуйте, як розвивалася золотарська справа, іконопис, ремесла з виготовлення прикрас, одягу тощо.

Прослідкуйте взаємовплив литовської та української культур у Великому князівстві Литовському. Визначте, яка мова у Литві мала офіційний статус. Наведіть факти про те, що Литовське князівство успадкувало чимало елементів культури, релігії і державності стародавнього Києва, що дало підстави М. Грушевському стверджувати, що Велике князівство Литовське більшою мірою, ніж Московія, зберегло традиції Київської Русі.

Поясніть, чому загострення в країні релігійної ситуації, яку спричинила церковна унія 1596 р., не виключало взаємовпливу та взаємодії цих культур. Доведіть, що до прийняття Люблінської (1569) та Берестейської уній (1596) в

етнічних культурах народів Речі Посполитої діяли інтеграційні процеси, які протистояли конфесійній конфронтації, а велика багатонаціональна держава стала полем взаємодії польської, литовської та української культур.

Студентам необхідно опрацювати матеріали, що засвідчують витoki та особливості формування і розвитку культури українського Бароко. Особлива роль в українському Бароко належить козацтву.

Необхідно звернути увагу на давні культури, що відбилися в козацькій культурі й знайшли своє продовження та розвиток: «культ коня», «культ меча (шаблі)», «культ дерева» тощо, а також відзначити своєрідність духовних цінностей козацтва, що в комплексі утворювали символ національного патріотизму, психологію лицарства; слід з'ясувати, як співіснували в козацькій ментальності дух волі й дух терпимості.

На розвитку культури козацько-гетьманської доби позначилися традиції як Київської Русі, так і зародження нових ідей та явищ, співзвучних західноєвропейським. У межах означеного хронологічного періоду духовний розвиток українського народу відбувався за нових історичних реалій, зумовлених Національно-визвольною війною 1648–1658 рр. і створенням у 1649 р. Козацької республіки – Гетьманщини. На цьому суспільно-історичному тлі й розгорталосся творення культури Нового часу.

Рекомендована література

1. Букач В. М. Історія української культури. Посібник: методичні рекомендації до самостійної роботи для здобувачів вищої освіти. Одеса: ПНПУ, 2021. 120 с.

2. Даренська Віра. Українське бароко як світоглядний стиль. СНУ ім. В. Даля. URL: <http://archive.ndiu.org.ua/fulltext.html?id=2820>

3. Жолтовський П. М. Художнє життя на Україні в XVI–XVIII ст. К.: Наукова думка, 1983. 180 с.

4. Історія української культури (від стародавніх часів до XIX століття): ілюстрована хрестоматія. У 3-х частинах / За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Ч. I. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 320 с.

5. Історія української культури. Курс лекцій для студентів спеціальності 034 Культурологія / Укладачі: проф. Ю. С. Сабадаш, доц. Ю. М. Нікольченко, доц. Л. Г. Дабло; За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 168 с.

6. Історія української культури: у п'яти томах. Т. 2. Українська культура XIII–першої половини XVII століття / Ред. В. А. Смолій. К.: Наук. думка, 2001. 848 с.: іл.

7. Історія української культури: у п'яти томах. Т. 3. Українська культура другої половини XVII–XVIII століть / Ред. В. А. Смолій. К.: Наук. думка, 2003. 1246 с.: іл.

8. Качкан В. А. Історія української культури: Підручник для мед. ВНЗ IV р.а / В. А. Качкан, Н. М. Божко, О. Б. Велико. К.: Медицина, 2021. 368 с.

9. Культурні традиції українського Ренесансу (XIV–I пол. XVII ст.). URL: <http://moodle.nati.org.ua/mod/book/view.php?id=5488>

10. Мистецтво XVII в. Українське бароко // Ізборник. <http://litopys.org.ua/krypcult/krcult39.htm>

11. Овсійчук В. А. Майстри українського бароко. Жовківський художній осередок. К.: Наукова думка, 1991. 338 с.

12. Попович М. В. Нарис історії культури України. К.: «АртЕк», 1998. 728 с.: іл. Ренесанс в Україні // Ізборник. URL: <http://litopys.org.ua/krypcult/krcult38.htm>

13. Своєрідні особливості українського бароко // Osvita.ua. Культура. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10775/>

14. Українське бароко та європейський контекст: Архітектура, образотворче мистецтво, театр і музика. К.: Наукова думка, 1991. 256 с.

15. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. К.: Критика, 2006. 584 с.

МОДУЛЬ 2 «ТРАДИЦІЙНА КУЛЬТУРА УКРАЇНЦІВ».

Семінар 1. Народна архітектура, господарство та побут українців.

План

1. Регіональна особливість формування і розвитку сільських поселень українців.
2. Народна архітектура. Житлові споруди і двір.
3. Галузі господарства і промисли.
4. Родина і родинні відносини.
5. Особливості українського народного одягу.
6. Культура харчування українців.
7. Народна медицина.
8. Система народних та календарних свят і обрядів.
9. Українська міфологія.
10. Українська демонологія.

Методичні рекомендації

Традиційна культура є надзвичайно складним явищем, сформованим у системі різноманітних чинників, яка сукупно визначала як етнічні обриси матеріальної культури, так і регіональну її своєрідність – окремі типи, підтипи, варіанти, що відповідають тим об'єктивним умовам, які склалися в окремих регіонах України.

Така властивість матеріальної культури пояснюється тим, що вона не тільки виконує прагматичні функції, а й становить невід'ємний компонент духовної, зокрема обрядово-ритуальної культури. Народна матеріальна культура була одним із найбільш важливих каналів передачі міжпоколінної етнокультурної інформації, передусім за допомогою системи традицій. Адже вони матеріалізувалися в повсякденних речах: господарській діяльності, в народній архітектурі, в одязі, кулінарії, хатньому начинні тощо.

Особливо рельєфно етнічний образ і часова етапність виявилися в такому стабільному компоненті народної матеріальної культури, як житло та поселення. На початку XVII ст. на території України сформувалися типи житла й типи поселень, котрі можна назвати українськими. Адже вони, ґрунтуючись на давньому східнослов'янському підґрунті, створювалися в етнічних традиціях українців та в системі своєрідних соціально-економічних і природних умов України. У межах цих етнічних традицій сформувалися три

основних типи поселень та три типологічних зони їхнього побутування: північна, центральна і південна. Всі вони мали давньослов'янський фундамент, проте сильно позначений своєрідністю природного (географічного) середовища.

Для північної зони, що вміщує два історично-етнографічних регіони – Полісся і Сіверщину, – найбільш характерним був давньослов'янський культурний пласт багатодвірних забудов вуличного (Полісся) або вулично-безладного типу.

Для центральної зони України – Лівобережжя, Слобідської України та південно-східної степової частини Правобережжя традиційним типом забудов був безладний (безсистемний), зумовлений особливістю заселення краю.

Регулярні забудови найбільш типовими ставали для південних районів України: Нової Січі, Новосербії, Донщини, Таврії. У межах цих типоутворювальних регіональних традицій побутували їхні різноманітні зональні варіанти: одні виникали під впливом певних соціальних умов, інші – суто природних.

Одним із символів матеріальної народної культури українців став відкритий тип двору – не покритий дахом, що відрізнявся від типу дворів, розповсюджених серед усіх сусідніх із українцями народів: білорусів, росіян, поляків, молдаван та ін.

Архітектура та упорядкування української хати пройшли тривалий і складний шлях розвитку, виявивши глибинну спільність із житлом східнослов'янських, а частково і західнослов'янських народів, коріння якої сягає будівельної традиції як докиївської доби, так і періоду Київської Русі. Проте лише у XVII–XVIII ст. вона набула етнічної виразності, ставши найбільш яскравим символом української народної культури та ознакою духовності української нації.

Оригінальність внутрішнього планування української хати, зазвичай, виявлялася через світоглядні уявлення та обряди, пов'язані з окремими предметами: піччю, столом, скринею, лавами, жердками-полицями, символіка яких у етнічній духовній культурі є своєрідною для кожного з етносів. Українська хата являла собою найбільш важливий компонент культури в широкому розумінні цього поняття: і як елемент матеріальної та духовної культури, і як система світоглядних уявлень, виконуючи насамперед оберегові функції. Вона захищала людей не лише від несприятливих природних умов, а й від ворожих темних сил. Тож не випадково, що кожна її деталь, кожна річ і знак мали естетичну та магічну спрямованість.

Сприятливі кліматичні умови, родючі землі об'єктивно сприяли тому, що в усіх історико-етнографічних зонах України (крім Карпат) орне землеробство стало основною галуззю господарства; воно доповнювалося городництвом і садівництвом. Із землеробством в українців було пов'язане і тваринництво. Крім основного господарства зберігалися давні промисли – рибальство, полювання, бджільництво.

Традиційне українське селянське господарство було переважно натуральним. Сім'я забезпечувала себе всіма основними продуктами

споживання. Переважна частина предметів побуту також виготовлялася в домашніх умовах. Більш складні ремесла і промисли перетворюються на професійні заняття (хоч і ремісники вели присадибне господарство).

Наприкінці XIX ст. у господарстві України відбулися значні зміни, пов'язані із застосуванням досягнень науки і техніки у виробництві. Завдяки винайденню парового двигуна, а згодом електричної енергії, ручну працю людей поступово замінювали робочі машини і механізми.

Традиційність була характерною і для інших видів матеріальної (як і духовної) культури, зокрема для народного вбрання: адже воно містило такі складові, як взуття, власне одяг і головні убори. Народний одяг українців – яскраве й самобутнє культурне явище, котре не обмежувалося функціональним призначенням, завжди виступаючи у вигляді втілення духовних традицій народу та його світоглядних уявлень. Український народний одяг, що формувався протягом сторіч і сягає традицій Київської Русі, майже до XIX ст. являв собою складне етнокультурне явище, в якому перепліталися і творчість народу, і його естетичні уподобання, і світоглядні уявлення, і художні традиції. Він був свого роду етносоціальним паспортом, що містив майже всю характеристику його носія, і водночас образом етносу, віддзеркалюючи риси його ментальності.

Традиційний український костюм, зокрема XIX ст., є найбільш важливою складовою національної культури та етнічної історії завдяки його двом головним властивостям: регіональної та зональної варіативності та органічного вплетення в систему народної художньої культури.

Символіка народної матеріальної культури особливо насиченою була у сфері традиційної кулінарії та харчування. І це закономірно, оскільки українці – споконвічний хліборобський народ – залишалися такими аж до кінця XIX ст. Відповідно до цього і традиційно-побутова культура у своєму підґрунті фундувалася на цінностях хліборобської праці, культі землі й родючості та шануванні головної цінності хліборобства – хліба. Український фольклор рясніє сюжетами його звеличуванням та підкресленням пріоритету: «Хліб – усьому голова», «Без хліба – нема обіду», «Хліб та вода – то нема голода».

Взірцями світової народної кулінарії і водночас маркером самобутньої української культури ще у XVII–XVIII ст. стали такі страви як борщ, галушки, вареники, горілка, узвар. Адже назви всіх цих страв вживалися у словосполученнях: український борщ, українські (або полтавські) галушки, українські вареники, українська горілка, українське сало.

Важливе місце у традиційній культурі українців належить міфології та демонології, що розкривають сутність духовної культури нації від давніх часів до сьогодення.

Рекомендована література

1. Білик Б. І. Етнокультурологія: навчальний посібник. Міністерство культури і туризму України, Державна академія Керівних кадрів Культури і Мистецтв. К.: ДАКККіМ, 2005. 160 с.

2. Борисенко В. Сімейна обрядовість українців ХХ–початку ХХІ століття. НАН України, ІМФЕ. Київ, 2016. 256 с.
3. Букач В. М. Історія української культури. Посібник: методичні рекомендації до самостійної роботи для здобувачів вищої освіти. Одеса: ПНПУ, 2021. 120 с.
4. Етнографія українців: навч. посібн. / за ред. проф. С. А. Макарчука; вид. 3-є, перероб. і доп. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2015. 711 с.
5. Історія української культури (від стародавніх часів до ХІХ століття): ілюстрована хрестоматія. У 3-х частинах / За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Ч.І. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 320 с.
6. Історія української культури. Курс лекцій для студентів спеціальності 034 Культурологія / Укладачі: проф. Ю. С. Сабадаш, доц. Ю. М. Нікольченко, доц. Л. Г. Дабло; За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 168 с.
7. Історія Української культури: у п'яти томах. Т. 1. Історія культури давнього населення України / Ред. В. А. Смолій. К.: Наук. думка, 2000. 1136 с.: іл.
8. Етнографія України: курс лекцій: навч. посібник / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини; укладач О. В. Дудник. Умань : Візаві, 2019. 148 с.
9. Етнографія українців: навч. посібн. / за ред. проф. С. А. Макарчука; вид. 3-є, перероб. і доп. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2015. 711 с.
10. Етнокультурологія: Словник-довідник / Автор-укладач Л. М. Маєвська. Житомир: ЖДУ, 2007. 392 с.
11. Качкан В. А. Історія української культури: Підручник для мед. ВНЗ ІV р.а / В. А. Качкан, Н. М. Божко, О. Б. Велично. К.: Медицина, 2021. 368 с.
12. Кононенко О. Українська міфологія. Фольклор, казки, звичаї, обряди. Харків: Фолио, 2020. 160 с.
13. Попович М. В. Нарис історії культури України. К.: «АртЕк», 1998. 728 с.: іл.
14. Українська демонологія / І. Нечуй-Левицький, В. Гнатюк, В. Антонович. Київ: Стилет і стилос, 2022. 168 с.
15. Українська етнографія: курс лекцій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Анатолій Пономарьов. Київ: Либідь, 1994. 316 с.
16. Українська минувщина. Ілюстрований етнографічний довідник. 2-е вид. А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Косміна та ін. К.: Либідь, 1994. 256 с.

Семінар 2. Особливості усної народної творчості.

План

1. Витоки українського фольклору.
2. Еволюція українського фольклору.
3. Характерні особливості усної народної творчості українців.
4. Народна творчість та писемна література.
5. Жанрова система українського фольклору: загальна характеристика.
6. Особливості української народної пісенної творчості.
7. Український музичний фольклор.
8. Український народний танок та його особливості.
9. Феномен фольклору українського козацтва.
10. Український фольклор і сучасність.

Методичні рекомендації

Термін «фольклор» утвердився в науковому побутуванні відносно пізно. Із другої половини ХІХ ст. він Уживається паралельно з такими термінами, як «народна творчість», «народна поезія», «народна словесність», «народна поетична творчість» та ін. Усі вони близькі за змістом, але неоднозначні. Термін «народна творчість» має ширше значення, ніж «народне мистецтво», оскільки охоплює усі види творчої діяльності людини – естетичну, соціально-політичну і навіть виробничо-побутову. Його використовують фахівці різних сфер знань, тому в кожному конкретному випадку виникає необхідність уточнення, про який саме вид народної творчості йтиме мова.

Наукою, що досліджує фольклор, є фольклористика. Незважаючи на поважний вік, що обіймає понад два століття, вона все ще перебуває у пошуку оптимального наукового потрактування багатьох питань, пов'язаних зі становленням та еволюцією фольклору, його взаємин із історією, етнографією, літературою тощо.

Відомо, що фольклор виник разом із мовою. Саме у процесі продуктивного розвитку мови і викристалізовувався фольклор. Цей процес тривав так довго, як довго існує мова. Скільки саме – відповісти важко, але минуло багато й багато тисячоліть, перш ніж народи почали користуватися такою звичною і на перший погляд простою первинною комунікативною системою, як мова. Якщо період становлення і розвитку писемності становить 4 – 5 тисячоліть, то усна творчість перевищує цей період у 50-60 разів, а деякі дослідники впевнені, що у сто разів.

Усна народна творчість протягом тисячоліть була чи не єдиним засобом узагальнення життєвого досвіду нашого народу, втіленням народної мудрості, народного світогляду, народних ідеалів. У фольклорі знайшли відображення не лише естетичні й етичні ідеали народу, а й його історія, філософія, психологія, дидактика – тобто все, чим він жив, що хотів передати наступним поколінням. Навіть норми звичаєвого права, неписані закони фіксувалися в усній формі, запам'ятовувалися вибраними громадою людьми і за потреби відтворювалися у незмінному вигляді. Слово для наших предків мало й магічну силу. За його допомогою, вірили вони, можна домогтися успішного полювання, викликати дощ, відвернути бурю і град, посуху, вберегти родину від зла і напасті, які підстерігали беззахисну перед силами природи людину на кожному кроці.

У поясненні витоків і становлення українського фольклору слід виходити насамперед із специфіки народної творчості, яку не можна перенести на ґрунт національної культури подібно до культових споруд в архітектурі або іншомовних джерел, перекладених українською мовою. Фольклор невіддільний від народного світогляду, побуту, історії тощо. Отже, народну творчість українців слід уважати прямою спадкоємицею уснопоетичних надбань Київської Русі, зокрема тих її регіонів, що співпадають географічно й історично. На відміну від писемної пам'ятки, створюваної здебільшого одним автором на підставі писемних (колись – культових) норм, фольклор реалізується у руслі місцевої традиції.

Традиціями усної народної творчості живилася писемність. На її основі створювалися історія і література, зокрема староукраїнські літописи (Острозький, Львівський, Густинський, Самовидця, Грабянки, Величка та ін.), на її ґрунті будувалася діяльність братських шкіл, Острозького колегіуму, Києво-Могилянської академії. Із цього погляду таємниці народної творчості необхідно особливо добре знати філологам, культурологам та історикам. Без цього неможливе розуміння як давньоукраїнської історії та культури, так і витоків творчості Івана Котляревського, Григорія Квітки-Основ'яненка, Тараса Шевченка, Лесі Українки, Марка Вовчка, Івана Франка та інших літераторів минулого і сучасного.

Значний масив українського фольклору складає народна проза – легенди, перекази та оповідання (неказкова проза, або фольклорна документалістика). Головне, що відрізняє їх від казок – це установка на вірогідність зображуваного. Як і казки, вони не тільки виникли на ґрунті давньої міфології, а й донесли рудименти останньої до нашого часу. Завдяки своїм прадавнім витокам, досить великій питомій вазі в духовному житті суспільства легенди і перекази набули досить усталених структурних форм у загальному річищі усних жанрів; вироблених побутовою практикою. Разом із тим, вони оперативно вбирають в себе все нові сюжети і мотиви.

Проміжною ланкою між народною прозою і пісенною творчістю можна вважати народне віршування. На жаль, ця форма досі мало вивчена, хоча багато записувачів здавна фіксували чимало віршованих казкових, легендарних та побутових сюжетів. У окремих регіонах існував, наприклад, оригінальний жанр народної публіцистики, так звані «протоколи», складені на місцевому матеріалі у формі віршів.

Поетичний масив українського фольклору складають пісні, голосіння та думи. Протягом більш ніж трьохсотлітнього періоду записано мільйони зразків українських пісень. Згідно з історико-естетичною концепцією, усталеною в нашій фольклористиці, українська пісенність розподіляється на чотири великих підрозділи, кожний з яких об'єднує кілька жанрів, тематичних груп і циклів. Генетично найдавнішим вважається ліроепічний підрозділ, до якого входять переважно обрядові пісні (трудова пісні, колядки і щедрівки, веснянки, купальські і петрівчані, обжинкові, гребовецькі, весільні, ігрові, хороводні пісні), голосіння, думи, замовляння, «дитячі пісні», ліричні пісні..

Українські народні інструменти – один із проявів його культури. Музичний інструментарій України багатий і різноманітний та включає широкий ряд духових, струнних і ударних інструментів. Значна частина українських народних музичних інструментів сягає часів Давньої Русі. Водночас на конструкції музичних інструментів України, їхньому строї і навіть у назвах позначився взаємозв'язок і взаємовплив культур різних народів. Деякі інструменти (наприклад, скрипка) прийнялися на українському ґрунті пізніше, проте набули своїх виконавських традицій і особливостей.

Нижче подається список найбільш розповсюджених українських народних інструментів:

– **духові** – сопілка, волинка, дуда, коза, окарина, най, ріг, ріжок, сурма, свирилі, трембіта, труба;

– **струнні** – бандура, басоля, гуслі, домра, кобза, козобас, ліра колісна, скрипка, цимбали, цитра;

– **ударні** – барабан; барабан із тарілкою, вертушка, брязкальця, бубон, бубон із брязкальцями, бугай, дзвін, клепач, рубель, тарілка, торохкато, трикутник, трохкавка.

Український танець – це народний танець різних регіонів України. Народний танець (Характерний танець) – фольклорний танець, який з’являється на певній території і має традиційні для даної місцевості та нації рухи, ритми, костюми, малюнки танцю, тощо.

Переважна більшість українських танців побудована на рухах, що витворилися з національного темпераменту, місцевого колориту, одягу тощо. За характером музики та рухів українські народні танці можна поділити на наступні групи: метелиці, гопаци, козачки, коломийки, гуцулки, верховини, польки та кадрилі.

Система фольклорних жанрів, вироблена і культивована українським народом упродовж віків, стала тим ґрунтом, на якому зросли професійні мистецтва, пов’язані зі словом, – у першу чергу, література і театр. Сюжетами, темами, образами і стилем народного мистецтва щедро живляться професійна музика, живопис, кіно, телебачення.

Сьогодні традиційні форми, жанри та їхні різновиди, створені патріархальним суспільством та за час феодалізму, стають певною мірою реліктами і зберігаються в активному репертуарі завдяки своїй непересічній художній цінності, тобто як естетичні пам’ятки минулого.

З іншого боку, фольклор живе і розвивається, він виявляє здатність відгукуватися на події, що торкаються інтересів суспільства, збуджують увагу людей. Ні література, ні інші види мистецтва не здатні замінити усної творчості народу, яка завжди йшла і йтиме в авангарді художнього відображення життя. Жодне з професійних мистецтв, жодний найбільш досконалий технічний засіб не замінить людині радості усного спілкування, у якому найповніше розкриваються творчі можливості людини, у якому розвиваються художні елементи нової фольклорної традиції. Усна народна творчість буде існувати, допоки існуватиме вербальне спілкування між людьми, допоки існуватиме людство.

Рекомендована література

1. Букач В. М. Історія української культури. Посібник: методичні рекомендації до самостійної роботи для здобувачів вищої освіти. Одеса: ПНПУ, 2021. 120 с.

2. Гарасим Я. І. Нариси до історії української фольклористики: Навч. посібник. Київ: Знання, 2009. 301 с.

3. Давидюк В. Ф. Вибрані лекції з українського фольклору (в авторському дискурсі). Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. 436 с.

4. Іваницький А. І. Український музичний фольклор: підруч.. Вінниця: Нова книга, 2004. 320 с.

5. Історія української культури (від стародавніх часів до XIX століття): ілюстрована хрестоматія. У 3-х частинах / За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Ч.І. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 320 с.
6. Історія української культури. Курс лекцій для студентів спеціальності 034 Культурологія / Укладачі: проф. Ю. С. Сабадаш, доц. Ю. М. Нікольченко, доц. Л. Г. Дабло; За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 168 с.
7. Качкан В. А. Історія української культури: Підручник для мед. ВНЗ IV р.а / В. А. Качкан, Н. М. Божко, О. Б. Велично. К.: Медицина, 2021. 368 с.
8. Киселева Н. Художні промисли України / Н. Киселева, Т. Кара-Васильєва, Т. Придатко. Київ: Мистецтво, 2019. 253 с.
9. Маєрчик М. Ритуал і тіло. Структурно-семантичний аналіз українських обрядів родинного циклу. Київ: Часопис «Критика», 2011. 319 с.
10. Ніколаєва Т. Історія українського костюма. К.: Либідь, 1996. 176 с.
11. Попович М. В. Нарис історії культури України. К.: «АртЕк», 1998. 728 с.: іл.
Руснак І. Український фольклор. Київ: Видавничий центр «Академія», 2010. 304 с.
12. Традиційно-побутові танці України: хрестоматія. Рівне: Волинські обереги, 2019. 280 с., іл.
13. Українська фольклористична енциклопедія / упоряд., наук. кер. Проекту М. К. Дмитренко; ред. кол. М. К. Дмитренко (голова) та ін.: у 2 т. Т. 1 (А–Л). Київ: Сталь, 2018. 740 с.; Т. 2 (М–Я). Київ: Сталь, 2020. 688 с.

МОДУЛЬ 3 «ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА».

Семінар 1. Українське мистецтво XIX ст.

План

1. Українське мистецтво доби національно-культурного відродження (перша половина XIX ст.).
2. Образотворче мистецтво.
3. Творчість Т. Шевченка як художника.
4. Зародження українського професійного театру.
5. Мистецтво реалізму в українській культурі та його особливості.
6. Особливості архітектури.
7. Образотворче мистецтво.
8. Реалістичний театр в Україні. «Театр корифеїв».
9. Розвиток українського музичного мистецтва.
10. Творчість видатних композиторів М. Лисенка, К. Стеценка, М. Леонтовича.

Методичні рекомендації

Поняття «українське національно-культурне Відродження» відображає процес становлення і розвитку культурно-освітнього та громадсько-політичного життя України протягом кінця XVIII–XIX ст. При розгляді даної теми студенти повинні розуміти, що XIX ст. – це період формування

української національної самосвідомості нового часу, яке знайшло своє яскраве відображення в національній культурі, зокрема у мистецтві.

Відповідь на питання про театральну та музичну культуру доречно почати з характеристики театральної культури у першій половині XIX ст. Розкрийте причини значного піднесення театального мистецтва в означений період. Назвіть відомих драматургів та акторів. Визначте фактори, які позначилися на розвитку українського театру у другій половині XIX ст. Згадайте про створення першої української професійної трупи, у якій розквітла творчість багатьох акторів і театральних діячів, її роль у започаткуванні нового типу театру.

Розкажіть про відкриття та діяльність театру корифеїв – першого професійного українського театру, відокремленого від польського та російського. У цьому аспекті необхідно звернути увагу на особливості драматургії. Кого можна вважати провідними драматургами та акторами України в XIX ст.? Охарактеризуйте діяльність музично-драматичного театру в Києві. Хто був його засновником?

Висвітлення розвитку музики необхідно почати з розвитку музичного фольклору, визначивши зміни у ньому. Слід назвати імена відомих кобзарів. Доведіть, що музика цієї доби була пронизана ідеєю національного Відродження. Показати на прикладах, як одночасно з народною і церковною складалась світська професійна музична культура. Необхідно охарактеризувати стан тогочасної професійної музики. Проаналізуйте особливості розвитку професійного музичного мистецтва на західноукраїнських землях.

Необхідно проаналізувати питання про створення першої за змістом української національної опери. З'ясуйте, як процес національно-культурного Відродження вплинув на музичне мистецтво. Встановіть, творчість якого великого українського композитора, засновника української класичної музики, становить цілу епоху у музичному житті України. Назвіть прізвища відомих композиторів, які зробили значний внесок у вітчизняну музику. Охарактеризуйте творчість композиторів Галичини та Буковини. Також слід звернути увагу на діяльність музичних професійних товариств, гуртків, хорових капел та популяризацію музичного мистецтва. Доцільно також дати характеристику розвитку теоретичних й методологічних проблем музикознавства, дослідженням народної творчості, появи фольклористики як самостійної галузі знань.

Висвітлення питання про формування національного стилю в архітектурі та образотворчому мистецтві необхідно розпочати з першої половини XIX ст., визначивши стильові ознаки споруд, основні тенденції розвитку світського та храмового будівництва, а також містобудування. Назвіть прізвища найбільш відомих архітекторів цього періоду, шедеври архітектурного зодчества означеного часу. Прослідкуйте, як змінюється будівництво у другій половині XIX ст. Наведіть приклади архітектурних споруд, що навіки увійшли до української культури, та назвіть їх авторів.

Охарактеризуйте архітектуру і особливості інтер'єру кафедрального Володимирського собору у Києві.

Висвітлюючи розвиток образотворчого мистецтва, студент повинен звернути увагу на його жанрові та стильові особливості у першій половині XIX ст. Назвіть художників, що в своїх працях активно розробляли українську тематику.

Схарактеризуйте феномен Т. Шевченка як художника та його внесок у розвиток української художньої культури. Вкажіть, якими здобутками представлений український монументальний живопис. Проаналізуйте розвиток декоративно-прикладного мистецтва в означений період. Визначте особливості розвитку образотворчого мистецтва на західноукраїнських землях у XIX ст. Зверніть також увагу на особливості розвитку скульптури, назвіть видатних вітчизняних скульпторів та їхні твори. Прослідкуйте зміни, що сталися у галузі художньої освіти, вкажіть на заснування малювальних шкіл та їхню роль в активізації художнього життя України. Назвіть основні центри національного образотворчого мистецтва другої половини XIX ст. та їхніх представників.

Визначте основні тенденції розвитку архітектури на початку XX ст. Розкрийте значення створення Української національної картинної галереї, музею Образотворчого мистецтва в Харкові, пересувних і постійнодіючих виставок творів українських та зарубіжних художників для формування національного образотворчого мистецтва.

Проаналізуйте та наведіть приклади стилів і напрямів у малярстві на початку XX ст., визначте їхні характерні ознаки. Прослідкуйте європейські впливи на українське образотворче мистецтво цього періоду та аргументуйте фактами свою думку. Розкажіть про заснування школи монументалістів, розвиток української графіки, агітаційного плакату. Зверніть увагу на розвиток української скульптури. Пригадайте прізвища видатних українських скульпторів, їхні твори. Вкажіть на постійні творчі зв'язки українських митців, які єднали в культурному відношенні політично та економічно розірвані Схід і Захід України. Доведіть, що нові мистецькі течії, характерні загалом для початку XX ст., проявлялися на Україні в специфічних формах, пов'язаних із поглибленим вивченням та застосуванням фольклорних традицій.

Завершуючи розгляд теми, зробіть висновок та доведіть, чому XIX–початок XX ст. був періодом, коли закладалися головні, фундаментальні засади, із яких виходив розвиток мистецтва України у наступні часи. Аргументуйте, чому саме тоді виявилися принципово нові важелі мистецького процесу, які набувають дедалі більшого значення в сучасних умовах.

Рекомендована література

1. Букач В. М. Історія української культури. Посібник: методичні рекомендації до самостійної роботи для здобувачів вищої освіти. Одеса: ПНПУ, 2021. 120 с.
2. Визначальні тенденції розвитку української культури XIX – початку XX ст. // Studies by magistr. URI: <https://studies.in.ua/istorya-ta-kultura-ukrayini/4026-viznachaln-tendenci-yi-rozvitku-ukrayinskoyi-kulturi-hh-pochatku-hh-st.html>
3. Історія української культури (від стародавніх часів до XIX століття): ілюстрована хрестоматія. У 3-х частинах / За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Ч.І. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 320 с.

4. Історія української культури. Курс лекцій для студентів спеціальності 034 Культурологія / Укладачі: проф. Ю. С. Сабадаш, доц. Ю. М. Нікольченко, доц. Л. Г. Дабло; За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 168 с.
5. Історія української культури. Практикум для студентів усіх спеціальностей ОС «Бакалавр» денної та заочної форм навчання МДУ / Укл.: проф. Ю. С. Сабадаш, доц. Ю. М. Нікольченко, доц. Л. Г. Дабло; за заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Київ: Ліра-К, 2022. 138 с.
6. Історія української культури: у п'яти томах. Т. 4. Кн. 1 Українська культура першої половини XIX століття / Ред. Г. А. Скрипник. К.: Наук. думка, 2005. 1008 с.: іл.
7. Історія Української культури: у п'яти томах. Т. 4. Кн. 2 Українська культура другої половини XIX століття. Кн. 2. Ред. В. А. Смолій. К.: Наук. думка, 2008. 1293 с.: іл.
8. Качкан В. А. Історія української культури: Підручник для мед. ВНЗ IV р.а / В. А. Качкан, Н. М. Божко, О. Б. Велично. К.: Медицина, 2021. 368 с.
9. Культура України в першій половині XIX ст. // Osvita.ua. Культура. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/history/35678/>
10. Культура України у другій половині XIX ст. // Osvita.ua. Культура. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/history/34793/>
11. Попович М. В. Нарис історії культури України. К.: «АртЕк», 1998. 728 с.: іл.
12. Розвиток української культури у другій половині XIX–на початку XX ст. URL: <https://geomap.com.ua/uk-uh9/374.html>
13. Українська культура XIX ст. / А. Ф. Артюх, В. Г. Балушок, Г. Б. Бондаренко. Київ: Наукова думка, 2008. 1008 с.

Семінар 2. Українське мистецтво XX ст.

План

1. Тенденції розвитку української культури у період Національно-демократичної революції 1917–1921 рр.
2. Українське національно-культурне Відродження (20-ті рр. XX ст.)
3. Олесь Курбас і театр «Березіль».
4. Український авангард у мистецтві.
5. «Розстріляне Відродження» в українському мистецтві 30-х–50-х рр.
6. «Соціалістичний реалізм» та його вплив на розвиток українського мистецтва.
7. Образотворче мистецтво України другої пол. XX ст.
8. Музичне мистецтво України у XX ст.
9. Український театр другої половини XX ст.
10. Розвиток українського кіномистецтва у XX ст.

Методичні рекомендації

У XX ст. перед суспільством постали глобальні суперечності, які неможливо розв'язати без докорінних змін у світогляді людини. Це зумовило перехід до нового стилю мислення з притаманним йому плюралізмом (визнання множинності істин), полікультурністю (розуміння і прийняття

культурної своєрідності народів світу, що призводить до обміну цінностями, активної взаємодії представників різних культур), толерантністю (терпимість до чужих поглядів, вірувань). XX ст. – це час виникнення нових видів мистецтва (зокрема, кінематографу), це епоха модернізму і постмодернізму.

Культурний розвиток України у XX ст. умовно можна поділити на наступні періоди:

- перші перехідні десятиліття, для яких притаманні соціальні зміни та інтенсивні модерністські експерименти в галузі мистецтва;

- десятиліття терору, голодомору, лихоліть Другої світової війни та повоєнної розрухи;

- піднесення мистецького життя періоду відлиги (творчість митців-шістдесятників і формування новітніх арт-практик вітчизняного андеграунду – альтернативи соцреалізму;

- національно-культурне відродження доби незалежної України та виникнення перших ознак кіберкультури.

Починаючи аналізувати це питання, слід вказати на визначальні риси розвитку культурного процесу у XX ст., що проявилися в розвитку мистецтва. Доведіть, що період 1917–1921 рр. був часом піднесення українського мистецтва, добою загального зростання художньої майстерності, плідного завершення творчої діяльності корифеїв національної культури, зростанням нової генерації митців.

Слід звернути увагу на зміни, що відбулись у мистецтві України за добу Центральної Ради, Гетьманату та Директорії, простежити тісний зв'язок між становленням національного сценічного мистецтва з розвитком народної музики, музичної освіти і хореографії. Необхідно розповісти про створення Українського народного хору, заснування загальноукраїнських курсів із підготовки співаків хору, музикантів, хореографів, музичних шкіл, Державного симфонічного оркестру, консерваторій, відкриття Українського оперного театру, інших музичних установ, про те, яке позитивне значення вони мали для подальшого розвитку театраль-но-музичного мистецтва; дати оцінку впливу традицій національного театру на кіномистецтво та звернути увагу на зародження вітчизняного кінематографу як мистецького жанру.

Висвітлення проблеми культурного будівництва у радянській Україні в 20-ті–30-ті рр. XX ст. слід почати з аналізу соціально-історичних умов становлення і розвитку радянської української культури в цей період. Слід розкрити суть, основні напрями, мету, завдання, періодизацію політики коренізації та пояснити значення терміну «українізація» і її роль у розвитку мистецтва.

Необхідно зазначити, що 1920-ті рр. – це роки небувалого піднесення образотворчого, театального та музичного мистецтва, зародження українського радянського кінематографу. Доцільно також зосередити увагу на новаторських течіях в образотворчому мистецтві України та художніх стилях, що з'явилися в означений період. Дайте визначення основних течій модернізму в мистецтві цього часу, назвіть прізвища художників цих напрямів.

З'ясуйте, які жанри образотворчого мистецтва досягли помітного прогресу в означений період. Підкресліть, що означений період був періодом особливого сплеску українського авангарду. Поясніть, у чому полягав феномен українського авангарду. Висвітліть діяльність школи монументального українського мистецтва, вкажіть прізвища її засновників.

Зверніть увагу на діяльність Української Академії мистецтва, організацію мережі державних художніх музеїв. Назвіть прізвища художників, які працювали в цей час у Західній Україні. Зверніть увагу на розвиток української радянської скульптури, пригадайте найбільш відомих її представників. Дайте характеристику основних стилів і напрямів в українській архітектурі, наведіть приклади.

Проаналізуйте нові форми і жанри в українській музиці. Визначте основні особливості формування української музичної культури 1920-х років та назвіть прізвища видатних українських композиторів. Назвіть оперних і камерних співаків 1920-х рр. Зазначте, які відомі колективи розвивали і пропагували українську традиційну музичну культуру.

Розкажіть про розвиток театральної справи в радянській Україні. Пригадайте, як розвивалась драматургія, назвіть видатних майстрів українського класичного театру, які назавжди уславили цей напрямок української культури. Назвіть провідні театральні установи республіки, театри.

Зверніть увагу на особливості радянського театального репертуару. Охарактеризуйте діяльність Леся Курбаса як театального режисера та художнього керівника театру «Березіль». Розкажіть про становлення українського кіномистецтва, досягнення цієї нової галузі культури, назвіть видатних українських режисерів документального та художнього кіно. Зверніть особливу увагу на творчість Олександра Довженка.

Вивчаючи питання про стан мистецтва України у 1930-ті рр., тоталітарні репресії проти митців, слід звернути увагу на суспільно-політичну ситуацію в Україні в 1930-х рр. та її вплив на розвиток українського мистецтва. Розкрийте його суперечливий характер в означений період.

Студентам слід звернути увагу на розвиток образотворчого, театального мистецтва, кіномистецтва та музики. Назвіть провідні театри УРСР, твори, які вони ставили, прізвища талановитих режисерів і акторів того часу.

Необхідно дати характеристику «соціалістичний реалізму» як художнього стилю часів радянського тоталітаризму. Прослідкуйте, як відбувалося відбиття у культурному процесі становлення культу особи Й. Сталіна. Розкажіть про репресії культурних діячів у 1930-ті рр., поясніть, чому зазначений період у розвитку української культури називають «Розстріляним Відродженням».

Розкрийте процес радянзації і розвиток мистецтва західноукраїнських земель, їхній суперечливий характер. Розкажіть про розвиток образотворчого, театального та музичного мистецтва на західноукраїнських землях, назвіть відомих майстрів слова, художників, митців західноукраїнського театру, композиторів цього періоду.

У контексті питання прослідкуйте процес руйнації культурних установ, втрати культурних цінностей України у Другій світовій війні під час фашистської окупації. Зверніть увагу на евакуацію установ, діячів культури і мистецтва; на українське мистецьке життя в евакуації, внесок української творчої інтелігенції у боротьбу з фашистськими загарбниками. Зупиніться на основних напрямках розвитку образотворчого, театрального, музичного, кіномистецтва в роки війни.

Слід звернути увагу на особливості культурного життя в другій половині 1940-х–на початку 1950-х рр. Охарактеризуйте матеріальні і моральні збитки України в ході Другої світової війни, об'єктивні та суб'єктивні труднощі відродження культурного життя в Україні. Розкрийте основні напрями процесу відновлення системи народної освіти. Як вирішувалось питання підготовки кадрів із середньою спеціальною та вищою освітою?

Дайте характеристику політико-ідеологічним кампаніям проти української творчої інтелігенції у перші повоєнні роки. Поясніть суть терміну «ждановщина». Назвіть твори українських літераторів, які піддавались нищівній критиці і були заборонені. Розкажіть про жорстокий морально-політичний тиск на творчу інтелігенцію у 1947 р.

Розкрийте суперечливий характер розвитку культури та мистецького життя України в період хрущовської «відлиги», наслідки лібералізації політичного режиму для республіки. Прослідкуйте вплив «відлиги», десталінізації суспільства на художню творчість українських митців, головні їхні здобутки. Зверніть увагу на розвиток театрального, музичного, образотворчого мистецтва та кіно. Назвіть прізвища талановитих театральних акторів, композиторів, художників та кінорежисерів, пригадайте їхні фільми. Визначте здобутки українського кіномистецтва.

Зупиніться на аналізі особливостей культурного розвитку України в 1970-1980-х рр., проілюструйте посилення ідеологічного тиску на творчу інтелігенцію, нігілістичне ставлення партійного керівництва до національної самобутності українського народу та його культури. Разом із тим, слід охарактеризувати досягнення українського театрального, музичного, образотворчого мистецтва в означений період.

Дайте визначення «перебудові» в радянському суспільстві з квітня 1985 р. та її впливу на розвиток української культури, зокрема мистецтва.

Охарактеризуйте роль творчої інтелігенції в боротьбі за державний суверенітет України та її майбутню незалежність.

Дайте оцінку місця і ролі українського мистецтва ХХ століття в світовій культурі.

Рекомендована література

1. Букач В. М. Історія української культури. Посібник: методичні рекомендації до самостійної роботи для здобувачів вищої освіти. Одеса: ПНПУ, 2021. 120 с.
2. Виткалов В. Г. Українська культура: сторінки історії ХХ століття: Монографія. 2-ге вид., уточ. і доп. Рівне : Вертекс, 2004. 640 с.

3. Історія української культури. Курс лекцій для студентів спеціальності 034 Культурологія / Укладачі: проф. Ю. С. Сабадаш, доц. Ю. М. Нікольченко, доц. Л. Г. Дабло; За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 168 с.

4. Історія української культури (Українська культура ХХ століття): ілюстрована хрестоматія. У 3-х частинах / За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Ч.ІІ. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2022. 292 с.

5. Історія української культури: у п'яти томах. Т. 5.– Кн. 1. Українська культура ХХ–початку ХХІ століть / Голов. ред. Б. Є. Патон. К. : Наукова думка, 2011. 863 с.: іл.

6. Історія української культури: у п'яти томах. Т. 5, Кн. 2. Українська культура ХХ–початку ХХІ століть / Голов. ред. Б. Є. Патон. К. : Наукова думка, 2011. 1032 с.: іл.

7. Качкан В. А. Історія української культури: Підручник для мед. ВНЗ IV р.а / В. А. Качкан, Н. М. Божко, О. Б. Велично. К.: Медицина, 2021. 368 с.

8. Попович М. В. Нарис історії культури України. К.: «АртЕк», 1998. 728 с.: іл.

Попович М. В. Червоне століття. К.: АртЕк, 2005. 888 с.

9. Українська культура у двадцятому сторіччі // Osvita.ua. Культура. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/30328/>

10. Культура України у другій половині ХІХ ст. // Osvita.ua. Культура. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/history/34793/>

11. Культура України у першій половині ХХ ст. // Studies by Magistr.ua. URL: <https://studies.in.ua/istorya-ta-kultura-ukrayini/4029-kultura-ukrayini-u-pershy-polovin-hh-st.html>

Семінар 3. Мистецтво незалежної України.

План

1. Тенденції розвитку українського мистецтва після проголошення незалежності.
2. Законодавство України про розвиток мистецтва.
3. Образотворче мистецтво. «Українська національна колоритна школа».
4. Розвиток української національної музичної школи.
5. Сучасний український театр.
6. Особливості українського кіномистецтва у сьогоденні.
7. Розвиток аматорського мистецтва та його тенденції.
8. Участь українських митців у міжнародних конкурсах і фестивалях.
9. Розвиток декоративно-ужиткового мистецтва в Україні у сьогоденні.
10. Вітчизняне мистецтво у протидії російській агресії.

Методичні рекомендації

Розгляд теми семінару слід почати з соціально-політичної та культурно-мистецької ситуації в Україні після проголошення незалежності України, розкрити суперечливий характер глибоких трансформаційних процесів. Розкрийте основні тенденції розвитку сучасної культури. Зверніть увагу на зміну статусу, а відповідно – ролі й функцій національної культури в українському суспільстві. Прослідкуйте взаємодію загальнолюдського і

національного в цінностях культури, гуманізму і сучасної культури. Дайте характеристику законодавства України про культуру та мистецтво.

Зупиніться на внеску творчої української інтелігенції, української інтелектуальної еліти у відродження національного мистецтва та їхньої відповідальності за долю України. Наведіть приклади пошавлення в умовах творчої свободи художньо-виставкового життя, розвитку різних жанрів та видів мистецтва.

Розкрийте ознаки нової фольклорної хвилі в композиторській музиці, поширення національної і національно-історичної тематики у живописі та кінематографії, відродження інтересу до давньоруського живопису. Охарактеризуйте фольклорні мотиви в естрадній музиці, молодіжний фольклорний рух у самодіяльній творчості, фестивалі етнічної творчості. Окремо зупиніться на постмодернізмі у сучасному мистецтві.

Відповідь на питання про сучасне українське кіномистецтво і театр, образотворче та музичне мистецтво слід розпочати з аналізу складних та неоднозначних процесів у царині сучасного українського кіномистецтва. Розкрийте труднощі, які переживає сучасний український кінематограф. Згадайте, які державні кіностудії діяли після проголошення незалежності в Україні, які режисери та актори зробили гідний внесок в українське кіномистецтво. Розкажіть про розвиток сучасного неігрового, науково-популярного та хронікально-документального кіно. Назвіть відомі імена у цих царинах. Зверніть увагу на діяльність української школи анімаційного кіно. Наведіть приклади вітчизняних документальних фільмів, присвячених історичному минулому України, багатосерійних фільмів та серіалів знаних українських режисерів і талановитих молодих постановників, що вийшли останнім часом.

Дайте характеристику фільмам, створеним на державних і незалежних кіностудіях України, що брали участь у Міжнародних фестивалях та їхнього відзначення. Покажіть негативні наслідки для сучасного вітчизняного кінопрокату вестернізації, наступу «кітчевої» масової культури. Визначте перспективи розвитку сучасного українського кіномистецтва, особливо національно-патріотичного спрямування.

Охарактеризуйте роль національного кіномистецтва у боротьбі з російською військовою агресією.

Розкриваючи проблему сучасного театрального мистецтва в Україні, доцільно зупинитися на тих змінах, які відбулися в цій галузі після проголошення незалежності України. Зверніть увагу на такі аспекти проблеми, як розширення стилєвих та тематичних меж у театральному мистецтві, пошуки найбільш ефективних організаційно-творчих і економічних структур, утвердження творчої самостійності художніх колективів. Розкажіть про розширення мережі недержавних театрів. Вкажіть причини, які сприяли цьому процесу. Які види театрів діють нині в Україні? Зверніть увагу на те, які театри країни мають найвищий статус – національних; які відносяться до академічних.

Назвіть прізвища відомих українських режисерів, молодих драматургів-дебютантів, їхні постановки, улюблених акторів. Розкрийте основні напрями діяльності Національної спілки театральних діячів України, Національного центру театального мистецтва імені Леся Курбаса. Яку роль у розвитку українського театального мистецтва відіграють Всеукраїнські та Міжнародні театральні фестивали? Доведіть, що попри великі економічні труднощі, театр в Україні користується сьогодні великою популярністю у публіки.

З'ясуйте суть змін, що відбулися після проголошення незалежності України в музичному мистецтві. Зверніть увагу на утворення Всеукраїнської музичної спілки, діяльність концертних організацій, художніх колективів, започаткування великої кількості фестивалів та конкурсів – оперного мистецтва, органної та фортепіанної музики, піаністів та скрипалів, зростання потягу до обрядових, звичаєвих традицій, створення низки колективів, які швидко здобули визнання мистецької громадськості. Визначте, які творчі спілки музичного профілю мають національний статус, які театри посідають провідне місце в сучасній українській музичній культурі. Назвіть прізвища сучасних оперних співаків України, що продовжують історичні традиції. Хто з них належить до числа провідних оперних співаків світу та Європи? Пригадайте прізвища видатних композиторів, твори яких поповнили останнім часом скарбницю українського музичного мистецтва. Проаналізуйте розвиток сучасної інструментальної та класичної електронної музики. Охарактеризуйте музичні колективи, які відіграють нині провідну роль у хоровому мистецтві, визначають його критерії не тільки в українському, а й у світовому обширі.

Розкрийте роль сучасної української естради у піднесенні культури народу, у зміцненні взаємозв'язків з іншими країнами. Назвіть прізвища композиторів та майстрів естрадного мистецтва, які плідно працюють в цій галузі. Вкажіть, які ансамблі успішно поширюють національну музику, які зразки національного стилю в різних жанрах масової музики вийшли на світовий рівень. Розкажіть про діяльність молодих виконавців української естрадної пісні, поява і творча еволюція яких щільно пов'язана з необхідністю задоволення потреби у своїй національній популярній розважальній музиці як складовій шоу-бізнесу, їхню участь у Міжнародних конкурсах і фестивалях, конкурсах Євробачення. Наведіть приклади, що свідчать про високий професійний рівень виконавців української пісні.

Характеризуючи розвиток сучасного образотворчого мистецтва, зверніть увагу на зміни, що відбулися в цій сфері після здобуття незалежності, їхній суперечливий характер. Зверніть увагу на розвиток різних жанрів та видів мистецтва, пожвавлення художньо-виставкового життя, виникнення нових, приватних галерей, проведення різностильових мистецьких акцій, світове визнання творчості багатьох українських митців, наявність різних стилів і напрямків в образотворчому мистецтві, утвердження постмодернізму та його характерні риси.

Зазначте основні кроки, які здійснює держава для збереження народних скарбів. Розкажіть про створення спеціальної урядової Комісії, що займається поверненням в Україну вивезених із неї цінностей, повернення на батьківщину архівів багатьох всесвітньовідомих художників у рамках державної програми «Повернуті імена», інших художніх творів. Охарактеризуйте діяльність Співки художників України як ініціатора консолідації творчої інтелігенції. Розкрийте значення заснування провідного державного науково-творчого центру – Академії мистецтв України. Вкажіть на негативні явища в розвитку сучасного образотворчого мистецтва та на заходи, які необхідно здійснити щодо їхнього подолання.

Проаналізуйте форми сучасного неофольклоризму в образотворчому мистецтві. Чому фольклор нині привертає увагу митців? Назвіть прізвища найбільш відомих сучасних художників – представників постмодернізму та їхні роботи. Як розвивається сучасне мистецтво скульптури? Пригадайте, які пам'ятники було споруджено в Україні за роки незалежності та їхніх авторів. Наведіть приклади сучасної станкової скульптури. Які нові види образотворчого мистецтва з'явилися останнім часом? Що таке стрит-арт? Хто з сучасних українських митців працює в цьому напрямі? Зверніть увагу на розвиток української графіки, карикатури та фотомистецтва. Проаналізуйте презентації українського мистецтва в Європі, США та Японії, участь у мистецьких бієнале.

Декоративно-ужиткове мистецтво України – галузь творчості, мистецтво створення та художнього оформлення виробів, переважного побутового призначення. До таких предметів належать: меблі, посуд, одяг, різне начиння, прикраси, знаряддя праці та інше. Матеріалом для творчості слугують текстиль, дерево, кераміка, метал, скло, фаянс, фарфор тощо. Техніки виконання – багаті й різноманітні: різьблення, розпис, вишивка, вибійка, художнє литво, карбування, плетіння тощо.

Декоративно-ужиткове мистецтво тісно пов'язане зі способом життя, побутом, звичаями, традиціями, етнонаціональними особливостями, світоглядними уявленнями, смаками. Воно задовольняє водночас практичні й художні потреби суспільства, є частиною культурної спадщини та втілює досвід естетичної організації предметного середовища.

Охарактеризуйте особливу національно-патріотичну роль, яку відіграє національне мистецтво після Помаранчевої Революції та Революції Гідності, мобілізуючи громадян країни на опір російській агресії проти України.

Рекомендована література

1. Баршинова Оксана. Сучасне українське мистецтво: історична пам'ять та світовий контекст // Korydor: журнал про сучасну культуру. URL: <http://korydor.in.ua/ua/stories/suchasne-ukrayinske-mystetstvo.html>

2. Букач В. М. Історія української культури. Посібник: методичні рекомендації до самостійної роботи для здобувачів вищої освіти. Одеса: ПНПУ, 2021. 120 с.

3. Виткалов В. Г. Українська культура: сторінки історії ХХ століття: Монографія. 2-ге вид., уточ. і доп. Рівне : Вертекс, 2004. 640 с.

4. Досягнення і проблеми культури незалежної України // Studies by Magistr.ua. URL:<https://studies.in.ua/istorya-ta-kultura-ukrayini/4036-dosyagnennya-problemi-kulturi-nezalezhnouyi-ukrayini.html>
5. Закон України «Про культуру» від 14.12.2010 року № 2778-VI. URL:http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2010_12_14/T102778.html
6. Історія української культури. Курс лекцій для студентів спеціальності 034 Культурологія / Укладачі: проф. Ю.Сабадаш, доц. Ю. Нікольченко, доц. Л. Дабло; За заг. ред. проф. Ю. Сабадаш. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 168 с.
7. Історія української культури: у п'яти томах. Т. 5.– Кн. 1. Українська культура XX–початку XXI століть /Голов. ред. Б. Патон. К.: Наукова думка, 2011. 863 с.: іл.
8. Історія української культури: у п'яти томах. Т.5, Кн.2. Українська культура XX–початку XXI століть /Голов. ред. Б.Патон. К.: Наукова думка, 2011. 1032 с.:іл.
9. Історія української культури: у п'яти томах. Т. 5. Українська культура XX–початку XXI століть. Кн. 4. Проблеми функціонування, збереження і розвитку культури в Україні / Голов. ред. Б. Є. Патон. К.: Наукова думка, 2013. 943 с.: іл.
10. Качкан В. А. Історія української культури: Підручник для мед. ВНЗ IV р.а /В. А. Качкан, Н. М. Божко, О. Б. Велично. К.: Медицина, 2021. 368 с.
11. Конституція України. 28 червня 1996 року. Режим доступу: president.gov.ua/documents/constitution
12. Попович М. В. Нарис історії культури України. К.: «АртЕк», 1998. 728 с.: іл.
13. Сапура О. В. Народні художні промисли України. Київ: Агенство по розповсюдженню друку, 2018. 256 с.
14. Сучасна українська культура //Osvita.ua. Культура. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10193/>
15. Сучасне українське декоративне мистецтво: збереження національної своєрідності в умовах глобалізації. Київ: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського, 2019. 240 с.

4. ПИСЬМОВІ ЗАВДАННЯ

Теми для виконання обов'язкових письмових завдань:

- самостійної робота студента (СРС);
- індивідуального навчально-дослідного завдання (ІНДЗ).

Вимоги до виконання письмових робіт

Виконання студентом СРС та ІНДЗ за окремими темами є обов'язковою умовою оцінювання його успішності з освоєння курсу «Історія української культури». З метою успішного письмового виконання СРС та ІНДЗ студентам необхідно опрацювати матеріали за предметно-тематичним, алфавітним, систематичним та електронним каталогами бібліотек України, зокрема наукової бібліотеки Маріупольського державного університету.

СРС та ІНДЗ подаються викладачеві в електронному вигляді протягом 10 днів після останнього семінарського заняття для перевірки.

Форма виконання – комп'ютерний набір, надрукований на аркушах формату А4, кегль 12, шрифт – Times New Roman, інтервал – 1, мова – українська (джерела та література подаються мовою оригіналу). Поля: ліве – 20 мм, праве – 10 мм, верхнє – 20 мм, нижнє – 20 мм. Обсяг СРС та ІНДЗ (без врахування додатків) – 4-5 аркушів А4 без урахування титульної сторінки. Текст, СРС та ІНДЗ подається у 3-ій особі від імені автора. Критерії оцінки:

- змістовність,
- логічність викладу матеріалу,
- самостійність висновків,
- дотримання вимог щодо оформлення тексту.

Текст складається з наступних обов'язкових частин: плану, вступу з аналізом опрацьованих джерел із обраної проблеми, основної частини, що складається з двох-трьох розділів, висновків та списку опрацьованих джерел і літератури в алфавітному порядку (5-6 позицій), додатків (за необхідністю).

На титульній сторінці вказується повна назва закладу вищої освіти. Напрямок письмової роботи: СРС або ІНДЗ з історії української культури. Тема письмової роботи. Автор: ПІБ студента, курс, спеціальність. Прізвище, ініціали та посада викладача (Додатки 1–2).

Обов'язковою умовою виконання завдання є дотримання діючих вимог до оформлення бібліографічних посилань (Додаток 3)

МОДУЛЬ 1. ЕТАПИ УКРАЇНСЬКОГО КУЛЬТУРОГЕНЕЗУ

Теми для виконання СРС.

1. Загальні поняття культурогенезу.
2. Етнічна культура та її вплив на формування українського народу.
3. Назви і самоназви в українському культурогенезі.
4. Регіональні особливості українського культурогенезу.
5. Значення мови в українському культурогенезі.
6. Періодизація історії української культури та її особливості.
7. Культурно-історичні зони України.
8. Особливості культури Київської Русі.
9. Мистецькі традиції Київської Русі в українській культурі.
10. Розвиток культури на теренах Галицько-Волинської держави.
11. Україна в культурній системі Європи доби Ренесансу.
12. Українське початкове кириличне друкарство.
13. Українське мистецтво доби Ренесансу.
14. Культура українського козацтва (друга пол. XV–перша пол. XVII ст.).
15. Місце української культури доби Ренесансу у європейській культурі.

Теми для виконання ІНДЗ.

1. Теорії (наукові концепції) українського культурогенезу.
2. Особливості українського культурогенезу.
3. Етапи українського культурогенезу.
4. Культурно-історичні зони України.
5. Проблема українського культурогенезу в сьогоденні.
6. Трипільська культура та її роль у розвитку української національної духовності.
7. Античні традиції в українській культурі.
8. Місце східних слов'ян в українському культурогенезі.
9. Національно-культурне відродження в українській культурі Бароко і Просвітництва.
10. Феномен Бароко в українській культурі.
11. Українська барокова архітектура та її особливості.
12. Образотворче барокове мистецтво України.
13. Музичне мистецтво епохи Просвітництва в Україні.
14. Козацтво як явище української барокової культури (друга пол. XVII–друга пол. XVIII ст.).
15. Місце української культури доби Бароко в європейській культурі.

Література, рекомендована для виконання СРС та ІНДЗ.

1. Александрович В. С. Мистецтво Галицько-Волинської держави. Львів: Інститут українознавства, 1999. 132 с.
2. Асеев Ю. С. Джерела. Мистецтво Київської Русі. Київ, Мистецтво, 1980. 213 с.
3. Богуш Т. М. Художня спадщина України. Мистецтво Київської Русі. К.: Мистецтво. URL: <https://ed.poippo.pl.ua/handle/022518134/695>

4. Брайчевський М. Ю. Утвердження християнства на Русі. Київ: Наукова думка, 1988. 259 с.
5. Букач В. М. Історія української культури. Посібник: методичні рекомендації до самостійної роботи для здобувачів вищої освіти. Одеса: ПНПУ, 2021. 120 с.
6. Даренська Віра. Українське бароко як світоглядний стиль. СХУ ім. В. Даля. URL: <http://archive.ndiu.org.ua/fulltext.html?id=2820>
7. Жолтовський П. М. Художнє життя на Україні в XVI–XVIII ст. К.: Наукова думка, 1983. 180 с.
8. Етнокультурологія. Українська культура і етнос. Історико-регіональна характеристика культури. URL: <https://elearn.nubip.edu.ua/mod/book/view.php?id=61593&chapterid=8554>
9. Історія української культури (від стародавніх часів до XIX століття): ілюстрована хрестоматія. У 3-х частинах / За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Ч.І. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 320 с.
10. Історія української культури. Курс лекцій для студентів спеціальності 034 Культурологія / Укладачі: проф. Ю. С. Сабадаш, доц. Ю. М. Нікольченко, доц. Л. Г. Дабло; За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 168 с.
11. Історія української культури. Київська Русь // Ізборник. URL: <http://litopys.org.ua/istkult/ikult.htm>
12. Історія Української культури: у п'яти томах. Т. 1. Історія культури давнього населення України / Ред. В. А. Смолій. К.: Наук. думка, 2000. 1136 с.: іл.
13. Історія української культури: у п'яти томах. Т. 2. Українська культура XIII–першої половини XVII століття / Ред. В. А. Смолій. К.: Наук. думка, 2001. 848 с.: іл.
14. Історія української культури: у п'яти томах. Т. 3. Українська культура другої половини XVII–XVIII століть / Ред. В. А. Смолій. К.: Наук. думка, 2003. 1246 с.: іл.
15. Культура Київської Русі: розвиток та характерні риси. // Osvita.ua. Культура. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/30330/>
16. Культура Київської Русі X–XIII ст. // Studies by magistr.ua. URL: <https://studies.in.ua/shpora-culture/555-28-kultura-kiyivskoyi-rus-h-h-st.html>
17. Культура України-Русі // Букліб by magistr.ua. URL: <https://buklib.net/books/24503/>
18. Культурні традиції українського Ренесансу (XIV–I пол. XVII ст.). URL: <http://moodle.nati.org.ua/mod/book/view.php?id=5488>
19. Культурогенез як процес зародження культури. Osvita.ua. Культура. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10975/>
20. Мистецтво XVII в. Українське бароко // Ізборник. <http://litopys.org.ua/krypcult/krcult39.htm>
21. Ніколова Н. І. Культурологія: культурогенез. Навчальний посібник / Н. І. Ніколова, М. О. Чмихов. Київ: ЦУЛ, 2019, 440 с.
22. Овсійчук В. А. Майстри українського бароко. Жовківський художній осередок. К.: Наукова думка, 1991. 338 с.
23. Отрощенко В. В. Проблематика культурогенезу // Археологія і давня історія України, 2021, вип. 2 (39). С. 52–58. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/187483/06-Otroshchenko.pdf?sequence=1>
24. Попович М. В. Нарис історії культури України. К.: «АртЕк», 1998. 728 с.: іл.
25. Ренесанс в Україні // Ізборник. URL: <http://litopys.org.ua/krypcult/krcult38.htm>
26. Своєрідні особливості українського бароко // Osvita.ua. Культура. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10775/>

27. Українське бароко та європейський контекст: Архітектура, образотворче мистецтво, театр і музика. К.: Наукова думка, 1991. 256 с.

28. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. К.: Критика, 2006. 584 с.

МОДУЛЬ 2. ТРАДИЦІЙНА КУЛЬТУРА УКРАЇНЦІВ.

Теми для виконання СРС.

1. Український народний мелос у сучасному професійному музичному мистецтві.
2. Народні витоки сучасного українського декоративно-ужиткового мистецтва.
3. Етнокультурна регіональність українських сільських поселень.
4. Типи народних житлових будівель українців.
5. Етнокультурна регіональність народних звичаїв українців.
6. Козацтво у традиційній культурі українців.
7. Козацький одяг та його історико-культурна специфіка.
8. Типи української родини в їхньому історико-культурному розвитку.
9. Народження дитини в обрядовій культурі українців.
10. Дитина в сімейних відносинах українців.
11. Народні іграшки українців.
12. Свята і обряди народного календаря українців.
13. Традиційні землеробські свята українців.
14. Народна музика у святковій культурі українців.
15. Народні танці у святковій культурі українців.

Теми для виконання ІНДЗ.

1. Джерела традиційної культури українців.
2. Традиційна культура українців у вітчизняній та зарубіжній історіографії.
3. Особливості етнокультурної регіональності українців.
4. Народна архітектура українців: загальна характеристика.
5. Житло у духовному світі українців.
6. Народні промисли українців: загальна характеристика.
7. Етнокультурна регіональність в українському весільному обряді.
8. Українська народна метеорологія та календар.
9. Культ предків в обрядах українців.
10. Рослини і тварини у звичаях українців.
11. Феномен фольклору українського козацтва.
12. Календарно-обрядова поезія українців: загальна характеристика.
13. Живопис і графіка у народному образотворчому мистецтві українців.
14. Етнокультурна регіональність в українській народній вишивці.
15. Етнокультурні особливості народного музичного мистецтва українців.

Література, рекомендована для виконання СРС та ІНДЗ.

1. Білик Б. І. Етнокультурологія: навчальний посібник. Міністерство культури і туризму України, Державна академія Керівних кадрів Культури і Мистецтв. К.: ДАКККіМ, 2005. 160 с.
2. Борисенко В. Сімейна обрядовість українців ХХ–початку ХХІ століття. НАН України, ІМФЕ. Київ, 2016. 256 с.
3. Борисенко Валентина. Традиції і життєдіяльність етносу: на матеріалах святково-обрядової культури українців: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Унісерв, 2000. 191 с.: іл.
4. Букач В. М. Історія української культури. Посібник: методичні рекомендації до самостійної роботи для здобувачів вищої освіти. Одеса: ПНПУ, 2021. 120 с.
5. Вовк Федір. Студії з української етнографії та антропології: нова редакція. Харків: Видавець Савчук О. О., 2015. 464 с.; 199 іл.
6. Воропай Олекса. Звичаї нашого народу: Етнограф. нарис. – Харків: Фоліо, 2005. – 508 с.
7. Гарасим Я. І. Нариси до історії української фольклористики: Навч. посібник. Київ: Знання, 2009. 301 с.
8. Давидюк В. Ф. Вибрані лекції з українського фольклору (в авторському дискурсі). Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. 436 с.
9. Етнографія українців: навч. посібн. / за ред. проф. С. А. Макаруча; вид. 3-є, перероб. і доп. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2015. 711 с.
10. Іваницький А. І. Український музичний фольклор: підруч.. Вінниця: Нова книга, 2004. 320 с.
11. Історія української культури (від стародавніх часів до ХІХ століття): ілюстрована хрестоматія. У 3-х частинах / За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Ч.І. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 320 с.
12. Історія української культури. Курс лекцій для студентів спеціальності 034 Культурологія / Укладачі: проф. Ю. С. Сабадаш, доц. Ю. М. Нікольченко, доц. Л. Г. Дабло; За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 168 с.
13. Історія Української культури: у п'яти томах. Т. 1. Історія культури давнього населення України / Ред. В. А. Смолій. К.: Наук. думка, 2000. 1136 с.: іл.
14. Етнографія України: курс лекцій: навч. посібник / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини; укладач О. В. Дудник. Умань : Візаві, 2019. 148 с.
15. Етнографія українців: навч. посібн. / за ред. проф. С. А. Макаруча; вид. 3-є, перероб. і доп. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2015. 711 с.
16. Етнокультурологія: Словник-довідник / Автор-укладач Л. М. Маєвська. Житомир: ЖДУ, 2007. 392 с.
17. Качкан В. А. Історія української культури: Підручник для мед. ВНЗ IV р.а / В. А. Качкан, Н. М. Божко, О. Б. Велично. К.: Медицина, 2021. 368 с.
18. Киселева Н. Художні промисли України / Н. Киселева, Т. Кара-Васильєва, Т. Придатко. Київ: Мистецтво, 2019. 253 с.
19. Кононенко О. Українська міфологія. Фольклор, казки, звичаї, обряди. Харків: Фолио, 2020. 160 с.
20. Маєрчик М. Ритуал і тіло. Структурно-семантичний аналіз українських обрядів родинного циклу. Київ: Часопис «Критика», 2011. 319 с.
21. Міфи України. За кн. Георгія Булашева «Укр. народ у своїх легендах, реліг. поглядах та віруваннях». К.: Довіра, 2003. 383 с.
22. Ніколаєва Т. Історія українського костюма. К.: Либідь, 1996. 176 с.

22. Пономарьов А. П. Українська етнографія: Курс лекцій. К: Либідь, 1994. 320 с.: іл.
23. Попович М. В. Нарис історії культури України. К.: «АртЕк», 1998. 728 с.: іл.
24. Руснак І. Український фольклор. Київ: Видавничий центр «Академія», 2010. 304 с.
25. Сапура О. В. Народні художні промисли України. Київ : Агенство по розповсюдженню друку, 2018. 256 с.
26. Сучасне українське декоративне мистецтво: збереження національної своєрідності в умовах глобалізації. Київ: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського, 2019. 240 с.
27. Традиційно-побутові танці України: хрестоматія. Рівне: Волинські обереги, 2019. 280 с., іл.
28. Українська демонологія / І. Нечуй-Левицький, В. Гнатюк, В. Антонович. Київ: Стилет і стилос, 2022. 168 с.
29. Українська етнографія: курс лекцій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Анатолій Пономарьов. Київ: Либідь, 1994. 316 с.
30. Українська минувшина. Ілюстрований етнографічний довідник. 2-е вид. А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Косміна та ін. К.: Либідь, 1994. 256 с.
31. Українська фольклористична енциклопедія / упоряд., наук. кер. Проекту М. К. Дмитренко; ред. кол. М. К. Дмитренко (голова) та ін.: у 2 т. Т. 1 (А–Л). Київ: Сталь, 2018. 740 с.; Т. 2 (М–Я). Київ: Сталь, 2020. 688 с.
32. Українська художня культура: Навч. посібник (За ред. І. Ф. Ляшенка. К: Либідь, 1996. 416 с.

МОДУЛЬ 3. ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА.

Теми для виконання СРС.

1. Джерела мистецтва Київської Русі.
2. Історія українського іконопису XIV–XVII ст.
3. Історія української архітектури XVII–XVIII ст.
4. Український театр XIX ст. та його особливості.
5. Напрямки розвитку образотворчого мистецтва в Україні у другій половині XIX ст.
6. Тарас Шевченко як художник.
7. Музичне мистецтво України другої половини XIX–початку XX ст.
8. Микола Лисенко та його оперне мистецтво.
9. Образотворче мистецтво України періоду «українізації» (20-ті рр. XX ст.).
10. Олександр Довженко в українському кінематографі.
11. Український кінематограф доби «соціалістичного реалізму» (50-ті–80-ті рр. XX ст.).
12. Державні мистецькі музеї незалежної України.
13. Музичне мистецтво XX ст.
14. Сучасний український театр.
15. Музичне мистецтво незалежної України.

Теми для виконання ІНДЗ.

1. Художнє мистецтво Київської Русі: фреска, мозаїка, іконопис, книжна мініатюра.
2. Мистецькі здобутки українського Ренесансу.
3. Українська барокова архітектура.
4. Українське музичне мистецтво другої половини XVIII ст.
5. Образотворче мистецтво в Україні другої половини XIX ст.
6. Монументальне мистецтво в Україні у 20-ті-30-ті рр.
7. «Бойчукізм» в українському образотворчому мистецтві.
8. Український авангард в образотворчому мистецтві періоду «українізації».
9. Лесь Курбас і театр «Березіль».
10. Музичне мистецтво в Україні у 60-ті-90-ті рр. XX ст.
11. Театральне мистецтво в Україні у 60-ті-90-ті рр. XX ст.
12. Кінематограф XX ст.
13. Кінематограф у незалежній Україні.
14. Декоративно-ужиткове мистецтво у сьогоденні.
15. Тема спротиву російській військовій агресії в українському художньому кіно.

Література, рекомендована для виконання СРС та ІНДЗ.

1. Баршинова Оксана. Сучасне українське мистецтво: історична пам'ять та світовий контекст // Korydor: журнал про сучасну культуру. URL: <http://korydor.in.ua/ua/stories/suchasne-ukrayinske-mystetstvo.html>
2. Букач В. М. Історія української культури. Посібник: методичні рекомендації до самостійної роботи для здобувачів вищої освіти. Одеса: ПНПУ, 2021. 120 с.
3. Виткалов В. Г. Українська культура: сторінки історії XX століття: Монографія. 2-ге вид., уточ. і доп. Рівне : Вертекс, 2004. 640 с.
4. Досягнення і проблеми культури незалежної України // Studies by Magistr.ua. URL: <https://studies.in.ua/istorya-ta-kultura-ukrayini/4036-dosyagnennya-problemi-kulturi-nezalezhoi-ukrayini.html>
5. Закон України «Про культуру» від 14.12.2010 року № 2778-VI. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2010_12_14/T102778.html
6. Історія української культури. Курс лекцій для студентів спеціальності 034 Культурологія / Укладачі: проф. Ю. С. Сабадаш, доц. Ю. М. Нікольченко, доц. Л. Г. Дабло; За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 168 с.
7. Качкан В. А. Історія української культури: Підручник для мед. ВНЗ IV р.а / В. А. Качкан, Н. М. Божко, О. Б. Велично. К.: Медицина, 2021. 368 с.
8. Культура Київської Русі: розвиток та характерні риси. // Osvita.ua. Культура. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/30330/>
9. Культура Київської Русі X–XIII ст. // Studies by magistr.ua. URL: <https://studies.in.ua/shpora-culture/555-28-kultura-kiyivskoyi-rus-h-h-st.html>
10. Культура України-Русі // Букліб by magistr.ua. URL: <https://buklib.net/books/24503/>
11. Культурні традиції українського Ренесансу (XIV–I пол. XVII ст.). URL: <http://moodle.nati.org.ua/mod/book/view.php?id=5488>

12. Культурогенез як процес зародження культури. Osvita.ua. Культура. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10975/>
13. Мистецтво XVII в. Українське бароко // Ізборник. <http://litopys.org.ua/krucult/krcult39.htm>
14. Культура України у другій половині XIX ст. // Osvita.ua. Культура. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/history/34793/>
15. Культура України у першій половині XX ст. // Studies by Magistr.ua. URL: <https://studies.in.ua/istorya-ta-kultura-ukrayini/4029-kultura-ukrayini-u-pershy-polovin-hh-st.html>
16. Конституція України. 28 червня 1996 року. Режим доступу: president.gov.ua/documents/constitution
17. Попович М. В. Нарис історії культури України. К.: «АртЕк», 1998. 728 с.: іл.
18. Сучасна українська культура // Osvita.ua. Культура. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10193/>
19. Українська культура у двадцятому сторіччі // Osvita.ua. Культура. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/30328/>

5. КРИТЕРІЇ ТА ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТА

Під час вивчення дисципліни «Історія української культури» застосовується поточний та підсумковий контроль знань студента. Поточний контроль здійснюється у формі контролю систематичності та активності роботи студентів протягом семестру під час вивчення програмного матеріалу дисципліни, зокрема: відвідування семінарських занять; виступи на семінарських заняттях; участь в обговоренні питань із певної теми; виконання практичних завдань; відповіді на запитання викладача; експрес-тестування; підготовка індивідуальних науково-дослідних завдань з окремих питань; участь у науково-практичних заходах із проблем дисципліни.

Оцінювання проводиться за наступними критеріями:

- розуміння, ступінь засвоєння теорії і методології проблем, що розглядаються;
- ступінь засвоєння матеріалу дисципліни;
- ознайомлення з рекомендованою літературою з питань, що розглядаються;
- уміння поєднувати теорію з практикою при розгляді виробничих ситуацій, вирішенні завдань, винесених для самостійного опрацювання, і завдань, винесених на розгляд в аудиторії;
- логіка, структура, стиль викладання матеріалу в індивідуальній творчій роботі і при виступах в аудиторії, вміння обґрунтовувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації і робити висновки.

Контроль за виконанням поставлених задач при проведенні практичних занять здійснюється протягом усього семестру.

Робота студента в аудиторії оцінюється за такими критеріями:

- самостійність виконання;
- логічність і послідовність викладення матеріалу;
- повнота розкриття теми;
- використання й аналіз додаткових літературних джерел.

Засоби діагностики навчальних досягнень студента – це унормовані та регламентовані методики, призначені для кількісного та якісного оцінювання ступеня сформованості знань, умінь та навичок, професійної компетентності осіб, які навчаються на ОС «Бакалавр» з усіх спеціальностей МДУ.

Засоби діагностики навчальних досягнень студента встановлюють вимоги, які забезпечують визначення рівня сформованості професійної компетентності як результатів навчання (знань, розуміння, умінь) у межах певного навчального курсу.

Рівень якості засвоєння навчального курсу визначається за системами оцінювання: Європейською кредитно-трансферною системою (ЄКТС) (за

шкалою «А», «В», «С», «D», «Е», «FX» «F»); національною (за шкалою «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»); системою Маріупольського державного університету (за 100-бальною шкалою); комплексною (поєднання ЄКТС, національної системи та /або системи оцінювання Маріупольського державного університету).

Оцінювання успішності студента при засвоєнні змістових модулів навчальної дисципліни здійснюється на основі результатів поточного і підсумкового контролю знань.

Поточний контроль являє собою оцінку роботи на семінарських заняттях і виконання письмових самостійних завдань та індивідуальних навчально-дослідних завдань.

Підсумковий контроль знань студента здійснюється під час виконання письмового іспиту, де оцінюванню підлягають теоретичні знання та практичні вміння, набуті студентом під час опанування всього курсу.

Академічні успіхи студента визначаються за допомогою 100-бальної системи оцінювання з обов'язковим переведенням оцінок відповідно до національної шкали та шкали ECTS.

I. Практична робота: семінарські заняття і виконання обов'язкових письмових завдань: самостійної роботи студента (СРС) та індивідуального навчально-дослідного завдання (ІНДЗ).

II. Підсумковий контроль: іспит

6. НАПРЯМКИ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Культурогенез як процес становлення культури.
2. Культурогенез на українських землях в античну добу.
3. Культурогенез східнослов'янських племен на українських землях I тис. до н.е.
4. Культурогенез на українських землях в литовсько-польську добу 10-10 ст.
5. Сільське поселення та житло в традиційній культурі українців.
6. Господарська діяльність. Ремесло. Промисли.
7. Традиційна землеробська обрядовість українців.
8. Український народний одяг та його історико-культурна специфіка.
9. Іжа в традиційній культурі українців.
10. Сімейні відносини і дитина в українців.
11. Козацтво в традиційній культурі українців.
12. Народна демонологія в традиційній культурі українців.
13. Український фольклор: минуле і сучасність.
14. Традиційна культура українців у сучасній Україні.
15. Мистецтво Київської Русі.
16. Український іконопис XIV–XVIII ст.
17. Українська архітектура XVII–XVIII ст.
18. Світське малярство XVI–XVIII ст.
19. Український театр XIX ст.
20. Музичне мистецтво України XIX ст.
21. Архітектура в Україні у XIX ст.
22. Образотворче мистецтво України XIX ст.
23. Український театр XX ст.
24. Музичне мистецтво України XX ст.
25. Архітектура в Україні XX ст.
26. Мистецька освіта в Україні в XX ст.
27. Образотворче мистецтво України XX ст.
28. Український кінематограф XX ст.
29. Мистецтво незалежної України.
30. Мистецтво в Україні у боротьбі з російською агресією.

7. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Час існування на теренах України трипільської культури:
- A. V-IV тис. до н. е.
 - B. IV-III тис. до н. е.
 - C. II-I тис. до н. е.
 - D. X-III ст. до н. е.
2. Серед наведених нижче виберіть ознаки господарської діяльності носіїв трипільської культури):
- A. мали житла типу куреня, вкриті шкурами тварин;
 - B. займалися тільки мисливством та збиральництвом;
 - C. виготовляли і користувалися мальованою керамікою;
 - D. займалися мотичним землеробством і тваринництвом;
3. У римських, візантійських, готських та арабських писемних джерелах давні слов'яни згадуються як:
- A. склавини, готи та алани;
 - B. венеди, склавини та анти;
 - C. склавини, анти та алани;
 - D. готи, гуни, склавини;
4. Густозаселена територія України:
- A. степ;
 - B. лісостеп;
 - C. полісся;
 - D. Чорноморське та Азавське узбережжя.
5. Головні види сільськогосподарських занять, якими українці займалися в минулому і займаються досі:
- A. землеробство і скотарство;
 - B. землеробство і промисли;
 - C. промисли і ремесла;
 - D. землеробство і ремесла.
6. Давнє орне знаряддя праці в Україні:
- A. сапа;
 - B. рало;
 - C. мотика;
 - D. заступ.

7. *Визнання речей могутніми засобами для розв'язування проблем первісного суспільства називають:*

- A. анімізмом;
- B. тотемізмом;
- C. фетишизмом;
- D. магією

8. *У VII-VIII ст. східні слов'яни, які жили на території сучасної України, обробляли землю:*

- A. мотикою;
- B. сохою;
- C. граблями;
- D. ралом.

9. *Про розселення східних слов'ян у VIII-IX ст. й про існування їхніх міжплеменних союзів – «племен» розповідає:*

- A. Прокопій Кесарійський в «Історії війн Юстиніана»;
- B. Гомер «Ілліада»;
- C. Йордан у праці «Про походження та історію готів»;
- D. автор «Повісті минулих літ».

10. *Руською землею називали:*

- A. землі середнього Подніпров'я, політичним центром яких був Київ;
- B. Волинські землі;
- C. Новгородські землі;
- D. Древланські землі.

11. *За візантійськими джерелами, вперше поляни були охрещені за княжіння:*

- A. Аскольда;
- B. Рюрика;
- C. Ярослава;
- D. Олега.

12. *Святилища русичів, де приносили жертви язичницьким богам, називалися:*

- A. погостами;
- B. зборіщами;
- C. капищами;
- D. становищами.

13. *У 1072 р. з'явилась визначна культурна пам'ятка:*

- A. «Слово о полку Ігоревім»;
- B. «Правда Ярославичів»;
- C. «Повість минулих літ»;
- D. Ізборник Ярослава.

14. Відомим на Русі співцем билин був:

- A. Боян;
- B. Агапіт;
- C. Малахит;
- D. Алімпій.

15. На Русі дітей навчали лише:

A. читати, писати, складати вірші і промови, розуміти мову небесних світил, а також Закону Божому та основам моралі;

B. читати, писати, рахувати, Закону Божому, основам моралі та церковному співу;

C. читати, писати, рахувати, складати вірші, промови, співати в церковному хорі, а також Закону Божому та основам моралі;

D. співати й танцювати.

16. Визначіть, кому із авторів належить твір «Повчання синам»:

- A. Нестору;
- B. Клим Смолятичу;
- C. Іларіону;
- D. Володимиру Мономаху.

17. Свідченням того, що в Руській землі високого мистецтва досягла різьба по каменю, є саркофаг князя у Софійському соборі Києва:

- A. Ярослава Мудрого;
- B. Володимира Мономаха;
- C. Марії Антуанетти;
- D. Юрія Довгорукого.

18. Фреска – це:

A. живописний твір, виконаний водяними фарбами на свіжій вогкій штукатурці;

B. мистецький твір із різнокольорового скла-смальти;

C. мистецький твір, виконаний акварельними фарбами;

D. живописний твір на релігійну тематику, виконаний темперними фарбами на заґрунтованій дошці.

19. Який період в історії України М. Грушевський називає першим українським національно-культурним відродженням?:

- A. XVI ст.;
- B. XVII ст.;
- C. XVIII ст.;
- D. XIX ст.

20. Серед названих осіб XVI ст. виберіть ім'я першого ректора Острозького колегіуму:

- A. К.-В. Острозький;
- B. Г. Смотрицький;
- C. П. Могила;
- D. І. Борецький.

21. Друкар Острозької Біблії 1581 р.:

- A. К.-В. Острозький;
- B. Г. Смотрицький;
- C. І. Федоров;
- D. Д. Наливайко.

22. Яке із названих міст у період останньої чверті XVI-першій половині XVII ст. стало головним літературно-видавничим центром України?:

- A. Київ;
- B. Львів;
- C. Острог;
- D. Чигирин.

23. На початку XVII ст. в Україні почали створювати веселі побутові сценки, які вставляли між актами релігійної драми для розваги глядачів. Такі сценки називалися:

- A. вертепами;
- B. містеріями;
- C. мораліте;
- D. інтермедіями.

24. У живописі світського характеру першої половини XVII ст. найбільш популярним був образ характерника – українського козака:

- A. Івана;
- B. Петра;
- C. Василя;
- D. Мамаю.

25. У 1576 р. був утворений колегіум православного спрямування в:

- A. Києві;
- B. Острозі;
- C. Львові;
- D. Глухові

26. Встановіть режисера кінофільму «Кіборги»:

- A. Тихий;
- B. С. Лозниця;

С. О. Санін;
D. Ахтем Сеїтаблаєв.

27. На землях Гетьманщини та Слобожанщини у другій половині XVII-XVIII ст. діти здобували початкову освіту в:

- A. братських школах;
- B. церковно-приходських школах;
- C. академіях;
- D. колегіумах.

28. Композитор, автор опери «Тарас Бульба»:

- A. К. Стеценко;
- B. Б. Лятошинський;
- C. М. Леонтович;
- D. М. Лисенко.

29. Теоретик партесного співу і композитор, автор «Граматики музикальної» – одного з перших і кращих посібників для композиторів та хорових диригентів;

- A. М. Дилецький;
- B. М. Березовський;
- C. Д. Бортнянський;
- D. А. Ведель.

30. Гетьман Кирило Розумовський планував відкрити університет у:

- A. Києві;
- B. Ніжині;
- C. Батурині;
- D. Чигирині.

31. Переможець конкурсу Євробачення 2004 року:

- A. Гурт «Kalush Orchestra» з піснею «Stefania» (Україна);
- B. Джамала (Україна);
- C. Руслана (Україна);
- D. О. Пономарьов (Україна).

32. Українське національно-культурне відродження XIX ст.:

- A. помежів'я XVIII–XIX ст.;
- B. перша половина XIX ст.;
- C. друга половина XIX ст.;
- D. помежів'я XIX–XX ст.

33. Українську фольклористику започаткувала збірка українських народних пісень під назвою:

- А. «Опыт собрания старинных малороссийских песен» (укладач М. Церетелі);
- В. «Малороссийские песни» (укладач М. Максимович);
- С. «Слобідсько-українські історичні пісні» (укладач М. Сумцов);
- Д. «Запорожская старина» (укладач І.Срезневський).

34. Вперше назва кіммерійців з'являється в творі:

- А. «Іліада» Гомер;
- В. «Одіссея» Гомера;
- С. «Гетіка» Іордана;
- Д. «Географія» Страбона.

35. Яким богам не поклонялися слов'яни?

- А. Перун, Волос;
- В. Даждьбог, Лада;
- С. Сварог, Хорс.
- Д. Веста, Гера.

36. Лесь Курбас та Гнат Юра були відомими:

- А. поетами;
- В. композиторами;
- С. театральними режисерами;
- Д. вченими.

37. Режисер художнього фільму «Тіні забутих предків»:

- А. С. Параджанов;
- В. І. Миколайчук;
- С. Л. Осика;
- Д. Ю. Іллєнко.

38. Визначіть територію, заселену племенами трипільської культури від:

- А. Пруту і Дунаю до Дніпра;
- В. Дністра до Дону;
- С. Дніпра до Дону.
- Д. Вісли до Одера.

39. За писемними джерелами найдавнішим народом на території України були:

- А. кіммерійці;
- В. скіфи;
- С. татаро-монголи;
- Д. греки.

40. Добування меду диких бджіл у східних слов'ян називалося:
А. чинбарством;
В. бортництвом;
С. бджільництвом;
D. кушнірством.
41. У 1860 р. Т. Шевченко отримав почесне звання академіка за досягнення у:
А. літературі;
В. мистецтві гравюри;
С. науці;
D. музиці.
42. Позначте прізвище відомого українського діяча театрального мистецтва другої половини ХІХ-початку ХХ ст.:
А. В. Городецький;
В. М. Лисенко;
С. П. Саксаганський;
D. І. Репін.
43. Скульптором пам'ятників Т. Шевченку, які встановлені у Харкові, Києві та Каневі є:
А. В. Єрмілов;
В. М. Церетелі;
С. І. Кавалерідзе;
D. М. Манізер;
44. Серед митців підросійської України Членом Товариства передвижників був маріупольський художник:
А. А. Куїнджі;
В. М. Ярошенко;
С. С. Васильківський;
D. М. Пимоненко.
45. Режисером художніх фільмів «Звенигора», «Арсенал», «Земля» був:
А. С. Параджанов;
В. О. Довженко;
С. Л. Осика;
D. О. Санін.
46. Яка галузь духовної культури зароджується на українських тренах у первісну добу:
А. релігія;
В. наука;
С. мистецтво;
D. елементи всіх названих.

47. Систему вірувань, серцевиною якої є анімізм, тотемізм та фетишизм, називають:

- A. культом;
- B. язичництвом;
- C. вуду;
- D. соцініанством.

48. У V-IX ст. східні слов'яни були:

- A. християнами;
- B. мусульманами;
- C. язичниками;
- D. інакомислячими.

49. За «Повістю минулих літ» засновниками Києва були:

- A. білі хорвати;
- B. поляни;
- C. уличі;
- D. древляни.

50. Існує гіпотеза, що поширенню християнства на Русі сприяли відомі слов'янські просвітителі IX ст. – брати:

- A. Авель і Каїн;
- B. Кирило і Мефодій;
- C. Аскольд і Дір;
- D. Борис і Гліб.

51. Києво-Печерський монастир був заснованим на початку XI ст.:

- A. Іларіоном;
- B. Феодосієм;
- C. Нестором;
- D. Ярославом Мудрим.

52. У XI-XIII ст. більшість шкіл була розташована:

- A. у спеціальних державних будівлях (цими школами управляла держава);
- B. при церквах та монастирях, які опікувалися ними;
- C. при замках;
- D. у приміщеннях, збудованих на кошти приватних осіб та общин (школи перебували під опікою та контролем цих осіб).

53. Перлина давньоруської літератури, основна ідея якої – збереження єдності Русі та спільні дії князів проти ворогів:

- A. Ізборник Святослава;
- B. Повчання Володимира Мономаха;
- C. «Слово о полку Ігоревім»;
- D. Києво-Печерський патерик.

54. Автором «Повісті минулих літ» традиційно вважають:

- А. митрополита Іларіона;
- В. монаха Нестора;
- С. княгиню Ольгу;
- Д. князя Володимира Мономаха.

55. Одним із талановитих майстрів-іконописців часів Київської Русі вважають:

- А. Бояна;
- В. Агапіта;
- С. Гомера;
- Д. Алімпія.

56. Столицею своєї держави Данило Галицький обрав місто:

- А. Галич;
- В. Холм;
- С. Луцьк;
- Д. Львів.

57. Виникнення світської культури, визнання людини найвищою цінністю, поширення гуманізму; індивідуалізму, свободи думки та творчості притаманні:

- А. Реформації;
- В. Бароко;
- С. Відродженню;
- Д. Просвітництву.

58. Розвиток української освіти вищого рівня у XVI-XVII ст. виявився в: створенні освітніх закладів з українською мовою навчання, де вивчали історію, географію та літературу;

- А. створенні освітніх закладів із церковнослов'янською мовою навчання, де
- В. вивчали грецьку мову та догматику православ'я;
- С. створенні освітніх закладів з латинською мовою навчання, де вивчали грецьку мову та догматику католицизму;
- Д. створенні освітніх закладів, де вивчали «сім вільних мистецтв» та філософію.

59. Автор слов'янської граматики 1619 р.:

- А. П. Беринда;
- В. Л. Зизаній,
- С. М. Смотрицький,
- Д. І. Вишенський.

60. *Український письменник-полеміст, автор «Послання до єпископів, які втекли від православної віри» (1598):*

- A. К.-В. Острозький;
- B. Г. Смотрицький;
- C. М. Смотрицький;
- D. І. Вишенський.

61. *Перші книги кирилицею у Європі були надруковані в:*

- A. другій половині XV ст.;
- B. першій половині XVI ст.;
- C. середині XIV ст.
- D. другій половині XVI ст.

62. *Перша абсолютно датована друкована кирилицею книга України – це:*

- A. «Апостол»;
- B. «Євангеліє»;
- C. «Буквар»;
- D. «Житіє святих».

63. *Переможець конкурсу Євробачення 2016 року:*

- A. Руслана (Україна).;
- B. Джамала (Україна).;
- C. О. Пономарьов (Україна).;
- D. Гурт «Kalush Orchestra» з піснею «Stefania» (Україна).

64. *З XVII ст. в Україні поширюється український народний ляльковий театр:*

- A. вертеп;
- B. міраклі;
- C. мораліте;
- D. інтермедія.

65. *Встановіть ім'я українського магната, за ініціативи і кошти якого було надруковано у 1581 р. повне видання Біблії староукраїнською мовою:*

- A. Я. Вишневецький;
- B. М. Корецький;
- C. І. Сангушко;
- D. К.-В. Острозький.

66. *Встановіть рік утворення Київської братської школи:*

- A. 556 р.;
- B. 1581 р.;
- C. 1615 р.;
- D. 1620 р.

67. *Києво-Могилянський колегіум отримав статус академії в:*
- A. 1694 р.;
 - B. 1701 р.;
 - C. 1705 р.;
 - D. 1711 р.
68. *За часів якого гетьмана в українській храмовій архітектурі поширюється стиль Бароко?:*
- A. К. Розумовського;
 - B. Д. Многогрішного;
 - C. П. Дорошенка;
 - D. І. Мазепи.
69. *Встановіть ім'я видатного українського композитора XVIII ст., випускника Болонської музичної академії:*
- A. Г. Сковорода;
 - B. М. Березовський;
 - C. І. Григорович-Барський;
 - D. О. Шафонський.
70. *Серед названих виберіть прізвище дослідника українського фольклору, чия діяльність була пов'язана з українським культурним осередком у Харкові, що сформувався при Харківському університеті в першій третині XIX ст.:*
- A. П. Гулак-Артемівський,
 - B. Г. Квітка-Основ'яненко,
 - C. П. Куліш,
 - D. І. Срезневський.
71. *Переможець конкурсу Євробачення 2022 року:*
- A. О. Пономарьов(Україна). ;
 - B. Гурт «Kalush Orchestra» з піснею «Stefania» (Україна);
 - C. Джамала (Україна);
 - D. Руслана (Україна).
72. *Видатний український композитор:*
- A. Вернадський;
 - B. Лятошинський;
 - C. М. Куліш;
 - D. Ф. Кричевський.
73. *Завершення будівництва храму Святої Софії у Києві:*
- A. 937 р.;
 - B. 1037 р.;
 - C. 1137 р.;
 - D. 1237 р.

74. *Хроніки Київської Русі:*

- A. думи;
- B. балади;
- C. билини;
- D. літописи.

75. *Визначить назву збірки, присвячену природі, поширеної на Русі:*

- A. «Фізіолог»;
- B. «Шестоднев»;
- C. «Русалка Дністрова»;
- D. «Пчела».

76. *Давньоруські професійні акробати, актори, музики, що виступали при княжих дворах і на міських площах під час народних зібрань:*

- A. мінезінгери;
- B. трубадури;
- C. циркачі;
- D. скоморохи.

77. *У зв'язку з розвитком друкарства в Україні наприкінці XVI-у першій половині XVII ст. набула поширення:*

- A. фреска;
- B. гравюра;
- C. мініатюра;
- D. мозаїка.

78. *Видатний український архітектор:*

- A. І. Григоровнч-Барський;
- B. Д. Бортнянський;
- C. В. Боровиковський;
- D. Ф. Прокопович.

79. *«Розстріляне відродження» – це явище в історії українського мистецтва, що припадає на:*

- A. 20-і рр. XX ст.;
- B. 40-і рр. XX ст.;
- C. 30-і рр. XX ст.;
- D. 50-і рр. XXст.

80. *Видатний український кінорежисер:*

- A. Л. Ландау;
- B. О. Довженко;
- C. К. Данькевич;
- D. М. Рильський.

81. Ознака, що найбільш повно характеризує метод соціалістичного реалізму у мистецтві:

- А. зображення виняткових людей за незвичайних обставин;
- В. відтворення почуттів і пристрастей людини як основний предмет зображення;
- С. возвеличення людини-трудівника як носія ідеалів існуючого ладу;
- Д. правдиве конкретно-історичне всебічне зображення типових подій і характерів у типових обставинах.

82. Виберіть із нижчезказаних творів давньоруської літератури той, автором якого вважають монаха Печерського монастиря Нестора:

- А. «Повість минулих літ»;
- В. «Слово про Закон і Благодать»;
- С. «Галицько-Волинський літопис»;
- Д. «Грамотка до Олега Святославича»;

83. Завершення спорудження Золотих воріт у Києві.

- А. 937 р.;
- В. 1037 р.;
- С. 1137 р.;
- Д. 1237 р.

84. Вкажіть головну християнську споруду, збудовану при Ярославі Мудрому:

- А. Михайлівський собор;
- В. Києво-Печерський монастир;
- С. собор Святої Софії;
- Д. церква Святої Ірини.

85. Необхідну для викладацької, наукової, політичної та громадської діяльності вищу освіту до останньої третини XVI ст. українці могли здобути тільки у:

- А. Острозькіому колегіумі;
- В. Львівській братській школі;
- С. Києво-Могилянській академії;
- Д. європейських університетах: Краківському, Празькому, Вютенбергському, Болонському, паризькій Сорбоні тощо.

86. Для культури первісної епохи характерні такі процеси:

- А. формування держав;
- В. формування товарно-грошових відносин;
- С. формування станово-класової системи та майнового розшарування суспільства;
- Д. формування різноманітних мистецьких жанрів.

87. Ліро-епічні твори в Україні XV-XVII ст., які зображали життєві факти, суспільні події та історичних осіб і виконувалися речитативом під акомпанемент кобзи, бандури, ліри, – це:

- A. поеми;
- B. билини;
- C. інтермедії;
- D. думи.

88. Друкар, із яким пов'язане початкове друкарство в Україні:

- A. П. Мстиславець;
- B. Й. Гуттенберг;
- C. Ф. Скорина;
- D. І. Федорович (Федоров).

89. О. Майборода, В. Івасюк, О. Білаш – відомі українські:

- A. письменники;
- B. режисери;
- C. композитори;
- D. оперні співаки.

90. Видатний український актор театру і кіно:

- A. Р. Лижичко;
- B. М. Амосов;
- C. М. Брайчевський;
- D. Б. Ступка;

91. Закон України «Про культуру» прийнятий:

- A. 14 лютого 1992 р.;
- B. 14 грудня 2010 р.;
- C. 28 червня 1996 р.;
- D. 28 жовтня 1989 р.

92. Засновник українського поетичного кіномистецтва:

- A. Ю. Ільєнко;
- B. С. Параджанов;
- C. П. Чардинін;
- D. Л. Осика.

93. Від концептуального мистецтва в сучасній українській культурі, основним матеріалом для якого виступають природні елементи:

- A. колаж;
- B. поп-арт;
- C. ленд-арт;
- D. боді-арт.

94. Термін, який використовується для позначення розвитку одного з напрямків сучасного українського мистецтва:

- A. модернізм;
- B. постмодернізм;
- C. класицизм;
- D. романтизм.

95. Визначна пам'ятка національної культури, на якій традиційно присягають на вірність Україні та українському народу новообрані Президенти, оздоблена унікальною книжковою мініатюрою:

- A. Остромирове Євангеліє;
- B. Острозька Біблія;
- C. Пересопницьке Євангеліє;
- D. Мстиславове Євангеліє.

96. Жанр композиційної скульптури розвивали сучасні українські митці:

- A. О. Архипенко, С. Литвиненко;
- B. В. Зноба, М. Рябінін;
- C. О. Супрун, А. Білостоцький;
- D. Г. Бриж, М. Вронський.

97. Визначна пам'ятка архітектури України, внесена до списку ЮНЕСКО як загальнолюдське надбання:

- A. Андріївська церква;
- B. Успенський собор Києво-Печерської лаври;
- C. собор Святої Софії у Києві;
- D. Михайлівський собор у Києві.

98. Скульптор – автор монумента – Триумфальної колони на честь незалежності України, зведеного у 2001 р. на Майдані Незалежності в Києві:

- A. В. Комаровський;
- B. Р. Кухаренко;
- C. А. Куш;
- D. О. Стукалов.

99. Встановить режисера кінофільму «Донбас»:

- A. В. Тихий;
- B. С. Лозниця;
- C. О. Санін;
- D. М. Слабошпицький.

100. Автор музики Державного Гімну України:

- A. М. Вербицький.
- B. М. Лисенко.
- C. К. Стеценко.
- D. М. Леонтович.

8. РЕКОМЕНДОВАНА НАВЧАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

1. Букач В. М. Історія української культури. Посібник: методичні рекомендації до самостійної роботи для здобувачів вищої освіти. Одеса: ПНПУ, 2021. 120 с.
2. Греченко В. А. Історія та культура України: Підручник. Харків: ХНУВС, 2018. 440 с.
3. Історія української культури (від стародавніх часів до XIX століття): ілюстрована хрестоматія. У 3-х частинах / За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Ч.І. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 320 с.
4. Історія української культури. Курс лекцій для студентів спеціальності 034 Культурологія / Укладачі: проф. Ю. С. Сабадаш, доц. Ю. М. Нікольченко, доц. Л. Г. Дабло; За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 168 с.
5. Історія української культури. Курс лекцій за напрямом підготовки студентів всіх спеціальностей ОС «Бакалавр» денної та заочної форм навчання МДУ / Укл.: проф. Ю. С. Сабадаш, доц. Ю. М. Нікольченко, доц. Л. Г. Дабло; за заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Київ: Ліра-К, 2021. 233 с.
6. Історія української культури. Практикум для студентів усіх спеціальностей ОС «Бакалавр» денної та заочної форм навчання МДУ / Укл.: проф. Ю. С. Сабадаш, доц. Ю. М. Нікольченко, доц. Л. Г. Дабло; за заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Київ: Ліра-К, 2022. 138 с.
7. Історія української культури (Українська культура XX століття): ілюстрована хрестоматія. У 3-х частинах / За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Ч.ІІ. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2022. 292 с.
8. Качкан В. А. Історія української культури: Підручник для мед. ВНЗ IV р.а /В. А. Качкан, Н. М. Божко, О. Б. Велично. К.: Медицина, 2021. 368 с.
9. Культурологія: курс лекцій / укл. Ю. С. Сабадаш, Ю. М. Нікольченко, Л. Г. Дабло, О. С. Манякіна. За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Київ: Видавництво Ліра-К, 2021. 216 с.
10. Культурологія: практикум для студентів усіх спеціальностей ОС Бакалавр денної та заочної форм навчання / укл. проф. Ю. С. Сабадаш, доц. Ю. М. Нікольченко; За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Київ: Видавництво Ліра-К, 2022. 118 с.
11. Павлова О., Мельничук Т. Історія української культури: Навчальний посібник /О. Павлова, Т. Мельничук. К.: Центр навчальної літератури, 2019. 340 с.
12. Попович М. В. Нарис історії культури України. К.: «АртЕк», 1998. 728 с.: іл.
13. Сабадаш Ю. С., Нікольченко Ю. М. Історія української культури. Курс лекцій для іноземних студентів. Маріуполь: МДУ, 2019. 151 с.
14. Сушко А. І. Історія української культури : навч.-метод. посібник /А. І. Сушко, Т. М. Краснопольська. Одеса : Фенікс, 2018. 262 с.
15. Тевнікова О. В. Історія української культури: навчально-методичний посібник до вивчення дисципліни для студентів усіх спеціальностей I рівня вищої освіти (бакалавр). Полтава: ПолтНТУ, 2018. 120 с.

9. СЛОВНИК ТЕРМІНІВ І ПОНЯТЬ

Абстракціонізм (від лат. *abstractus* – відокремлений) – напрям у модерністському мистецтві ХХ ст., представники якого повністю відмовляються від реалістичного зображення предметів і явищ.

Авангардизм – узагальнюючий термін для позначення новаторських напрямів у художній культурі ХХ ст., для яких є характерним пошук нових, нетрадиційних засобів вираження.

Автохтонність (від грецької «аутос – сам, хтонес – земля») – належність людей за походженням до певної території.

Адаптація культурна – пристосування людини та людських спільнот до життя у навколишньому світі шляхом створення та використання культури як штучного (неприродного) утворення через зміну навколишнього середовища та себе у ставленні до неї відповідно до життєвих потреб.

Акультурація – термін виник у 1930-х рр. у США; ним визначаються процеси взаємовпливу культур, у результаті чого культура одного народу повністю або частково сприймає культуру іншого народу.

Аксіологія – вчення про цінності. Окрема філософська дисципліна, яка вивчає ціннісне ставлення людини до світу – етичне, естетичне, релігійне тощо.

Акт проголошення незалежності України – політико-правовий документ, ухвалений позачерговою сесією Верховної Ради УРСР 24 серпня 1991 р., яким проголошено незалежність України та створення самостійної української держави – України. Разом із цим Актом, 24 серпня 1991 р. була прийнята Постанова Верховної ради УРСР «Про проголошення незалежності України».

Акціонізм – один із проявів мистецького авангарду, модернізму, неоавангарду. Цим терміном позначаються різноманітні дії у просторі та часі («гепенінг», «перформанс» та ін.).

Альманах – неперіодична літературна збірка творів різних авторів.

Альтернативні культури – складні культурні утворення, так звані нові культури, що протиставляються традиційній, домінуючій культурі в суспільстві як щось більш перспективне, як рятівна альтернатива.

Андеграунд – нелегальне, яке не підтримується або навіть переслідується офіційною владою явище художньої культури.

Антреприза (від франц. «*soumissionner*» – «брати підряд») – приватний видовищний заклад (театр, цирк тощо).

Антропотеокосмізм – нероздільність людської, божественної і природної сфер діяльності; сприйняття світу як ніким не створеного, світу – як вічно живого вогню. Таке світосприйняття було характерним для світогляду стародавніх слов'ян.

Апокриф – твір християнської літератури і фольклору, який не визнаний церквою канонічним і заборонений нею.

Апсида – півкруглий (іноді багатокутний) виступ в античних або церковних спорудах, перекритий куполом чи зімкнутим напівсклепінням.

Арка – криволінійне перекриття прорізів у стіні (вікон, дверей, воріт) або прольотів між опорами – стовпами, колонами, пілонами.

Аркада – ряд однакових за формою і розмірами арок, що спираються на стовпи або колони. Застосовують переважно при спорудження відкритих галерей.

Артефакт – будь-який штучно створений об'єкт, який має як певні фізичні характеристики, так може мати і знаковий або символічний зміст.

Архаїчна культура – ранній етап у розвитку культури будь-якого стилю. Культура цього періоду характеризується синкретизмом.

Археологічна культура – поняття, що визначає єдність археологічних пам'яток, які належать до одного часу, певної території та вирізняються місцевими особливостями.

Археологія – вивчення минулого на підставі матеріальних залишків діяльності людини.

Архетип – прообраз, початкова форма, зразок, модель культурно значущої дії, що передається від покоління до покоління на несвідомому рівні.

Архітектура – 1. Будівельне мистецтво, проектування й будівництво споруд. 2. Мистецький характер споруди.

Асамбляж (від франц. assemblage – змішування) – художня комбінація предметів на площині або в просторі.

Асиміляція культурна – повне або часткове поглинання культури одного, зазвичай, менш цивілізованого і більш «слабкого» народу іноземною культурою, найчастіше шляхом завоювання.

Аффірмативна культура (за Г. Маркузе) – поняття увів у 1930-х рр. німецько-американський філософ Герберт Маркузе (1898-1979), який розумів аффірмативну культуру як культуру буржуазної епохи, яка рухається до виділення з цивілізації розумового і духовного світу як незалежної вищої сфери стосовно цивілізації.

Балет – вид сценічного мистецтва, зміст якого втілюється в музично-хореографічних образах.

Бандура – український багатострунний щипковий інструмент.

Бароко (від італ. «barocco» – «вигадливий», «хімерний») – один із провідних художніх стилів кінця XVI – середини XVIII ст. Мистецтву Бароко притаманні грандіозність, пишність, динаміка, патетична піднесеність, інтенсивність почуттів, пристрась до ефективних видовищ, поєднання ілюзорного та реального, сильні контрасти масштабів і ритмів, світла та тіні.

Бароко українське – національний варіант провідного стилю XVII-XVIII ст. у мистецтві. Характеризується поєднанням європейського Бароко з національними рисами. Видатні пам'ятки: Андріївська церква в Києві (1754),

собор св. Юра у Львові (1745-1770). Риси Бароко знайшли відображення в музиці (А. Ведель, Д. Бортнянський, М. Березовський); іконописі (Святи Варвара та Катерина. Середина XVIII ст. Національний художній музей України. Київ); образотворчому мистецтві (І. Руткович). Головним художнім узагальненням у Бароко є інакомовлення й алегорія.

«Березіль» театр – один із перших українських театрів, який заснував український режисер, актор, теоретик театру, драматург Лесь Курбас (1887-1937) у 1922 р. Мав авангардний новаторський характер. Із 1935 р. – Харківський український драматичний театр ім. Т. Шевченка.

Більське городище – найбільша в Східній Європі археологічна пам'ятка скіфської культури (кін. XVIII–поч. III ст. до н.е.) у лісостеповій зоні Північного Причорномор'я (Полтавська обл.).

Бойчукізм – культурно-мистецьке явище в історії мистецтва у 1920-1930-х рр.; художній монументально-синтетичний стиль; самобутня школа українського мистецтва; синтез українського фольклорного образотворчого мистецтва і церковного мистецтва Візантії під впливом Проторенесансу. Назва походить від прізвища засновника течії, монументаліста і графіка Михайла Бойчука (1882-1937).

Братства – національно-релігійні громадські організації України кінця XVI-XVIII ст. Виникли у відповідь на посилення політики релігійного утиску, яку проводила Польща та католицька церква в Україні. Рух започаткований у кінці XVI ст. в містах західних земель України, поширився у XVII ст. на східні землі й охопив усю Україну.

Братські школи – навчальні заклади в Україні XVI-XVIII ст. Головна увага цих шкіл була спрямована на вивчення рідної мови. Вони були важливими осередками формування національної свідомості.

«Валуєвський циркуляр» – 30 липня (18 липня) 1863 р. – таємне розпорядження міністра внутрішніх справ Російської імперії П. Валуєва для територіальних цензурних комітетів, у якому були вимоги призупинити видання значної частини книг, написаних «малоросійською», тобто українською мовою. Згідно з циркуляром, заборонявся друк релігійних, навчальних і освітніх книг, однак дозволялося видання художньої літератури.

Велес – один із найстаріших язичницьких Богів, який вважався Богом достатку, а також був опікуном торгівлі.

«Велесова книга» – писемна пам'ятка країни древлян, яка написана за часів Аскольда й Діра докириличним письмом. Події, що описані у Велесовій книзі, охоплюють період приблизно від VII ст. до н.е. до кінця IX ст. н.е. Назва книги пов'язана з іменем слов'янського Бога Велеса (Бога достатку, худоби і торгівлі). Вміщує опис слов'янської міфології.

Великодержавний шовінізм – різновид націоналізму одного народу, який у процесі історичного розвитку був або став панівним та реакційним у багатонаціональній країні.

Венеційська бієнале – фестиваль сучасного мистецтва, який проводиться у Венеції з 1895 р. раз на два роки. На XVI бієнале (1928) центральна частина

триптиха «Життя» (1925–1927) українського художника Федора Кричевського (родом із м. Лебедин) була визнана найкращим твором виставки.

Вербальні знакові системи – одна з найбільш важливих знакових систем. Поліструктурна, розгалужена, ієрархічна, багаторівнева організація знаків. Будь-яка мова – це історично складена знакова система, яка створює основу всієї культури того чи іншого народу.

Вертеп – пересувний ляльковий театр. Набув поширення в Барокову добу XVI–XVIII ст. За формою – двоповерхова скринька. Вертеп складається з різдвяної драми та сатирично-побутової інтермедії. Основним є сюжет про народження Ісуса Христа.

«Виклик-і-відповідь» (за А. Тойнбі) – один із законів, сформульованих англійським культурологом та істориком Арнольдом Тойнбі. За допомогою цього закону визначається динаміка цивілізації, розвиток якої відбувається за несприятливих умов. Сприятливі умови є ворожими для розвитку цивілізації.

Вівтар 1. Жертовник, місце для жертвоприношень та святих дарів. 2. Головне місце в християнському храмі, розташоване в його східній частині й відокремлене вівтарною перегородкою.

Відеоарт – напрям у медіамистецтві, який використовує для вираження мистецької концепції можливості відеотехніки, комп'ютерної та телевізійної техніки. Основні риси відеоарту: спектакулярна візуальність, ненаративність, підкреслена суб'єктивність світосприйняття.

Відродження (Ренесанс) – епоха в історії культури країн Західної та Центральної Європи (XIV–XVI ст.). Характеризується відродженням античної культури. Ренесанс в Україні мав своєрідний характер і як історичний етап хронологічно не збігався з європейським. Однією з видатних українських ренесансних архітектурних пам'яток є каплиця Боїмів у Львові (перша пол. XIV–XVII ст.) з багатим скульптурно-декоративним оздобленням.

Віртуальна культура – штучно створене комп'ютерними засобами середовище, до якого можна входити, спостерігати трансформації та вступати в контакти зі штучними персонажами. Створені в результаті морфінга (перетворення одного об'єкта на інший шляхом поступової трансформації), трансформери свідчать про антиієрархічну невизначеність віртуальних естетичних об'єктів.

Витраж (франц. «vitrage» – «віконне скло») – твір монументально-декоративного мистецтва з кольорового чи безбарвного скла, на яке наноситься малюнок спеціальними фарбами, гравіруванням або витравлюванням. Шматочки монтуються за допомогою двотаврових балок, що спаюються за допомогою олова в єдину сюжетну композицію.

Галерея –1. Довге крите приміщення, одну з поздовжніх стін якого замінюють колони, стовпи або балюстрада. 2. Видовжена зала з суцільним рядом великих вікон у одній із поздовжніх стін. 3. Виставкове приміщення для пам'яток мистецтва.

Галицько-Волинське князівство – південно-західні землі у складі Київської Русі. Утворене в 1199 р. об'єднанням Волинського і Галицького князівств. Проіснувало, як держава, до першої половини XIV ст.

Гедонізм (від грец. «насолада») – філософсько-естетичне вчення, згідно з яким найвищим благом, метою життя є насолада.

Герменевтика – мистецтво тлумачення, пояснення класичних текстів. Учення про принципи їхньої інтерпретації.

Гетьманщина – українська козацька державна автономія (1649–1764) на Лівобережній Україні спочатку у складі Речі Посполитої, а після 1686 р. – у складі Російської монархії.

Глаголиця – грецька система письма, яка використовувалася на Русі в IX–XI ст.

Гравюра – вид графіки, у якому зображення є друкованим відбитком із малюнка, виконаного художником-гравером на спеціально підготовленій друкарській формі.

Графіка – вид образотворчого мистецтва, основним зображальним засобом якого є малюнок, виконаний на папері за допомогою пензля, олівців, пера тощо.

Графіті – написи і малюнки, накреслені на речах, стінах будівель тощо.

«Громади» – осередки української інтелігенції, що проводили національно-культурну і громадсько-політичну роботу в другій половині XIX–початку XX ст. в українських землях під владою Російської імперії.

Гуманізм (від лат. «humanus» – «людяний», «людський») – ідейний напрям культури доби Відродження, представники якого утверджували право людини на земне щастя, боролися за визволення науки й людської особистості від обмежень схоластики.

Дажьбог (Дажбог) – один із найголовніших персонажів української міфології. Бог Сонця, світла й добра.

«Дегуманізація мистецтва» (за Х. Ортегою-і-Гассетом) – праця іспанського філософа Хосе Ортегі-і-Гассета (1883-1955), написана в 1925 р., у якій розглядається природа нового мистецтва, якому притаманні тенденції до дегуманізації мистецтва. У новому живописі відхід від натурального відводить від «олюдненого» сюжету в протилежний бік, а естетична насолада відбувається завдяки перемозі над «людським».

Декаданс – загальна назва кризових, занепадницьких, песимістичних, деструктивних настроїв у мистецтві. Декаданс – певне світосприйняття, духовний стан.

Державна мова – визнана законом офіційна мова в державі, і є обов'язковою для державної адміністрації, суду та всіх рівнів освіти.

Десятинна церква в Києві – перший мурований храм у Київській Русі. На її побудову князь Володимир Великий виділив десятину своїх прибутків.

Джаз (англ. «jazz») – вид професійного музичного мистецтва, який виник на півдні США в кінці XIX–на початку XX ст. у результаті взаємодії африканської і європейської музичної культур.

Дисидентство – морально-політична опозиція до існуючого державного (політичного) ладу, панівних у суспільстві ідей та цінностей.

Дитинець – укріплена центральна частина давнього міста на Русі.

Діаспора – етнічна, релігійна (конфесійна) та мовно-культурна спільнота або сукупність індивідів, які існують за межами своєї материнської батьківщини, і усвідомлюють свою генетичну або духовну з нею єдність.

Драма – п'єса з гострим конфліктом соціального або побутового характеру, який розвивається в постійній напрузі.

Думи – народні епіко-ліричні пісенні твори героїчного, рідше – соціально-побутового змісту.

Духовна культура – культурні форми, які орієнтовані на вироблення знань і моральних цінностей: міфологія, релігія, мистецтво, наука. Її особливостями є неUTILITARність, свобода творчості, особливий духовний світ, багатший за реальний світ.

Еклектизм (еклектика) – безпринципне, механічне поєднання різнорідних поглядів, теорій, напрямів, стилів.

Експресіонізм (від франц. *expression* – вираження, виразність) – напрям у мистецтві й літературі ХХ ст., для якого є характерними яскравість, гротескність художніх образів.

Елітарна культура – поняття в культурології, протилежне поняттю «масової культури». Концепція елітарної культури стверджує необхідність існування в суспільстві особливої верстви – еліти, яка виконує специфічні соціальні та культурні функції.

«Емський указ» – розпорядження російського імператора Олександра II від 18 (30) травня 1876 р., спрямоване на витіснення української мови з культурної сфери і обмеження її побутовим ужитком в українських землях під владою Російської імперії.

Ентелехія культури – термін, який був уведений у філософію Аристотелем. Цей термін уживався для з'ясування процесів, що відбуваються в ході діалогу культур.

Естетика – філософське вчення про прекрасне, художнє освоєння дійсності.

Етнос – історично сформована стійка єдність людей, культурна спільність якої зумовлює єдність психічного самовідчуття.

Етногенез – тривалий процес утворення й розвитку племені, народу, нації.

Експресіонізм – напрям, що існував у європейському мистецтві та літературі в перші десятиліття ХХ ст. Представники напряму метою мистецтва вважали вираження суб'єктивних уявлень митця про дійсність, що зумовлювало потяг до загостреної емоційності, гротеску.

Етикет – норми поведінки, порядок дій і правил, стосунків і принципів, які утворюють сукупність усвідомлених і конкретизованих стосовно того чи іншого суспільства норм загальнолюдської моралі.

Етнографія – наукова дисципліна, що вивчає народ і його творчість.

Євангелія (від грец. «εὐαγγέλιον» – «блага вість») – чотири пов'язані спільною темою релігійні твори, що становлять основну частину Нового Заповіту, другої частини Біблії. У них вміщені життєпис Ісуса Христа та основні положення християнського віровчення.

Європоцентризм – культурно-філософська настанова, за допомогою якої доводиться культурна винятковість, заснована на ідеї переважання цінності європейської культури.

Жанр (від франц. «genre» – «рід», «вид») – поділ творів на типи у всіх видах мистецтва. Зазвичай, поділ здійснюється за тематичним, функціональним або структурним (композиційним) принципом.

Живопис – вид образотворчого мистецтва, художнє відображення видимого світу фарбами на будь-якій поверхні. Відповідно до призначення творів живопис поділяється на монументальний, станковий, театральнo-декоративний та мініатюру. Монументальний живопис був провідним у мистецтві Київської Русі.

Замок – укріплене житло феодала, оборонний об'єкт.

Звичай – загальноприйнятий порядок, традиційний спосіб життя, правила поведінки, що зберігаються і постійно відтворюються в суспільстві. Звичай є формою регуляції людської діяльності, формою передачі культурного досвіду від покоління до покоління. Спільні звичаї є також фактором єднання, згуртування тієї чи іншої групи людей.

Запорозька Січ – укріплений осередок нереєстрового Війська Запорозького Низового другої половини XVI – кінця XVIII ст., що був розташований у степовій частині українських земель за порогами Дніпра. Збереглися відомості про сім Запорозьких Січей, які наслідували одна одну. У сучасності термін Запорозька Січ також вживається для позначення усієї території та устрою Війська Запорозького до його ліквідації у 1775 р.

Зарубинецька культура – археологічна культура стародавніх племен, які жили в середньому та верхньому Придніпров'ї та Поліссі в II ст. до н.е.–II ст. н.е. Зарубинецьку культуру відкрив у 1899 р. В. Хвойка, який виявив могильник із тілоспаленням поблизу с. Зарубинці сучасного Переяслав-Хмельницького р-ну Київської області. Вважається, що носіями цієї культури були предки давніх слов'ян.

Звіриний стиль – умовна назва розповсюдженого у стародавньому декоративно-ужитковому мистецтві Європи та Азії художнього стилю, популярного в X ст. до н.е.–VII ст. н.е. Характерною рисою цього стилю були стилізовані зображення тварин, сцени їхньої боротьби тощо.

Знак у культурі – фіксована в об'єктивованій формі (предметній, інтонаційній, жестовій) схожість між речами, ситуаціями, переживаннями. Знак виконує функцію вказівки на зовнішню та внутрішню схожість порівнюваних об'єктів культури, не має прямої схожості з визначенням.

«Золоті ворота» – пам'ятка архітектури Київської Русі XI ст. – парадний в'їзд до столиці держави.

Ідеологізація культури – прагнення влади поставити культуру на службу певним соціальним групам, класам та іншим спільностям.

Ідол – зображення божества, об'єкт поклоніння в язичництві.

«Ізборники Святослава» – найдавніші пам'ятки писемності Київської Русі різноманітних за характером статей. Окрім церковних творів, до збірки увійшли твори з логіки, граматики, поезики.

Ікона – зображення Бога, Богородиці або святих, які є предметом релігійного поклоніння в християнстві.

Іконопис – мистецтво писання ікон; є особливо характерним для православної традиції.

Іконостас – перегородка з ікон, яка відділяє вівтар від центральної частини храму (нефу). Виник із передвівтарної огорожі в кінці XIV–XV ст. Відомі іконостаси: Преображенської церкви у Великих Сорочинцях (Полтавська обл.) XVIII ст.; церкви Св. Духа в Рогатині Івано-Франківської обл. (XVII ст.) та ін.

Імпресіонізм (від франц. «Impression» – «враження») – мистецька течія в живопису, літературі та музиці, що виникла в 1860-х роках і остаточно сформувалася на початку XX ст. у Франції. Представники імпресіонізму діяли на противагу реалізму. Вони намагалися у своїх творах відтворити шляхетні, витончені особисті враження та спостереження мінливих миттєвих відчуттів і переживань, природу, схопити мінливі ефекти світла, проте імпресіоністи не зобов'язувалися об'єктивно відображати реальність, вони її змінювали, ідеалізували, романтизували.

Інсталяція (від англ. «installation» – «установка») – просторова композиція, що складається з різноманітних елементів, серед яких можуть бути побутові предмети, природні об'єкти, текстова інформація та ін. Естетичний зміст інсталяції – у грі смислів, які передаються через комбінацію всіх цих речей.

Інструментальна музика – музика, призначена для виконання на музичних інструментах.

Інтер'єр – внутрішній простір будівлі, приміщення.

Інтермедія (від лат. «Intermedius») – «проміжний», «середній» – невелика п'єса комедійного характеру, що виконується між актами вистави.

Інтертекстуальність (за Ю. Крістевою) – термін для визначення спектру міжтекстуальних відношень. Будь-який текст є частиною широкого культурного тексту.

Камерна музика – це вид музики, призначений для виконання в невеликих приміщеннях.

Кам'яна могила – археологічна пам'ятка XIV–XII тис. до н.е., яка знаходиться поблизу Мелітополя. Петрогліфічний комплекс Кам'яної могили є одним із проявів того світорозуміння, яке склалося на кордонах широкого культурно-історичного поясу, що простягався через Старий Світ між Індією та Європейським узбережжям Атлантики.

Кант (від лат. «cantus» – «спів», «наспів», «пісня») – старовинна триголосна куплетна пісня, яка виконувалась ансамблем співаків або хором без інструментального супроводу.

Кантата – циклічний вокальний твір святкового чи лірико-епічного характеру.

Капище – місце поклоніння язичницьким богам у східних слов'ян.

Капітель – верхня частина колони, пілястри або стовпа, на яку спирається балка або архітрав.

Каплиця – молитовний дім, храм без вітара; окрема невелика будівля з іконами в ній.

Карниз – горизонтальний виступ на стіні, який підтримує дах (покриття) споруди й захищає стіну від води, що стікає; має також декоративне призначення.

Києво-Могилянська академія – одна з перших вищих шкіл в Україні та Східній Європі. У 1631 р. П. Могила заснував при Печерському монастирі колегію, яка з 1701 р. отримала статус академії.

Києво-Печерська лавра – православний чоловічий монастир, заснований у XI ст. Антонієм Печерським. З XI ст. – центр поширення й утвердження християнства в Київській Русі. Відіграла значну роль у розвитку української культури, була центром літописання, іконопису, книгодрукування.

«Києво-Печерський патерик» – збірка творів про історію Києво-Печерського монастиря та його перших сподвижників, яка була складена в першій третині XIII століття. Одним із авторів Києво-Печерського патерика був Алімпій (Аліпій) Печерський (1050–1114) – православний святий, київський мозаїст і живописець, ювелір і лікар, чернець Києво-Печерського монастиря.

Київська Русь, Русь, давньоруська держава – ранньофеодальна держава з центром у Києві з IX ст. до 40-х рр. XIV ст. Відіграла визначну роль в історії східних слов'ян.

Кирилиця – грецька система письма, яка набула поширення і розвитку на Русі. Після XIII ст., набула статусу офіційної абетки в українських, російських і білоруських землях.

Кіік-Коба – мустьєрська двошарова стоянка в гроті, яка розташована в долині р. Зуя неподалік від м. Білопілля в Криму. Тут було знайдено поховання неандертальської людини, що дало підстави вченим висунути гіпотезу щодо початку релігійних вірувань.

Кінетичне мистецтво – напрям у західному мистецтві 50–60-х рр. XX ст., що характеризується створенням об'єктів і конструкцій, які приводяться в рух за допомогою струму, вітру тощо.

Кіномистецтво – мистецтво відтворення на екрані зображень, які викликають враження реальної дійсності.

Кітч – специфічне явище, яке належить до найнижчих прошарків масової культури; синонім стереотипного псевдомистецтва, позбавленого художньо-естетичної цінності.

Класифікація знаків (за Ч. Пірсом) – іконічні знаки – план вираження яких схожий на план змісту; конвенціональні – план вираження яких не має нічого спільного з планом змісту; індексальні – план змісту яких пов'язаний з планом вираження.

Класицизм – один із головних напрямів у європейському мистецтві, архітектурі, літературі XVII–XVIII ст. Зразком для класицизму слугували художні культури Давньої Греції та Риму.

Кобзар – український народний співець, із XVI ст. супроводжував свій спів грою на кобзі, бандурі, лірі.

«Козак Мамай» – традиційна назва української народної картини; на ній зображений козак, який сидить, підібгавши ноги. Узагальнена назва козака-запорожця, який приходить на допомогу людям.

Колона – вертикальна опора, зазвичай, кругла в поперечному перерізі, стрижневий елемент споруди, несучої конструкції тощо. Складається з бази, стовбура й капітелі.

Колорит – 1. Гармонійне поєднання кольорів та їхніх відтінків у творі живопису. 2. Характерна особливість художнього твору, а також епохи, місцевості тощо.

Композиція – побудова художнього твору, зумовлена змістом, характером і призначенням.

Концептуалізм (від англ. «concept» – «поняття», «ідея», «загальне уявлення») – інтелектуальний напрям авангардного мистецтва, що набув поширення в Західній Європі, Японії, Латинській Америці у 1970-х рр. Представники концептуального мистецтва відмовлялися від створення традиційних художніх творів, а натомість зверталися до концептуальних об'єктів у формі ідей чи проектів, які супроводжувалися написами, текстами, іншими видами позаестетичної документації.

Конструктивізм (від лат. «constructio» – «побудова») – авангардистський напрям в образотворчому мистецтві, архітектурі, художньому конструюванні, літературі, фотографії, декоративно-прикладному мистецтві, що набув розвитку в 1920-х – на початку 1930-х рр. Йому притаманні суворість, геометризм, лаконічність форм і монолітність зовнішнього вигляду.

Контркультура – субкультура, норми і цінності якої вступають у суперечку з панівною культурою. Загальне визначення різномірних поглядів, форм поведінки та ідеалів, притаманних групам молоді й інтелігенції, які заперечують загальноприйняті цінності суспільства.

Кромлех – у широкому значенні використовується для всіх категорій мегалітичних камерних гробниць. Також означає кільце з каменів навколо кургану.

Кубізм – модерністська течія в західноєвропейському мистецтві початку XX ст., представники якої зображували реальний світ у вигляді комбінації геометричних форм (куба, кулі, циліндра, конуса тощо) та деформованих фігур.

Культура – універсум штучних об'єктів (ідеальних і матеріальних предметів); об'єктивованих дій і відношень, створений людством у процесі засвоєння природи, а також має структурні, функціональні та динамічні закономірності.

Культура андеграунду – підпільна, нелегальна культурницька організація або рух, а також напрямки в мистецтві, які пригнічуються офіційною владою. Інколи – «підпільне мистецтво».

Культура античного Причорномор'я – культура колоній і рабовласницьких держав, заснованих у VII–V ст. до н.е. на узбережжі Чорного і Азовського морів (Пантікапей, Херсонес, Калос-Лімен та ін.), а також на берегах Дністровського (Тиру) і Бузького лиманів (Ольвія) вихідцями з Давньої Греції. Характерними рисами цієї культури була взаємодія давньогрецької культури з місцевими культурами.

«Культура як гра» (за Й. Гейзінгою) – основний постулат теорії голландського культуролога Йоганна Гейзінги (1872–1945), викладеної в книзі «Людина, яка грає» (1938). Ключова думка цього дослідження – провідне значення гри у виникненні та розвитку культури. Сходження до вищих форм культури тісно пов'язане з ігровими інстинктами, які притаманні людській природі.

Культурна ідентифікація – самовизначення людини всередині конкретної культури.

Культурна система – термін, який пояснює стан культури, що проявляється в об'єднанні всіх її елементів, які знаходяться у стосунках і зв'язках одне з одним, у певній цілісності та єдності.

Культурний ареал – географічний район, усередині якого в різних культурах виявляється схожість головних рис.

Культурний патерн – структурні взірці культури, стереотипи поведінки, що склалися в межах певної культури; стійка конфігурація зв'язків людей одне з одним, предметним і природним середовищем.

Культурний шок – первісна, початкова реакція індивідуальної або групової свідомості на становлення індивіда або групи з іншою культурною реальністю.

Культурна спадщина – сукупність усіх культурних матеріальних і духовних досягнень певного суспільства, його історичний досвід, який зберігається в арсеналі людської пам'яті, витримавши випробування часом, і передається наступним поколінням як щось вартісне.

Культурна традиція – елементи цілісного багатовікового процесу розвитку культури, які історично відтворюються протягом довгого часу або в різних типах культур.

«Культурний лаг» (за У. Огборном) – поняття, яке описує ситуацію, коли одна частина культури змінюється швидше, а інші – повільніше. Ціннісний світ людини, на думку У. Огборна, не встигає пристосуватися до швидких змін матеріальної сфери. Особливо це стосується молоді, духовний світ якої не збагачується так швидко, як матеріальний.

Культурогенез – один із видів соціальної та історичної динаміки культури, що полягає в породженні нових культурних форм та їхній інтеграції в існуючі культурні системи, а також у формуванні нових культурних систем і конфігурацій. Вчення про походження культури.

Культурознавство – опис досягнень культури. Галузь знання, що становить підґрунтя культурології.

Культурологія – гуманітарна наука про найбільш загальні закони розвитку і функціонування культури.

Купол – просторове покриття будинків, споруд, що перекриває круглі, багатокутні, еліптичні в плані приміщення.

Латенська культура – пам'ятки, зосереджені в Закарпатській області в долині р. Тиса та її правих притоків (II–I ст. до н.е.). Її появу пов'язують із проникненням сюди невеликих груп кельтів. Виявлені залишки бронзолivarного, ювелірного та інших ремесел.

Ленд-арт – твори (артефакти або акції), які створені в природному середовищі, за умови, що останнє складає вагому семантичну та структурно-композиційну частину.

Література – твори писемності, що мають суспільне значення (художня література, наукова література, епістолярна література). В значенні «художня» література виступає як мистецьке явище, що естетично виражає суспільну свідомість і своєю чергою формує її.

Літопис – історико-літературний твір часів Київської Русі та козацької доби, у якому оповідь ведеться за роками.

Літургія – християнське богослужіння, в якому значне місце належить співу.

Магія – система обрядів, пов'язаних із віруваннями у здатність надприродним шляхом впливати на людей, тварин, сили природи та божества.

Мальовки – українські народні картини.

Маргінальна культура – культура, яка виникає як підсумок конфлікту з суспільними нормами та є вираженням специфічних стосунків із існуючим суспільним ладом; протиставляє домінуючій культурі власні, неструктуровані цінності та ознаки. Або – культура, яка виникла в результаті міграції населення, яке вимушене дотримуватися традицій двох різних культур.

Масова культура – вид культурної традиції, який виробляється у великих обсягах. Це культура повсякденного життя, що надається широкій аудиторії засобами масової інформації та комунікації.

Матеріальна культура – усі матеріальні предмети, створені людиною, а також винаходи та технології. До матеріальної культури входять наступні сфери життєдіяльності людини: культура праці, культура побуту, культура проживання тощо.

Мезоліт – перехідний період від палеоліту до неоліту. Характеризується мисливсько-збиральницьким способом життя та широким використанням мікролітів у кременевій індустрії.

Менталітет – глибинний рівень колективної та індивідуальної свідомості; прагнення, нахили, орієнтири людей, у яких виявляються національний характер, загально визнані цінності, суспільна психологія; світосприймання, світовідчуття, бачення себе у світі.

Меркантильний (від франц. «commerçant» – «торговець») – комерційний. У переносному значенні – корисливий, пов'язаний з матеріальною вигодою.

Метакультура – має позаетнічний характер і вміщує різні, але схожі за деякими загальними параметрами культури. Підставою для єдності можуть слугувати мова, природні умови, релігія.

Мистецтво – форма культури, що виявляє творчий потенціал особистості та слугує історичним способом задоволення її естетичних потреб; художня творчість та інші види діяльності людини, що об'єднуються як художньо-образні форми відображення дійсності.

Мініатюра – твір образотворчого мистецтва, невеликого за розміром. Використовувалася у вигляді книжкової ілюстрації.

Міф – світогляд родового і ранньокласового суспільства, у якому були одухотворені та персоніфіковані природні сили і соціальні явища.

Міфологема у культурі – термін, який отримав поширення в ХХ ст. у зв'язку з активізацією інтересу до міфу в культурології. У творчості відбувається свідоме запозичення міфологічних мотивів і перенесення їх у світ сучасної художньої культури та інших мистецтв.

Мови культури – знакові системи, у яких і за допомогою яких виражаються різноманітні ціннісні змісти та забезпечується культурне й міжкультурне спілкування, збереження і трансляція цінностей культури.

Модерн (стиль «модерн») – період розвитку європейського мистецтва на межі ХІХ–ХХ ст. Головним змістом модерну було прагнення художника протиставити свою творчість історизму та еkleктизму. Це не один стиль, а декілька різноманітних стилів і течій.

Модернізм – загальне визначення художніх тенденцій, течій, шкіл, діяльності окремих майстрів ХХ ст., які розривають із традиціями мистецтва, і які вважали формальний експеримент засадами свого творчого методу.

Мозаїка – вид монументального мистецтва; орнамент або зображення, виконане з окремих кольорових шматочків скла, смальти, камінців, закріплених на цементі. Зображення Оранти в головній апсиді Софійського собору в Києві (ХІ ст.) виконане в техніці мозаїки.

Мораль – система норм, правил, цінностей, ідеалів, поведінки як окремих людей, так і соціальних груп у суспільстві.

Музика – це вид мистецтва, що втілює ідейно-емоційний зміст у звукових художніх образах.

Народна культура – створюється в повсякденній трудовій діяльності народних мас на основі багатого життєвого досвіду, накопиченого століттями.

Національна культура – сукупність загальних і спеціалізованих галузей і здобутків культури певної національної спільноти, вияв специфіки того чи

іншого етносу у сфері культурного надбання. Вірування, цінності, символи, норми та взірці поведінки, що характеризують людську спільноту в тій чи іншій країні.

Національна свідомість – усвідомлення народом своєї спільності, національної своєрідності; усвідомлення людиною приналежності до певного народу, його культури, мови, усвідомлення свого місця у світовій цивілізації.

Неокласицизм – художні течії другої пол. XIX – поч. XX ст., що ґрунтувалися на класичних традиціях античного мистецтва, епохи Відродження та Класицизму.

Неоліт – новий кам'яний вік (IX–поч. IV тис. до н. е.), завершальний період кам'яної доби. З неолітом пов'язаний початок переходу від привласнюючих форм господарства до відтворювальних. Найдавнішою неолітичною пам'яткою на території України є Кам'яна Могила поблизу Мелітополя.

Неостилі – загальна назва стилів, історичних стилізацій, штучне відтворення історичних стилів минулого в наступні епохи.

Неф – витягнуте у довжину приміщення в храмі, відокремлене рядом колон.

Ноосфера (за В. Вернадським) – верхній шар земної кулі, втягнутий у розумову діяльність людини.

Обряд – виконання людьми символічно-умовних дій, якими супроводжуються певні події життя людини, календарні свята, окремі трудові процеси.

Ольвія – давньогрецька колонія в Північному Причорномор'ї, заснована вихідцями з грецького міста Милет приблизно на початку VI ст. до н.е. Знаходиться в Миколаївській області.

Онтологія культури – розділ культурології, що вивчає буття культури.

Оп-арт (англ. **optical art** – **оптичне мистецтво**) – течія абстрактного мистецтва, поширена на Заході у 1960-х рр. Представники оп-арту створюють естетичне середовище за допомогою світлових і кольорових оптичних ефектів, завдяки використанню лінз, дзеркал тощо. У творах живопису переважають геометричні комбінації ліній та плям.

Опера – музично-драматичний твір, у якому об'єднано інструментальну музику з вокальною, текст і образотворче мистецтво; призначений для виконання в театрі.

Оранта – давньохристиянська Богоматір, заступниця людей, покровителька бідних; образ молитви. Зображувалася з піднятими вгору руками – жест адорації (молитви). Зображення Оранти набуло поширення в іконографії Візантії та Київської Русі.

Ораторія – великий музичний твір для хору, солістів-співаків і оркестру, що має світський зміст і призначений для концертного виконання.

Оркестр – це великий колектив музикантів, які грають на різних інструментах і разом виконують музичний твір, написаний для даного інструментального складу. Оркестром також називають сукупність власне музичних інструментів, на яких грають учасники колективу.

Основні риси первісної культури – синкретизм, безписемність, трудова діяльність, ритуал.

Острозька Біблія – пам'ятка друкарства, виготовлена у 1581 р. І. Федоровим у м. Острозі. Перше повне видання Біблії в перекладі церковнослов'янською мовою у староукраїнському варіанті здійснене заходами князя Костянтина-Василя Острозького і підготовлене гуртком учених при Острозькому колегіумі.

Острозький греко-слов'яно-латинський колегіум – найстаріша українська науково-освітня установа, яка заснована князем К.-В. Острозьким у 1576 р. Перший православний вищий навчальний заклад на території Східної Європи. Існував до 1634 р.

Остромирове Євангеліє – найдавніша рукописна пам'ятка церковнослов'янської мови східнослов'янської редакції XI ст. «Остромирове Євангеліє» містить євангельські читання для неділі та свят. Переписане 1056–1057 рр. зі староболгарського оригіналу, як уважають, у Києві дяконом Григорієм для новгородського посадника Остромира.

«Осьовий час» (за К. Ясперсом) – одне з ключових понять у культурологічному світогляді німецького культуролога Карла Ясперса. Під «осьовим часом» він розумів епоху від 800 до 200 рр. до н.е., у якій визначилися масштаби і питання всього наступного розвитку світової цивілізації. З «осьового часу» починається єдність людської історії.

Офорт – різновид гравюри на металі, який дозволяє отримувати відбитки з друкарських форм, що попередньо були оброблені кислотою (Тарас Шевченко. Судна рада. 1844 р. Сумський обласний художній музей ім. Н. Онацького).

Палеоліт – стародавній кам'яний вік, який розпочався приблизно млн. років тому з появою людини та знарядь, що використовувались у мисливстві та рибальстві. У цей період розвивається печерне мистецтво.

Парсуна – жанр портретного живопису кінця XVI–XVII ст., що використовував прийоми іконопису. Взірцем парсуни є портрет Семена Сулими середини XVIII ст. (Національний художній музей України. Київ).

Партесний спів – вокальний жанр, церковне хорове багатоголосся, яке складається із декількох самостійних партій.

Пасіонарність (за Л. Гумільовим) – термін, який введений до наукового вжитку російським істориком Л. Гумільовим (1912–1992). Основою є висока цілеспрямованість окремих індивідуумів, здатних до самопожертви заради реальної та ілюзорної мети щодо її реалізації.

Патерики – життєпис і повчання святих отців Церкви, збірники оповідань про життя християнських святих отців, засновників християнської церкви.

Пейзаж – жанр образотворчого мистецтва, у якому основним об'єктом зображення є природа.

Первісна культура – найбільш тривалий в історії людства культурно-історичний період. Однією з найважливіших періодизацій є археологічна, в

підґрунтя якої покладені відмінності в матеріалі та техніці виготовлення знарядь праці (палеоліт, мезоліт і неоліт).

Первісне мистецтво – мистецтво, що склалося в умовах первісного суспільства в процесі трудової діяльності людини. Виникло в Європі близько 30 тис. рр. тому за доби пізнього палеоліту. Первісне мистецтво представлене розписами, рельєфними зображеннями на стінах печер і відкритих скелях. Зображували на них переважно тварин, на яких полювали. Часто малюнки гравірували на кістці мамонта або на камені. Згодом виникла кругла скульптура – жіночі статуетки (т. з. Венери), фігурки тварин тощо.

Перун – Бог блискавки та грому. Один із найголовніших персонажів давньоукраїнської міфології, «Бог над Богами».

Перформанс – форма сучасного мистецтва, один із різновидів акціонізму, який виник у 1960-х рр. Це вистава, що здійснюється художником згідно зі задалегідь продуманою концепцією і без акцентування на можливостях акторської техніки.

Пересопницьке Євангеліє – видатна пам'ятка української культури та історії XVI ст. Перший переклад українською мовою Святого письма. Один із атрибутів під час присяги Президента на вірність народові України поряд із Конституцією України.

Перспектива – система способів зображення предметного світу на площині відповідно до закономірностей зорового сприйняття людиною різних предметів.

Петриківський розпис – один із видів українського народного декоративного розпису. Відомий з другої пол. XVIII ст.

Печерне мистецтво – весь без винятку комплекс художніх пам'яток, знайдених у печерах і створених у період, коли ці печери використовувалися людиною для житла або святилищ.

Піктографія – найдавніший тип писемності, що є складним малюнком або серією зображень, які без зв'язку з будь-якою мовою передають повідомлення.

Пілон – масивний стовп, підпора склепінь, арок, перекриття мостів.

Пілястра – прямокутний у плані плаский вертикальний виступ на площині стіни або потужного стовпа, що споруджується для підсилення несучих конструкцій та для композиційного розчленування стіни. Пілястра має базу, стовбур, капітель, тобто ті ж самі частини та пропорції, що й колона ордера.

Плюралізм – в художній творчості – методологічна позиція, що передбачає самостійне існування багатьох окремих культур та їхнє позитивне сприйняття спільних феноменів.

Поетика (грец. «мистецтво творення») – галузь літературознавства, наука про засадничі закономірності розвитку художньої літератури як мистецтва слова.

Полемічна література – літературна творчість церковно-теологічного та художньо-публіцистичного характеру в Україні в XVI–XVII ст.

Політеїзм – віра в багатьох Богів.

Поп-арт – одна із течій у мистецтві модернізму, яка використовує у своїх композиціях реальні побутові предмети, їх естетизує, зводячи у ранг мистецтва випадкові їхні сполучення.

Портал (лат. «*porta*» – «**вхід, ворота**») – архітектурно виділений на фасаді вхід у великий будинок, переважно громадського призначення.

Постмодернізм – термін, за допомогою якого визначаються структурно схожі явища в суспільному житті та культурі індустріально розвинених країн. Характерною особливістю є об'єднання в межах одного твору стилів, образних мотивів і художніх прийомів, запозичених із різних епох, регіонів, субкультур.

«Просвіта» – українське національно-культурне, освітнє та економічне товариство, осередки якого, переважно, існували на Західній Україні у 1868–1939 рр.

Протомісто (від грецької «перший, первісний») – великі за розмірами поселення – зародки міст у носіїв трипільської культури.

Псалтир – зібрання релігійних співів, одна із книг Святого Письма. Однією з перших перекладена на старослов'янську мову за часів Кирила і Мефодія.

Псальма – побутова духовна пісня моралізаторського змісту.

Реалізм – художній метод у літературі і мистецтві, що відображає реалістичну картину подій, явищ і т. ін.

Релігія – одна з форм суспільної свідомості, сукупність духовних уявлень, що ґрунтуються на вірі в існування Бога або Богів, а також відповідна поведінка і специфічні дії людини (культ), соціальний інститут культури.

Реді-мейд – течія авангардного мистецтва 1960-х рр., представники якої склали композиції з «готових» речей. В абсурдних сполученнях такі «композиції» символізували прагматизм «суспільства споживання» середини ХХ ст.

Рельєф – скульптурне зображення на площині. Рельєф може бути самостійним твором скульптури або частиною архітектурної композиції.

Репертуар (від франц. «*repertoire*» – «**перелік, список**») –
1. Сукупність творів, які виконують окремі виконавці або колективи.
2. Перелік музичних творів, які знає і може виконувати певний виконавець, ансамбль чи колектив (хор, оркестр тощо).

Реформація (лат. «*reformatio*» – «**поліпшення, перетворення**») – широкий суспільний рух у Західній та Центральній Європі ХVІ ст., що поєднував у собі суспільно-політичні і релігійні течії. Реформація розпочалася в Німеччині з виступу Мартіна Лютера. Реформація стала початком багатьох протестантських церков.

Риторика – мистецтво красномовства. Виникла у Стародавній Греції, де було розроблено багато стилістичних прийомів ораторського мистецтва та художньо-літературної мови.

Ритуал – форма символічної поведінки, система дій і мовлення, яка є основним вираженням культових взаємин.

«Розстріляне Відродження» – українське духовно-культурне та літературно-мистецьке покоління 20-х рр. ХХ ст., яке дало високохудожні твори у галузі освіти, науки, літератури, образотворчого мистецтва, музики, театру. Фізично знищене комуністичним режимом СРСР.

Рококо (франц. «гососо», від орнаментального мотиву «рокайль») – стиль, що набув розвитку в європейських пластичних мистецтвах першої половини ХVІІ ст.; виник у Франції. Для стилю характерна декоративність, химерність і фантастичність орнаментальних мотивів, вигадливість форм.

Рок-культура – явище молодіжної субкультури, що виникло у Великій Британії та США в 1960-х рр. навколо року – нового музичного стилю, і яке відображало його нонконформістський пафос.

Романс – камерний вокальний твір для голосу з інструментом.

Романський стиль – стиль, що набув поширення в країнах Західної, Центральної і частково Східної Європи у Х–ХІІ ст. (подекуди й у ХІІІ ст.). Найбільш повно й широко виявився в архітектурі. Споруди романського стилю вирізнялися важкими формами й масивністю (замки, міські оборонні споруди, монастирські комплекси фортечного характеру). В образотворчому мистецтві романського стилю переважали фреска, мініатюра (оформлення рукописів).

Романтизм – одна з двох (поряд із Класицизмом) засадничих тенденцій художнього мислення. У вузькому конкретно-історичному змісті під романтизмом часто розуміють певний художній напрямок кінця ХVІІІ ст.–поч. ХІХ ст.

Ротонда (лат. «rotundum» – «круглий») – кругла в плані споруда (храм, мавзолей, павільйон, зал), перекрита куполом.

Російсько-українська війна, також російська збройна агресія проти України – пряме й опосередковане застосування збройної сили російською федерацією проти суверенітету і територіальної цілісності України:

– російське збройне вторгнення в Крим у лютому-березні 2014 року (з подальшим початком тимчасової окупації півострова Росією 20 лютого 2014);

– війна на сході України (на Донбасі) з квітня 2014 року, яка розпочалася зі створення під прикриттям «народних» виступів спецслужбами російської федерації терористичних так званих Донецької і Луганської «народних республік», та тривала до початку широкомасштабного вторгнення;

– широкомасштабне вторгнення Росії в Україну з 24 лютого 2022 року. Тимчасово окупованими є Автономна Республіка Крим, частини Донецької, Луганської, Харківської, Херсонської, Запорізької, Миколаївської областей та місто Севастополь.

РУНВіра (Рідна Українська Народна Віра) – відроджена давньоукраїнська релігійна конфесія, що її реставрував на історичному матеріалі давньоукраїнської міфології український історик та етнолог Лев Силенко.

«Руська правда» – перше письмове зведення законів Київської Русі XI–XII ст. Мала важливий вплив на всі правові пам'ятки литовсько-руської доби в історії України. За посередництва Литовських Статутів XVI ст. деякі норми увійшли до українського права Гетьманської доби.

«Руська трійця» – галицьке літературне угруповання, яке очолювали І. Вагилевич, Я. Головацький, М. Шашкевич. Із 1820-х рр. розпочало на західних землях національно-культурне відродження.

Саркофаг – невелика гробниця з каменю, дерева, часто прикрашена декоративними рельєфними зображеннями, орнаентами.

Сварог – один із найголовніших Богів давньоукраїнського язичницького пантеону. Бог неба, заліза, ковальства і шлюбу.

Світлотінь – контрастове виявлення освітлених тінювих місць на формі, яке сприяє зоровому сприйманню пластики та об'ємності предмета.

Світова культура – сукупність культурних досягнень людства.

Символат (за Л. Уайтом) – мова, ідеї, моделі поведінки, звичаї, твори і форми мистецтва, знаряддя праці.

Семантика міфу – сакральна історія, продукт народної творчості, колективної фантазії, яка слугує поясненням природного оточення стосунків групи зі світом надприродного або духів, її звичаїв і ритуалів.

Семіосфера (за Ю. Лотманом) – поняття, введене Ю. Лотманом, яке характеризується межами семантичного простору, його структурною неоднорідністю та внутрішнім різноманіттям, що створює структурну ієрархію, складові якої знаходяться в діалогічних відносинах.

Семіотика – наука про знаки та знакові системи, знакову поведінку – лінгвістичну та нелінгвістичну комунікації. Її засновником є Ч. С. Пірс.

Сентименталізм – тенденція мислення, спрямована на виявлення, підсилення емоційної сторони художнього образу, який безпосередньо впливає на почуття людини. Сентименталізм спрямований не до розуму, а до почуття.

Символізм – суттєвий засіб мистецтва, наданий для установаження зв'язку видимого і конкретного зі світом ідеальних уявлень. Як художня течія символізм існував лише в літературі. Символічне мислення в образотворчому мистецтві персоніфікується в алегоріях, щоб стати образним і баченим (Федір Кричевський. Три покоління. 1913 р. Сумський обласний художній музей ім. Н. Онацького).

Символ у культурі – умовний речовий розпізнавальний знак для членів певного суспільства або конкретної соціальної групи.

Симулякр – одне з ключових понять постмодерністської естетики, що посідає в ній певне місце, яке в класичних, естетичних системах посідає художній образ. Це образ відсутньої дійсності, гіперреалістичний об'єкт, за яким немає будь-якої реальності; пуста форма, артефакт, заснований лише на власній реальності. За Бодрійяром, симулякр – псевдоріч, яка заміщує «агонізуючу реальність», постреальність через симуляцію, що видає відсутність за присутність.

Симфонія (від грец. «*symphonia*» – «співзвучність», «благозвучне поєднання тонів») – 1. Провідний жанр оркестрової музики, що сформувався у середині XVIII ст. на основі оркестрової сюїти, концерту, тріо-сонати, увертюри та інших жанрів. 2. Великий твір для симфонічного оркестру в формі сонатного циклу.

Синкретизм первісної культури – поняття в культурології, що визначає одну з особливостей початкової стадії освоєння світу людиною. Позначено тим, що кордони між формами людської діяльності були нечіткими і невизначеними.

Скіфська культура – термін, який у широкому розумінні вживається як назва культури, розповсюдженої на території степової та лісостепової зони від Чорного моря (басейни нижньої і середньої течії річок Буг, Дніпро, Дон) до півночі та Північного Кавказу в VII–III ст. до н.е. Для скіфської культури характерні курганні обряди при похованнях, звіриний стиль. Видатною пам'яткою художньої культури скіфів є пектораль – нагрудна прикраса скіфського царя (середина IV ст. до н.е.), курган Товста Могила поблизу м. Орджонікідзе Дніпропетровської обл. (Музей історичних коштовностей України. Київ).

Скоморох – блазень, мандрівний середньовічний актор, діяльність якого склалася в період розквіту язичництва. Уперше згадується в літописах Київської Русі в XI ст.

Скульптура – вид образотворчого мистецтва, твори якого мають об'ємну тривимірну форму і виконані з твердих чи пластичних матеріалів (Іван Кавалерідзе. Пам'ятник Т. Шевченку у Ромнах. 1918 р.).

«Слово о полку Ігоревім» – пам'ятка давньоруської літератури XII ст. Розповідь про невдалий похід новгород-сіверського князя Ігоря Святославича та інших князів проти половців у 1185 р. Заклик до єднання давньоруських князів для боротьби проти ворогів.

«Слово про Закон і Благодать» – твір ораторського мистецтва Київської Русі XI ст., написаний Іларіоном. У ньому стверджуються ідеї незалежності руської церкви та держави.

Смальта – кольорове непрозоре скло у вигляді шматочків, яке застосовують для виготовлення мозаїк.

Собор Святої Софії (Софія Київська) – християнський собор, пам'ятка давньоруської, української архітектури та монументального мистецтва XI–XVIII ст. Відігравав роль духовного, політичного та культурного центру.

Соціалістичний реалізм – суспільний та ідеологічний напрямок офіційного мистецтва СРСР у 1934–1991 рр. Штучно створене державною владою явище, яке не було художнім стилем. Із партійних позицій повинен відображати дійсність, головним змістом якої є класова боротьба (Тетяна Яблонська. Хліб. 1949. Державна Третьяковська галерея).

Соціокультурний простір – це сукупність тенденцій, які визначають стан розвитку культури суспільства.

Стиль – 1. У мистецтві – єдність змісту, образної системи й художньої форми, що склалася за конкретних суспільно-історичних умов і притаманна

різним історичним періодам та епохам у розвитку мистецтва. 2. У вузькому значенні «стиль» – індивідуальна манера, своєрідні неповторні ідейно-художні особливості творчості митця; 3. Спосіб, прийом, метод роботи.

Структуралізм – напрямок у гуманітарному знанні, що сформувався в 1920-ті рр. і пов'язаний з використанням структурного методу, моделювання, елементів семіотики і математизації.

Субкультура – культура груп, об'єднань у межах більш значного культурного об'єднання. Загалом, субкультура – специфічний засіб диференціації розвинених національних і регіональних культур, у яких поряд із основною, класичною тенденцією, існують інші своєрідні культури як за формою, так і за змістом.

Супрематизм – одна із течій абстрактивізму як метод вираження вищої реальності. Засновником супрематизму є К. Малевич – автор програмного твору «Чорний квадрат» (1915). Твори супрематизму є комбінаціями кольорових геометричних фігур (квадрат, коло, прямокутник).

Сюрреалізм (франц. «surrealism», буквально – «надреалізм») – модерністська течія в літературі та мистецтві ХХ ст., представники якої намагаються джерела творчості знайти в підсвідомості.

Театр – вид мистецтва, специфічним засобом вираження якого є сценічне дійство, що виникає в процесі гри актора перед публікою.

«Terra incognita» – перший незалежний часопис в Україні, присвячений винятково сучасному мистецтву. Упродовж 1990-х років висвітлював найважливіші події художнього життя та теоретичні питання.

Теологія (грец. «бог» і «слово») – богослов'я, наукоподібний теоретичний виклад певних релігійних поглядів.

Типи культури (за П. Сорокіним) – російсько-американський соціолог П. Сорокін виділив 3 типи культур: сенситивний (чуттєвий), ідеаціональний та ідеалістичний. Ідеаціональний тип є одним із типів світової культури, який ґрунтується на принципі надчутливості та надрозумності Бога, Абсолюту або як єдиної реальності та цінності (середньовічна європейська культура, буддійська, брахманська).

Текст у культурології – ключове поняття в герменевтиці, семіотиці та культурології. Це дискурсивна єдність, яка має багатозмістовну структуру і яка сприяє народженню нових змістів. Увесь світ культури сприймається суб'єктом культури як безкінечний текст.

Товста могила – один із скіфських царських курганів, розташованих на території Нижнього Подніпров'я (біля м. Орджонікідзе, Дніпропетровської обл.). У кургані було знайдено золоту пектораль та інші високоякісні мистецькі твори грецьких майстрів. Курган був усипальницею однієї знатної родини.

Толерантність – толерантне ставлення до інших, чужих думок, вірувань, політичних уподобань, культур та позицій.

Тоталітаризм – (італ. «totalitario» – «той, що охоплює усе загалом») – система державно-політичної влади, яка регламентує усі суспільні та

приватні сфери життя громадянина. Тоталітаризмом вважається політичне панування, яке вимагає необмеженого керування підлеглими та їхнього повного підкорення поставленим згори політичним цілям. Примусова уніфікація і невблаганна жорстокість тоталітарної влади зазвичай обґрунтовується внутрішніми або зовнішніми загрозами існуванню держави. Тоталітаризм передбачає наявність постаті вождя, диктатуру і терор. Тоталітарний політичний режим є протилежністю демократичної правової держави.

Тотемізм – сукупність уявлень і вірувань у надприродний зв'язок між людьми (плем'ям, родом) та окремими видами тварин, птахів тощо.

Травестія – один із різновидів бурлескної, гумористичної поезії, у якому твір серйозного або героїчного змісту та відповідної форми переробляється, «перелицьовується» на твір комічного характеру («Енеїда» І. Котляревського).

Традиції – це конкретні форми прояву звичаїв, звичок, обрядів і ритуалів, поведінки, дій, оцінок, які характеризуються особливою стійкістю та цілеспрямованими зусиллями людей з метою збереження та передачі їх наступним поколінням.

Традиційна культура – передається від покоління до покоління майже в незмінному вигляді шляхом неписьменної та невербальної комунікації. Є характерною для суспільства, яке орієнтується на збереження самотності, культурної своєрідності.

Трансавангардизм – один із важливих проявів постмодернізму у візуальному мистецтві. За теорією А. Б. Оліви – мистецтво перехідної епохи, реакція на схеми авангарду в усіх його повоєнних версіях. Творам притаманний суб'єктивізм, виразна особистість митця.

Трансавангард український – течія в середині постмодерністського руху, «нова хвиля» українського сучасного мистецтва (кінець 1980-х–початок 1990-х рр.), яка сформувалася майже одночасно з «київським постмодернізмом» і «західноукраїнським постмодернізмом».

Трипільська культура – археологічна культура мідного віку, пам'ятки якої було знайдено біля с. Трипілля на Київщині. Була поширена на території Правобережної України, Молдови, Румунії. Існувала в IV–III тис. до н.е. Однією з особливостей цієї культури є наявність мальованої кераміки. Відкрита у 1893 р. В. Хвойкою поблизу с. Трипілля на Київщині.

Троїсті музики – традиційні інструментальні ансамблі танцювальної музики.

Українська Гельсінська група – об'єднання діячів українського правозахисного руху, утворене в Україні у листопаді 1976. У липні 1988 р. членами Української Гельсінської групи була утворена Українська Гельсінська Спілка, головою якої було обрано Л. Лук'яненка.

Українська культура – сукупність надбань, спосіб сприйняття світу, система мислення та творчості українського народу.

Українське Бароко – мистецький стиль, що був поширений в землях Гетьманщини і Війська Запорозького у XVII–XVIII ст. Виник унаслідок поєднання місцевих архітектурних традицій та європейського Бароко.

«Українське Відродження» – національний рух 20-х рр. ХХ ст. – яскравий феномен історії і культури українського народу, що охопив різні сфери життя, зокрема освіту, науку, літературу, мистецтво.

Українське поетичне кіно – український кінематограф 1960–1970-х рр., у якому показані моделі національної української психології. Представлений іменами режисерів та акторів: Ю. Ілленка, Л. Осики, Г. Юри, С. Параджанова. Видатний твір українського поетичного кіно – фільм «Тіні забутих предків» (1965).

Фасад (франц. «fasade» – «обличчя») – зовнішній бік будинку або споруди.

Флешмоб – один із видів акціонізму. Короткочасна (інколи абсурдна) акція з передчасно спланованим організаторами сценарієм.

Фольклор – художнє відображення дійсності в словесних, музичних і драматичних формах колективної народної творчості, нерозривно пов'язаний із життям і побутом людини.

Фреска (італ. «fresco» – «свіжий») – вид монументального мистецтва. Техніка живопису фарбами по вологому тиньку. Фрескові ансамблі були в храмах Луцька, Холма, Володимира, але не збереглися до наших часів.

Функції культури – роль і місце, яку виконує і посідає культура в житті суспільства: аксіологічна, виховна, інтегративна, комунікативна, світоглядна, нормативна.

Футуризм – течія в авангардному мистецтві початку ХХ ст. Живопис футуризму характеризується абсолютизацією ідеї руху. Одна з основних рис футуризму – культ сили та особистості художника-героя. В українському образотворчому мистецтві футуристами були О. Екстер, брати Д. і В. Бурлюки.

Хепенінг (англ. «happening» – «подія», «випадок») – напрям у модерністському мистецтві, що виник у кінці 50-х рр. ХХ ст. у США. У підґрунті хепенінгу – виконання художником якоїсь незапланованої дії перед публікою та за її участю.

Херсонес Таврійський – старогрецьке місто-держава в південно-західній частині Криму (у межах Севастополя). Заснований у V ст. до н.е. грецькими вихідцями з Гераклеї Понтійської як грецька колонія.

Хортиця – високий гранітний острів на Дніпрі поблизу м. Запоріжжя, на якому знаходилася, за переказами, фортеця і капище Перуна із священним гаєм. У 1556–1563 рр. на острові знаходилось укріплене поселення запорозьких козаків (Хортицька Січ) під проводом Д. Вишневецького.

Художня культура – сукупність процесів і явищ духовної практичної діяльності, яка створює, розповсюджує та засвоює твори мистецтва і матеріальні предмети, що мають естетичну цінність.

Хуторянство – течія в художньому мисленні України XIX–XX ст., у центрі якої – захист гідності «маленької людини» та критика урбаністичної цивілізації.

Цивілізація – у широкому розумінні – синонім культури; у вузькому розумінні – певний рівень розвитку культури класового суспільства, який передбачає наявність державності, писемності, техніки тощо.

Черняхівська культура – археологічна культура (початок у II ст.– кінець V ст.), яка характеризується розвитком ремесел – ковальського, бронзоволиварного та гончарного. Її відкрив у 1899 р. археолог В. Хвойка поблизу сіл Ромашки і Черняхів сучасного Рокитнянського р-ну Київської області. У формуванні цієї культури брали участь різноманітні групи населення (сармати, анти, слов'яни, гепіди, готи). Одне з найбільш яскравих культурно-історичних утворень першої половини I тис. н.е. на південному сході Європи.

«Шістдесятники» – назва генерації митців, чия діяльність збіглася з тимчасовим ослабленням тоталітарного режиму в СРСР, так званою «відлигою» (друга половина 1950-х–середина 1960-х років). Діяльність цих митців позначена нонконформістським пафосом (І. Дзюба, А. Горська, В. Симоненко, Л. Лук'яненко та ін.).

Шкільна драма – вистави XVII–XVIII ст., які виконувалися учнями Києво-Могилянської колегії, академії та братських шкіл за творами викладачів цих закладів. У них використовувалися біблійні та історичні сюжети дидактичного характеру.

Язичництво – система первісних дохристиянських релігійних вірувань і обрядів. У східних слов'ян набуло форми шанування Водяників, Лісовиків, Русалок, Мавок, Берегинь тощо.

ДОДАТКИ

Додаток 1

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Самостійна робота студентів
на тему: «Козацтво у традиційній культурі українців»

Виконав (ла) студент (ка) I курсу спеціальності
«Культурологія, організація культурно-дозвілєвої діяльності»
денної (заочної) форми навчання
Петренко Петро Петрович

Викладач, доцент кафедри культурології
Іваненко Іван Іванович

Київ – 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Індивідуальне навчально-дослідне завдання
на тему: «Музичне мистецтво незалежної України»

Виконав (ла) студент (ка) I курсу спеціальності
«Культурологія, організація культурно-дозвілєвої діяльності»
денної (заочної) форми навчання
Петренко Петро Петрович

Викладач, доцент кафедри культурології
Іваненко Іван Іванович

Київ – 2023

**ПРИКЛАДИ
ОФОРМЛЕННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ
У СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

із урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015

Характеристика джерела	Приклад оформлення
Книги: Один автор	1. Бичківський О. О. Міжнародне приватне право : конспект лекцій. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 82 с. 2. Бондаренко В. Г. Немеркнуча слава новітніх запорожців: історія Українського Вільного козацтва на Запоріжжі (1917-1920 рр.). Запоріжжя, 2017. 113 с. 3. Бондаренко В. Г. Український вільнокозацький рух в Україні та на еміграції (1919-1993 рр.) : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 600 с. 4. Вагіна О. М. Політична етика : навч.-метод. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 102 с. 5. Верлос Н. В. Конституційне право зарубіжних країн : курс лекцій. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 145 с. 6. Горбунова А. В. Управління економічною захищеністю підприємства: теорія і методологія : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 240 с. 7. Гурська Л. І. Релігієзнавство : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ : ЦУЛ, 2016. 172 с. 8. Дробот О. В. Професійна свідомість керівника : навч. посіб. Київ : Талком, 2016. 340 с.
Два автори	1. Аванесова Н. Е., Марченко О. В. Стратегічне управління підприємством та сучасним містом: теоретико-методичні засади : монографія. Харків : Щедра садиба плюс, 2015. 196 с. 2. Батракова Т. І., Калюжна Ю. В. Банківські операції : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 130 с. 3. Білобровко Т. І., Кожуховська Л. П. Філософія науки й управління освітою : навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельницький, 2015. 166 с. 4. Богма О. С., Кисильова І. Ю. Фінанси : конспект лекцій. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 102 с. 5. Горошкова Л. А., Волков В. П. Виробничий менеджмент : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 131 с. 6. Гура О. І., Гура Т. Є. Психологія управління соціальною організацією : навч. посіб. 2-ге вид., доп. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 212 с.
Три автори	1. Аніловська Г. Я., Марушко Н. С., Стоколоса Т. М. Інформаційні системи і технології у фінансах : навч. посіб.

Характеристика джерела	Приклад оформлення
	Львів : Магнолія 2006, 2015. 312 с. 2. Городовенко В. В., Макаренков О. Л., Сантос М. М. О. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 206 с. 3. Кузнецов М. А., Фоменко К. І., Кузнецов О. І. Психічні стани студентів у процесі навчально-пізнавальної діяльності : монографія. Харків : ХНПУ, 2015. 338 с. 4. Якобчук В. П., Богоявленська Ю. В., Тищенко С. В. Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2015. 476 с.
Чотири і більше авторів	1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України : станом на 10 жовт. 2016 р. / К. І. Беліков та ін. ; за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ : ЦУЛ, 2016. 528 с. 2. Бікулов Д. Т., Чкан А. С., Олійник О. М., Маркова С. В. Менеджмент : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 360 с. 3. Операційне числення : навч. посіб. / С. М. Гребенюк та ін. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 88 с. 4. Основи охорони праці : підручник / О. І. Запорожець та ін. 2-ге вид. Київ : ЦУЛ, 2016. 264 с. 5. Клименко М. І., Панасенко Є. В., Стреляєв Ю. М., Ткаченко І. Г. Варіаційне числення та методи оптимізації : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 84 с.
Автор(и) та редактор(и)/упорядники	1. Березенко В. В. PR як сфера наукового знання : монографія / за заг. наук. ред. В. М. Манакіна. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 362 с. 2. Бутко М. П., Неживенко А. П., Пепа Т. В. Економічна психологія : навч. посіб. / за ред. М. П. Бутко. Київ : ЦУЛ, 2016. 232 с. 3. Дахно І. І., Алієва-Барановська В. М. Право інтелектуальної власності : навч. посіб. / за ред. І. І. Дахна. Київ : ЦУЛ, 2015. 560 с.
Без автора	1. 25 років економічному факультету: історія та сьогодення (1991-2016) : ювіл. вип. / під заг. ред. А. В. Череп. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 330 с. 2. Криміналістика : конспект лекцій / за заг. ред. В. І. Галана ; уклад. Ж. В. Удовенко. Київ : ЦУЛ, 2016. 320 с. 3. Миротворення в умовах гібридної війни в Україні : монографія / за ред. М. А. Лепського. Запоріжжя : КСК-Альянс, 2017. 172 с. 4. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / за ред.: С. О. Якубовського, Ю. О. Ніколаєва. Одеса : ОНУ, 2015. 306 с. 5. Науково-практичний коментар Бюджетного кодексу України / за заг. ред. Т. А. Латковської. Київ : ЦУЛ, 2017. 176 с. 6. Службове право: витоки, сучасність та перспективи розвитку / за ред.: Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова. Запоріжжя, 2017. 328 с.

Характеристика джерела	Приклад оформлення
	7. Сучасне суспільство: філософсько-правове дослідження актуальних проблем : монографія / за ред. О. Г. Данильяна. Харків : Право, 2016. 488 с. 8. Адміністративно-правова освіта у персоналіях : довід. / за заг. ред.: Т. О. Коломоець, В. К. Колпакова. Київ : Ін Юре, 2015. 352 с. 9. Підготовка докторів філософії (PhD) в умовах реформування вищої освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 5-6 жовт. 2017 р. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 216 с. 10. Країни пострадянського простору: виклики модернізації : зб. наук. пр. / редкол.: П. М. Рудяков (відп. ред.) та ін. Київ : Ін-т всесвітньої історії НАН України, 2016. 306 с. 11. Антологія української літературно-критичної думки першої половини ХХ століття / упоряд. В. Агеєва. Київ : Смолоскип, 2016. 904 с.
Багатотомні видання	1. Енциклопедія Сучасної України / редкол.: І. М. Дзюба та ін. Київ : САМ, 2016. Т. 17. 712 с. 2. Лодий П. Д. Сочинения : в 2 т. / ред. изд.: Н. Г. Мозговая, А. Г. Волков ; авт. вступ. ст. А. В. Синицына. Киев ; Мелитополь : НПУ им. М. Драгоманова ; МГПУ им. Б. Хмельницкого, 2015. Т. 1. 306 с. 3. Новицкий О. М. Сочинения : в 4 т. / ред. изд.: Н. Г. Мозговая, А. Г. Волков ; авт. вступ. ст. Н. Г. Мозговая. Киев ; Мелитополь : НПУ им. М. Драгоманова ; МГПУ им. Б. Хмельницкого, 2017. Т. 1. 382 с. 4. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / Акад. прав. наук України. Харків : Право, 2009. Т. 2 : Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення / заг. ред. Ю. П. Битяк. 576 с. 5. Кучерявенко Н. П. Курс налогового права : в 6 т. Харьков : Право, 2007. Т. 4 : Особенная часть. Косвенные налоги. 536 с.
Автореферати дисертацій	1. Бондар О. Г. Земля як об'єкт права власності за земельним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2005. 20 с. 2. Гнатенко Н. Г. Групи інтересів у Верховній Раді України: сутність і роль у формуванні державної політики : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2017. 20 с. 3. Кулініч О. О. Право людини і громадянина на освіту в Україні та конституційно-правовий механізм його реалізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Маріуполь, 2015. 20 с.

Характеристика джерела	Приклад оформлення
Дисертації	1. Авдєєва О. С. Міжконфесійні відносини у Північному Приазов'ї (кінець XVIII – початок XX ст.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2016. 301 с. 2. Левчук С. А. Матриці Гріна рівнянь і систем еліптичного типу для дослідження статичного деформування складених тіл : дис. ... канд. фіз.-мат. наук : 01.02.04. Запоріжжя, 2002. 150 с. 3. Вініченко О. М. Система динамічного контролю соціально-економічного розвитку промислового підприємства : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04. Дніпро, 2017. 424 с.
Законодавчі та нормативні документи	1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с. 2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Голос України. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22. 3. Повітряний кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 48-49. Ст. 536. 4. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення: 15.11.2017). 5. Деякі питання стипендіального забезпечення : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2016 р. № 1050. Офіційний вісник України. 2017. № 4. С. 530–543. 6. Про Концепцію вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017-2020 роки : Указ Президента України від 21.02.2017 р. № 43/2017. Урядовий кур'єр. 2017. 23 лют. (№ 35). С. 10. 7. Про затвердження Вимог до оформлення дисертації : наказ Міністерства освіти і науки від 12.01.2017 р. № 40. Офіційний вісник України. 2017. № 20. С. 136–141. 8. Інструкція щодо заповнення особової картки державного службовця : затв. наказом Нац. агентства України з питань Держ. служби від 05.08.2016 р. № 156. Баланс-бюджет. 2016. 19 верес. (№ 38). С. 15–16.
Архівні документи	1. Лист Голови Співки «Чорнобиль» Г. Ф. Лепіна на ім'я Голови Ради Міністрів УРСР В. А. Масола щодо реєстрації Статуту Співки та сторінки Статуту. 14 грудня 1989 р. ЦДАГО України (Центр. держ. архів громад. об'єднань України). Ф. 1. Оп. 32. Спр. 2612. Арк. 63, 64 зв., 71. 2. Матеріали Ради Народних комісарів Української Народної Республіки. ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 1061. Оп. 1. Спр. 8–12. Копія; Ф. 1063. Оп. 3. Спр. 1–3. 3. Наукове товариство ім. Шевченка. Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника НАН України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 78. Арк. 1–7.

Характеристика джерела	Приклад оформлення
Патенти	1. Люмінісцентний матеріал: пат. 25742 Україна: МПК6 C09K11/00, G01T1/28, G21H3/00. № 200701472; заявл. 12.02.07; опубл. 27.08.07, Бюл. № 13. 4 с. 2. Спосіб лікування синдрому дефіциту уваги та гіперактивності у дітей: пат. 76509 Україна. № 2004042416; заявл. 01.04.2004; опубл. 01.08.2006, Бюл. № 8 (кн. 1). 120 с.
Препринти	1. Панасюк М. І., Скорбун А. Д., Сплошной Б. М. Про точність визначення активності твердих радіоактивних відходів гамма-методами. Чорнобиль : Ін-т з проблем безпеки АЕС НАН України, 2006. 7, [1] с. (Препринт. НАН України, Ін-т проблем безпеки АЕС; 06-1). 2. Шилияев Б. А., Воеводин В. Н. Расчеты параметров радиационного повреждения материалов нейтронами источника ННЦ ХФТИ / ANL USA с подкритической сборкой, управляемой ускорителем электронов. Харьков : ННЦ ХФТИ, 2006. 19 с.: ил., табл. (Препринт. НАН Украины, Нац. науч. центр«Харьк. физ.-техн. ин-т»; ХФТИ2006-4).
Стандарти	1. ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. [Чинний від 2010-02-18]. Вид. офіц. Київ, 2010. 16 с. (Інформація та документація). 2. ДСТУ ISO 6107-1:2004. Якість води. Словник термінів. Частина 1 (ISO 6107-1:1996, IDT). [Чинний від 2005-04-01]. Вид. офіц. Київ : Держспоживстандарт України, 2006. 181 с. 3. ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). [На заміну ДСТУ3582-97; чинний від 2013-08-22]. Вид. офіц. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с. (Інформація та документація).
Каталоги	1. Горницкая И. П. Каталог растений для работ по фитодизайну / Донец. ботан. сад НАН Украины. Донецк : Лебедь, 2005. 228 с. 2. Історико-правова спадщина України : кат. вист. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; уклад.: Л. І. Романова, О. В. Земляніщина. Харків, 1996. 64 с. 3. Пам'ятки історії та мистецтва Львівської області : кат.-довід. / авт.-упоряд.: М. Зобків та ін. ; Упр. культури Львів. облдержадмін., Львів. іст. музей. Львів : Новий час, 2003. 160 с.
Бібліографічні покажчики	1. Боротьба з корупцією: нагальна проблема сучасності : бібліогр. покажч. Вип. 2 / уклад.: О. В. Левчук, відп. за вип. Н. М. Чала ; Запорізький національний університет. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 60 с. 2. Микола Лукаш : біобібліогр. покажч. / уклад. В. Савчин. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 356 с. (Українська біобібліографія ; ч. 10). 3. Чернівецький національний університет імені Юрія

Характеристика джерела	Приклад оформлення
	Федьковича в незалежній Україні : бібліогр. покажч. / уклад.: Н. М. Загородна та ін.; наук. ред. Т. В. Марусик; відп. за вип. М. Б. Зушман. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2015. 512 с. (До 140-річчя від дня заснування). 4. Лисодєд О. В. Бібліографічний довідник з кримінології (1992-2002) / ред. О. Г. Кальман. Харків : Одісей, 2003. 128 с. 5. Яценко О. М., Любовець Н. І. Українські персональні бібліографічні покажчики (1856-2013). Київ : Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, 2015. 472 с. (Джерела української біографістики ; вип. 3).
Частина видання: книги	1. Баймуратов М. А. Имплементация норм международного права и роль Конституционного Суда Украины в толковании международных договоров / М. А. Баймуратов. Михайло Баймуратов: право як буття вченого : зб. наук. пр. до 55-річчя проф. М. О. Баймуратова / упоряд. та відп. ред. Ю. О. Волошин. К., 2009. С. 477–493. 2. Гетьман А. П. Екологічна політика держави: конституційно-правовий аспект. Тридцять лет с экологическим правом : избранные труды. Харьков, 2013. С. 205–212. 3. Коломоєць Т. О. Адміністративна деліктологія та адміністративна деліктність. Адміністративне право України : підручник / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Київ, 2009. С. 195–197. 4. Алексеев В. М. Правовий статус людини та його реалізація у взаємовідносинах держави та суспільства в державному управлінні в Україні. Теоретичні засади взаємовідносин держави та суспільства в управлінні : монографія. Чернівці, 2012. С. 151–169.
Частина видання: матеріалів конференцій (тези, доповіді)	1. Антонович М. Жертви геноцидів першої половини ХХ століття: порівняльно-правовий аналіз. Голодомор 1932-1933 років: втрати української нації : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 4 жовт. 2016 р. Київ, 2017. С. 133–136. 2. Анциперова І. І. Історико-правовий аспект акту про бюджет. Дослідження проблем права в Україні очима молодих вчених : тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24 квіт. 2014 р.). Запоріжжя, 2014. С. 134–137. 3. Кононенко Н. Методология толерантности в системе общественных отношений. Формирование толерантного сознания в обществе : материалы VII междунар. антитеррорист. форума (Братислава, 18 нояб. 2010 г.). Киев, 2011. С. 145–150. 4. Микитів Г. В., Кондратенко Ю. Позатекстові елементи як засіб формування медіакультури читачів науково-популярних журналів. Актуальні проблеми медіаосвіти в Україні та світі : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 3-4 берез. 2016 р. Запоріжжя, 2016. С. 50–53. 5. Соколова Ю. Особливості впровадження проблемного навчання хімії в старшій профільній школі. Актуальні проблеми

Характеристика джерела	Приклад оформлення
	та перспективи розвитку медичних, фармацевтичних та природничих наук : матеріали III регіон. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 29 листоп. 2014 р. Запоріжжя, 2014. С. 211–212.
Частина видання: довідкового видання	1. Кучеренко І. М. Право державної власності. Великий енциклопедичний юридичний словник / ред. Ю. С. Шемшученко. Київ, 2007. С. 673. 2. Пирожкова Ю. В. Благодійна організація. Адміністративне право України : словник термінів / за ред.: Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова. Київ, 2014. С. 54–55. 3. Сірий М. І. Судова влада. Юридична енциклопедія. Київ, 2003. Т. 5. С. 699.
Частина видання: продовжуваного видання	1. Коломоєць Т. О. Оцінні поняття в адміністративному законодавстві України: реалії та перспективи формулювання їх застосування. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. Запоріжжя, 2017. № 1. С. 36–46. 2. Левчук С. А., Хмельницький А. А. Дослідження статичного деформування складених циліндричних оболонок за допомогою матриць типу Гріна. Вісник Запорізького національного університету. Фізико-математичні науки. Запоріжжя, 2015. № 3. С. 153–159. 3. Левчук С. А., Рак Л. О., Хмельницький А. А. Моделювання статичного деформування складеної конструкції з двох пластин за допомогою матриць типу Гріна. Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій. Дніпропетровськ, 2012. Вип. 19. С. 212–218. 4. Тарасов О. В. Міжнародна правосуб'єктність людини в практиці Нюрнберзького трибуналу. Проблеми законності. Харків, 2011. Вип. 115. С. 200–206.
Частина видання: періодичного видання (журналу, газети)	1. Кулініч О. О. Право на освіту в системі конституційних прав людини і громадянина та його гарантії. Часопис Київського університету права. 2007. № 4. С. 88–92. 2. Коломоєць Т., Колпаков В. Сучасна парадигма адміністративного права: генеза і поняття. Право України. 2017. № 5. С. 71–79. 3. Коваль Л. Плюси і мінуси дистанційної роботи. Урядовий кур'єр. 2017. 1 листоп. (№ 205). С. 5. 4. Біленчук П., Обіход Т. Небезпеки ядерної злочинності: аналіз вітчизняного і міжнародного законодавства. Юридичний вісник України. 2017. 20-26 жовт. (№ 42). С. 14–15. 5. Bletska D. I., Glukhov K. E., Frolova V. V. Electronic structure of 2H-SnSe₂: ab initio modeling and comparison with experiment. Semiconductor Physics Quantum Electronics & Optoelectronics. 2016. Vol. 19, No 1. P. 98–108.
Електронні ресурси	1. Влада очима історії : фотовиставка. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/photogallery/gallery?galleryId=1

Характеристика джерела	Приклад оформлення
	5725757& (дата звернення: 15.11.2017). 2. Шарая А. А. Принципи державної служби за законодавством України. Юридичний науковий електронний журнал. 2017. № 5. С. 115–118. URL: http://lsej.org.ua/5_2017/32.pdf. 3. Ганзенко О. О. Основні напрями подолання правового нігілізму в Україні. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. Запоріжжя, 2015. № 3. – С. 20–27. – URL: http://ebooks.znu.edu.ua/files/Fakhovivydannya/vznu/juridichni/VestUr2015v3/5.pdf. (дата звернення: 15.11.2017). 4. Яцків Я. С., Маліцький Б. А., Бублик С. Г. Трансформація наукової системи України протягом 90-х років XX століття: період переходу до ринку. Наука та інновації. 2016. Т. 12, № 6. С. 6–14. DOI: https://doi.org/10.15407/scin12.06.006.

Навчальне видання

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Практикум

для студентів першого бакалаврського рівня вищої освіти
спеціальності 034 Культурологія

Укладачі:

Юлія Сабадаш, доктор культурології, професор.
Юзеф Нікольченко, доцент, заслужений працівник культури України.

За загальною редакцією доктора культурології, проф. Ю. С. Сабадаш.

Літературний редактор:

М. В. Нікольченко, кандидат філологічних наук, доцент.

Технічний редактор:

С. Ю. Сабадаш

Керівник видавничого проєкту *Віталій Зарицький*
Комп'ютерний дизайн *Олена Щербина*
Авторська редакція

Підписано до друку 05.02.2024. Формат 70x100 ¹/₁₆.
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. аркушів – 8,93. Обл.-вид. аркушів – 5,98.
Тираж 300

Видавець і виготовлювач: ТОВ «Видавництво Ліра-К»
Свідоцтво № 3981, серія ДК.
03142, м. Київ, вул. В. Стуса, 22/1
тел.: (050) 462-95-48; (067) 820-84-77
Сайт: lira-k.com.ua, редакція: zv_lira@ukr.net